

Mastergradsavhandling i forebyggende arbeid med barn
og unge 2021

Susanne Oldervik

«Den krevende balansen mellom retten til
familieliv og hensynet til barnets beste» -

En tematisk innholdsanalyse av Den europeiske
menneskerettsdomstolens barnevernsdommer mot Norge,
eksplisitt konsentrert mot familielivet når den daglige
omsorgen har sviktet.

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for helse- og sosialvitenskap
Institutt for helse-, sosial- og velferdsfag
Kjølnes ring 56
3918 Porsgrunn

<http://www.usn.no>

© 2021 Susanne Oldervik

Denne avhandlingen representerer 45 studiepoeng

Sammendrag

Hvordan vi i dagens Norge forstår familien som institusjon og oppvekstvilkår preges av barnets beste interesse i sentrum. Ved en omsorgsovertagelse der barneperspektivet er i førersetet, vil barneverntjenestens vurderinger av retten til familieliv og hensyn til foreldres ønsker og behov veies opp mot hva som er til barnets beste. Barn og foreldres samværsrett etter en omsorgsovertagelse beskyttes av norsk lovverk og internasjonale konvensjoner. I de tilfeller det vurderes som nødvendig og til barnets beste, kan samvær fastsettes på bestemte vilkår, og noen gang nektes. Norsk forskning på barnevernfaglig praksis viser på den ene siden at barn blir boende for lenge under skadelige omsorgssituasjoner, mens det på den andre siden viser at tvangstiltak blir vedtatt i familier som kunne nyttiggjort seg av mindre inngripende tiltak. Barnevernets praksis skaper store debatter i Norge og i Europa, og denne debatten ble utgangspunktet da jeg startet arbeidet med min masteroppgave.

Med denne masteroppgaven har jeg et ønske om å fremme kunnskap om hvordan retten til et familieliv for barn og biologiske foreldre forstås i Norge og i Europa, i de tilfeller der den daglige omsorgen har blitt vurdert som utilstrekkelig. Formålet har vært å undersøke hvilke forståelser og hvilke vurderinger om barn og familieliv som kommer frem i saker der Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) behandler retten til familieliv ut fra Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), artikkel 8. Jeg har kun undersøkt saker etter EMK artikkel 8, der sakene omfatter norsk barnevernfaglig praksis, og tatt utgangspunkt i domsavsigelser fra 2018-2020.

Masteroppgaven baserer seg på en kvalitativ dokumentanalyse av totalt ni domsavsigelser fra EMD som til sammen utgjør studiets datamateriale. Jeg har undersøkt hvordan EMD i de ni domsavsigelsene vurderer og forstår retten til familieliv, barnets beste og samvær mellom foreldre og barn når den daglige omsorgen, ifølge norske myndigheter, har sviktet. Tematisk innholdsanalyse er benyttet som tilnærming, og det er EMDs slutninger som er i fokus for analysen. Gjennom denne tilnærmingen kunne jeg utforske foreldre og norske myndigheters forklaringer, og EMDs merknader til dette. Med bakgrunn i tematisk innholdsanalyse har jeg undersøkt om det i domsavsigelsene foreligger eksplisitte eller implisitte tolkningsrammer til grunn for EMDs syn på familieliv, som fører til at Norge dømmes for krenkelse gjentatte ganger.

For å kunne drøfte mine funn har jeg benyttet meg av et teoretiske rammeverk som beskriver menneskerettighetene og retten til familieliv i lovverk og andre offentlige dokumenter, samt empiri og teori vedrørende barnevernfaglig praksis herunder familieliv og barnets beste. I lys av min forståelse har det teoretiske bakteppet vært sosialkonstruktivistisk teori, der virkeligheten som leder oss til handlinger forstås som sosialt konstruert.

I analysen har jeg tatt for meg det språket som konstruerer mening i EMDs vurdering av retten til familieliv etter omsorgsovertagelse. Mine funn baserer seg derfor på de sentrale tankemønstrene og språklige trekkene jeg fant som fremtredende. Mine funn indikerer at det ikke er motsetninger mellom EMD og norsk barnevernfaglig praksis vedrørende førende hensyn og prinsipper, eksempelvis for barnets beste. Derimot viser mine funn at det i EMDs individuelle vurdering av sakene ikke fremstår som at barnets beste vektlegges. Mine funn kan tyde på at verdisyn spiller inn når barnets beste er oppe for tolkning i EMD. Ett av studiets sentrale funn er at EMD i flere saker konkluderer med at norske myndigheter i for stor grad fokuserer på barnets interesser, og at foreldres interesser ikke er tilstrekkelig ivare tatt ved og etter en omsorgsovertagelse. Kartlegging av barns behov er ifølge EMD ikke tilstrekkelig vurdert og dokumentert. Ett annet sentralt funn er at samvær mellom barn og biologiske foreldre vurderes av EMD som barnets beste så fremst det ikke utsetter barn for urimelig belastning. Det fremkommer av datamaterialet at tilrettelegging av kontakt og gjenforening mellom barn og biologiske foreldre står sterkt. Dette viser seg gjennom EMDs konklusjoner vedrørende norsk praksis ved langsiktige plasseringer. EMD uttrykker også at samværsrestriksjoner og manglende oppfølging av foreldre går på bekostning av foreldres interesser og muligheter og barnets rett til et familieliv. Funnene indikerer at det norske barnevern ikke gjør nok for å tilrettelegge for tilbakeføring, samtidig som bevisgrunnlag ikke er utfyllende nok for å rettferdiggjøre at familieliv mellom barn og foreldre hindres. Det er lite forskning på feltet, og mine funn kan være nyttig å ta en nærmere titt på for de som er interessert i norsk barnevernfaglig praksis i en menneskerettslig sammenheng.

Abstract

How we in today's Norway understand children's conditions for growing up and the family as an institution is characterized by the child's best interest.

In the event of a placement in care with the child's perspective in mind, the child welfare service's assessments of the right to family life and consideration for the parents' wishes and needs, will be weighed up against what's in the child's best interests.

Children and parents' visitation rights after a placement in care is protected by Norwegian legislation and international conventions. In cases where it is considered necessary and in the best interests of the child, visitation can be determined on certain conditions, and sometimes denied.

Norwegian research on child welfare practice shows, on the one hand, that some children stay too long in harmful environments, while it on the other hand shows that coercive measures are used within families that could have benefited from less intrusive measures. The Child Welfare Services practice creates major debates in Norway and Europe, and this debate became the starting point when I began working on my master's thesis.

With this master's thesis, I have a desire to promote knowledge about how the right to a family life for children and biological parents is perceived in Norway and in Europe, in those cases where the daily care has been deemed as insufficient. The purpose has been to examine the understandings and assessments of children and family life that emerge in cases where the European Court of Human Rights (ECHR) deals with the right to family life based on the European Convention on Human Rights (ECHR), Article 8. I have only examined cases under ECHR article 8, where the cases include Norwegian child welfare practice during the period of 2018-2020.

This master's thesis is based on a qualitative document analysis of a total of nine judgments from the ECHR, which together make up the study's data material. I have examined how the ECHR in the nine judgments assesses and understands the right to family life, the child's best interests and contact between parents and children when the daily care, according to the Norwegian authorities, has failed. Thematic content analysis is used as an approach, and it is the ECHR conclusions that are in focus for the analysis. Through this approach, I was able to

explore the explanations of parents and the Norwegian authorities, and the ECHR's comments on this. Based on a thematic content analysis, I have investigated whether ECHR have explicit or implicit interpretations of family life which leads to Norway repeatedly being convicted of violations. In order to be able to discuss my findings, I have used legislation and other public documents that describe human rights and the right to family life as my theoretical framework. In addition I have used empirical data and theory regarding child welfare practice, including family life and the best interests of the child. In the light of my understanding, the theoretical background has been social constructivist theory, where the reality that leads us to actions is understood as socially constructed.

In the analysis, I have focused on the language in the ECHR's assessment that constructs the meaning of the right to family life after an exchange of care. My findings are therefore based on the central thought patterns and linguistic features I found to be prominent. My findings indicate that there is a contradiction between ECHR and Norwegian child welfare practice regarding what is the child's best interests, and that values come into play when the child's best interests are up for interpretation in ECHR. One of the study's key findings is that the ECHR in several cases concludes that the Norwegian authorities focus too much on the child's interests, and that the parents' interests are not adequately looked after during and after a child's placement in care. According to the ECHR, assessment of children's needs has not been sufficiently assessed and documented. Another key finding is that contact between children and their biological parents is considered by the ECHR to be in the best interests of the child, if it does not expose children to unreasonable strain. The analysis shows that the facilitation of contact and reunification between children and their biological parents is important. This is evident through the ECHR's conclusions regarding Norwegian child welfare practice in long-term placements. The ECHR also states that visitation restrictions and the lack of following up the parents are at an expense of parents' interests and opportunities, and at the same time the child's right to family life. The findings indicate that Norwegian child welfare services are not doing enough to facilitate the return of children to the family, while the evidence is not comprehensive enough to justify preventing family life between children and parents. There is little research in the field, and my findings may be useful to take a closer look at for those who are interested in Norwegian child welfare practice in a human rights context.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	iii
Abstract	v
Innholdsfortegnelse	vii
1 Innledning.....	2
1.1 Bakgrunn og formål ved oppgavens tema	3
1.2 Temaets aktualitet.....	5
1.3 En sosialt konstruert virkelighet	8
1.4 Problemstilling og oppbygning av studiet.....	10
1.5 Oppgavens begrensning og begrepsavklaringer.....	11
2 Familieliv, en menneskerett	13
2.1 Lovverk, hensyn og prinsipper i norsk barnevernfaglig arbeid	13
2.1.1 Omsorgsovertagelse.....	14
2.1.2 Regulering av samvær etter omsorgsovertagelse.....	15
2.1.3 Adopsjon	16
2.2 Den Europeiske menneskerettskonvensjonen av 1950 og Domstolen i Strasbourg	17
2.2.1 Den europeiske menneskerettsdomstolens oppbygning	18
2.2.2 Behandling av saker ved EMD	18
2.2.3 Artikkel 8. Retten til respekt for privatliv og familieliv.....	19
2.2.4 EMD og barnekonvensjonen	20
3 Oppgavens faglige rammeverk – tidligere forskning og teori	21
3.1 Tidligere forskning	21
3.1.1 Menneskerettsdomstolens forståelse av barnets beste og familien som enhet.....	22
3.1.2 Familieenheten i norsk kontekst	22
3.1.3 Kvalitet i norsk barnevern og fylkesnemnd	23
3.1.4 Vurdering av samvær.....	24
3.2 Barneperspektivet.....	26
3.3 Foreldreskap og omsorgssvikt	26
3.3.1 Tilknytning, fosterhjemsplassing og samvær	27
3.4 Sosialkonstruktivisme.....	29
4 Metodisk fremstilling av oppgaven	34

4.1 Vitenskapsteoretisk perspektiv	34
4.1.1 For-forståelse	35
4.1.2 Sosialkonstruktivistisk perspektiv	36
4.1.3 Diskurs.....	36
4.2 Kvalitativ innholdsanalyse	38
4.3 Strategisk utvalg av saker	39
4.3.1 Sentrale kjennetegn ved sakene.....	41
4.4 Tematisk analyse.....	43
4.4.1 Fase en, datagjennomgang og idemyldring	44
4.4.2 Fase to og tre, kode data i system.....	45
4.4.3 Fase fire, inndeling i tema.....	46
4.4.4 Fase fem, hovedtema og undertema.....	47
4.5 Masteroppgavens kvalitet	48
4.5.1 Gyldighet.....	48
4.5.2 Pålitelighet.....	48
4.5.3 Overførbarhet.....	49
4.5.4 Etske overveielser	50
4.5.5 Metodekritikk.....	50
5 Presentasjon og analyse av funn.....	51
5.1 Retten til familieliv.....	53
5.1.1 Balansering av interesser	54
5.1.2 Barnets beste	58
5.1.3 Hensyn til familieenhet og gjenforening	61
5.2 Kontakt for opprettholdelse av familieband.....	67
5.2.1 Samvær og kontakt med sikte på gjenforening.....	68
5.2.2 Eksepsjonelle omstendigheter	73
5.3 Beslutningsgrunnlag	75
5.3.1 Fremgangsmåte og bevisføring.....	76
6 Avsluttende oppsummering og konklusjon.....	81
6.1 EMDs forståelse av barn, foreldre og retten til familieliv etter en omsorgsovertagelse	82
6.2 Et blikk utenfra	85
Referanseliste	88

Forord

“Observe your thoughts, don't believe them”

-Eckhart Tolle-

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en reise fra første bokstav til siste punktum. Det har vært en lærerik prosess som nok har endret hvordan jeg i fremtiden vil søke forståelse av ulike fenomener. Forordets start, et sitat fra Eckhart Tolle, beskriver min reise som forsker på en god måte. Jeg gikk inn som forsker med min forforståelse og klare tanker om enkeltfenomener, men innså fort at det er mange ulike forståelser, og at min egen – ikke er fasiten. Med visshet om at jeg ikke sitter på svarene har mitt perspektiv endret seg underveis og parallelt med ny kunnskap gjennom refleksjoner og teori. Jeg har utviklet meg både som medmenneske og fagperson, og denne utviklingen vil fortsette selv om masteroppgaven nå leveres.

Det ville vært å snakke usant om jeg sa at masterskrivingprosessen har vært lekende lett. Det har vært svette og tårer, å helt sikkert nye grå hår – Men helt klart verdt det. Det er mange mennesker jeg kan takke på min vei for at jeg i dag kan levere denne oppgaven. Den er skrevet av meg – men med støtte fra flere. Først og fremst er det en dame som fortjener ros og varme ord, Ellinor Young. Min kjære veileder, som har løftet meg opp når jeg var nær å gi opp, som har kommet med faglig input, og som har vist vei og dratt meg inn når jeg har gått meg vill. Ewig takknemlig for at du har bidratt med viktige refleksjoner og nye perspektiver, og hatt troa på meg hele veien. En annen som fortjener en ekstra takk er min datter Mathilde som har vist tålmodighet og forståelse for at min mammarolle ofte har viket for studentrollen. Og Julie, takk for korrekturlesing! Til tross for en fase i livet som har vært ekstremt utfordrende, kan jeg si:

«Jeg klarte det selv om»

Og til alle dere andre som hadde troa og som oppmuntra meg -Takk!

Porsgrunn, november 2021

Susanne Oldervik

1 Innledning

I masteroppgaven «Den krevende balansen mellom retten til familieliv og hensynet til barnets beste» tar jeg for meg inngripen i familielivet. Den norske regjering har bygd sin familiepolitikk på at de viktigste omsorgspersonene til et barn er foreldrene, og i første omgang de som har ansvar for å gi barnet sitt kjærlig og trygg omsorg. Samtidig settes det klare grenser for hva som strider med grunnleggende verdier (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016). Det sentrale for oppgaven er forståelsen av retten til et familieliv for barn og biologiske foreldre når den daglige omsorgen har sviktet. Som institusjon har familien i sammenheng med samfunnets utvikling, gått gjennom en radikal endring og individualisering siden midten av 1900- tallet. Også ideen om, og holdninger til barn og viktigheten av en trygg barndom, har gått gjennom store endringer. Dette viser seg også i den politiske og faglige debatten, hvor familielivet har fått en sentral plass, særlig i forhold til barns oppvekstvilkår i en familie. I familien står nå barnets interesser i sentrum (Strandbu, 2011).

På bakgrunn av det sterke barneperspektivet ser man en pågående verdikonflikt ved at barnet i dag ikke bare tilhører foreldrene sine, men samfunnet og nasjonen også. Familien er vårt samfunns sterkeste sosiale felleskap og «...*utgjør en grunnenhet i vårt samfunn*» (Gjertsen, 2010:86). Det innebærer tilrettelegging og best mulige vilkår, som gjør familien i stand til å ivareta sine oppgaver som foreldre, samtidig som foreldre skal ivareta omsorg, beskytte og oppdra barna sine ut fra grunnleggende verdier. Dersom foreldre ikke mestrer dette skal barn skjermes mot skadelige oppvekst (Grunnloven, 1814; Barnekonvensjonen 1989; Barnelova, 1982; Den europeiske menneskerettskonvensjon, 1950; Barne- og likestillingsdepartementet, 2016).

Barneverntjenesten har stor og inngripende makt i Norge. Deres ansvar og myndighet for å beskytte sårbare barn og unge er regulert i barnevernloven (1992). Deres hovedoppgave er å ivareta barn som lever under omsorgssvikt og i en reell risiko for problemutvikling. I henhold til barnevernlovens (1992) formål skal det sikres at barn og unge vokser opp under trygge rammer og med gode oppvekstvilkår som ikke skader barn og unges helse og utvikling. Dersom det er tvil om barnets omsorgssituasjon er det barnevernets oppgave å undersøke og vurdere om og hvordan barnet og familien kan trenge hjelp. Barnets behov og foreldres omsorgskompetanse og familiens situasjon må vurderes helhetlig, slik at riktige tiltak kan iverksettes.

Barnevernloven (1992) er bygd opp på prinsippet om at det ikke skal foretas større inngrep i familielivet enn det som er nødvendig. Dersom det er mulig, skal barnevernet iverksette frivillige tiltak i hjemmet for å forbedre omsorgssituasjonen. Dette skal være individuelt tilpassede tiltak som kan bedre situasjonen i hjemmet. I de tilfeller omsorgssituasjonen ikke bedres, kan barnevernet overta omsorgen. Dette krever gode og helhetlige utredninger av familiesituasjonen, før barnevernstjenesten kan konkludere med at foreldres omsorgskompetanse ikke er tilstrekkelig, og at et barn må flyttes (Bunkholdt & Kvaran, 2015).

Dersom barnevernet beslutter å flytte barnet uten foreldres samtykke, er det fylkesnemndene for barnevern og sosiale saker (heretter kalt fylkesnemnda) som fatter tvangsvedtak. Dersom det er nødvendig å flytte et barn fra sin familie er utgangspunktet at barn og foreldre har rett til samvær etter omsorgsovertagelse jf. barnevernloven (1992) § 4-19. Retten til familielivet er forankret i Grunnloven (1814), barnekonvensjonen (1989) og EMK (1950), som viser at samvær er en gjensidig rettighet for både foreldre og barn. Jf. barnevernloven (1992) § 4-19 annet ledd er det fylkesnemnda som fastsetter omfanget av samvær mellom barn og foreldre ut fra barnets beste jf. barnevernloven (1992, § 4-1).

1.1 Bakgrunn og formål ved oppgavens tema

Barneperspektivet i Norge står sterkere enn noen gang, og det har ført med seg kvalitetskrav til omsorgskompetansen innad familien (Gjertsen, 2010:35). Med utgangspunkt i nye kvalitetskrav for familielivet og barnet som rettssubjekt, utfordres forholdet mellom barn, foreldre og familielivet. Dette er grunnlaget for denne masteroppgaven. Det er foreldre og barn i kontakt med norsk barnevern, foreldre som har mistet omsorgen for sine barn og barn som er plassert i fosterhjem, som er kontekst når jeg i oppgaven studerer hvordan retten til familielivet forstås. Omsorgsovertagelse innebærer at fylkesnemnda har fattet tvangsvedtak om omsorgsovertagelse og i noen tilfeller fratatt foreldrene foreldreansvar, og at barnevernet har overtatt omsorgen for barnet.

Denne oppgaven omfavner barn som etter omsorgsovertagelse er plassert i fosterhjem, det vil si plassering etter tvang jf. § 4-12 i barnevernloven (1992). Fosterhjem defineres som ett privat hjem som ivaretar den daglige omsorgen for barn, med utgangspunkt i et

omsorgsvedtak (Barnevernloven, 1992, § 4-22). Barnevernet har ansvaret for den helhetlige oppfølgingen av barnets situasjon i fosterhjemmet. I en helhetlig oppfølging inngår det at barneverntjenesten underveis i plasseringen skal vurdere både barn og foreldres utvikling, og foreta nødvendige endringer av tiltak som eksempelvis samvær mellom barn og biologiske foreldre. Det skal vurderes om den daglige omsorgen kan tilbakeføres til foreldre, og så snart det er mulig tilrettelegges for tilbakeføring (Barnevernloven, 1992 §§ 4-16, 4-21).

Utgangspunktet for denne oppgaven er at barn og foreldre har sterke rettigheter til et familieliv, og norske myndigheter må derfor ta hensyn til mange ulike faktorer som barnevernfaglige retningslinjer, balansering av motstridende rettigheter, barnets behov og interesser, samt barnets foreldre. Det er ingen tvil om at det hviler et enormt ansvar på de som jobber i barneverntjenesten. Ut fra enkeltindividers individuelle og mange gang komplekse behov, skal barnevernet utøve sin myndighet i samsvar med menneskerettigheter, saksbehandling der avgjørelser er grundig begrunnet og resultat som viser at barn får en trygg og god oppvekst (Helsetilsynet, 2019, s 5-8; Bunkholdt & Kvaran, 2015).

Den norske stat er bundet av internasjonale konvensjoner som har direkte innvirkning på lovverk og regler. Europarådets menneskerettighetskonvensjon er den konvensjonen som behandler de sakene som omhandler familielivet (Barne- og likestillingsdepartementet, 2016). Utvalget i denne masteroppgaven er saksdokumenter bestående av ni domsavsigelser, som alle er avgjort i perioden 2018-2020 av Den europeiske menneskerettsdomstolen (heretter EMD). EMD ble opprettet i 1959, og har tilholdssted i Strasbourg, og er det kontrollorganet som håndhever bestemmelsene i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november, 1950 (heretter EMK). EMK ble i sin tid vedtatt av Europarådet og formålet var å beskytte og sikre de siviles menneskerettigheter i etterkant av andre verdenskrig. EMD ble opprettet for å påse at konvensjonens bestemmelser etterfølges av statene, og har det siste ordet når EMK skal tolkes og forsås. Ethvert enkeltindivid som hevder brudd på sine menneskerettigheter etter EMK, kan etter først å ha forsøkt saken så langt som mulig i nasjonal domstol, klage til EMD (Den europeiske menneskerettighetsdomstol, 2012; Strand & Larsen, 2015).

EMDs domsavsigelser i denne sammenheng berører de foreldre som har vært uenige i barnevern, fylkesnemnd og domstolens avgjørelser, og uttømt alle rettslige muligheter i forsøk på å opprettholde tettere kontakt med sitt biologiske barn. De har videre klaget den norske stat inn til EMD for brudd på bestemmelser i EMK. Kriterium for utvalget er saker

som omhandler norsk barnevernfaglig praksis, der klager har anført at den norske stat har krenket retten til respekt for familieliv etter EMK (1950) art. 8.

Jeg har rettet blikket mot foreldre som har fått sin barnevernssak behandlet ved Domstolen i Strasbourg, på bakgrunn av anførsel om at norsk barnevernfaglig praksis og tvangsvedtak strider mot menneskerettighetene. Dette betyr at foreldre har prøvd sin sak i alle mulige rettsinstanser i Norge, før saken havnet hos EMD. I oppgaven vil familieperspektivet være i sentrum, i tillegg til de forhold som gir mening til barnet og foreldrenes stemme. Da det er foreldre som har tatt sin sak inn til EMD, og ikke barnet, vil ikke barnets stemme komme frem i analysen. Jeg har i hovedsak utforsket EMDs forståelse av familien som enhet og barn og foreldre som selvstendige individer. I den tematiske innholdsanalysen rettes fokus mot grunnlaget for EMDs forståelse og vurdering, da jeg er opptatt av hvordan EMD forvalter sin kunnskap, og om det foreligger eksplisitte eller implisitte tolkningsrammer til grunn for deres syn på barn, foreldre og familieliv etter en omsorgsovertagelse. I analysen har jeg utforsket synet på barnet, foreldrene og synet på familien, og ikke det juridiske i seg selv. Fokuset har vært på hvilke hensyn som tillegges avgjørende vekt i EMDs merknader og konklusjon. Søkelyset er på vurderinger basert på menneskelige faktorer, og det juridiske element med fortolkning av lovverk og vedtak vil ikke være fremtredende.

1.2 Temaets aktualitet

I 2020 var det om lag 53 000 barn og unge som mottok hjelp i form av ulike tiltak fra barnevernet. Av de barna som mottok hjelp var i overkant av 10500 barn plassert utenfor hjemmet, majoriteten av disse barna var plassert i fosterhjem, rundt 1100 barn i institusjon og 500-600 barn i beredskapshjem (Bufdir, 2021a). Statistikken viser at det for 8 av 10 barn som var plassert i fosterhjem forelå et vedtak om omsorgsovertagelse. De fleste barna i fosterhjem er plassert på langvarig sikt. Bufdir (2021a) viser til at en omsorgsovertagelse somregel er et langvarig tiltak.

Inngrep i familielivet som plasseringer av barn utenfor hjemmet skyldes som oftest alvorlige mangler ved foreldres daglige omsorg (NOU 2017:12). Disse tallene viser viktigheten av å ha en godt fungerende barnevernstjeneste og rettssystem som ivaretar både behov og rettsikkerhet hos barn og foreldre, i tillegg til å forvalte menneskerettighetene i praksis.

Det er mange barn som i dag får den hjelpen de trenger, og flere foreldre er fornøyde med hjelpen fra barnevernet (Havnen, Christiansen, Ljones, Lauritzen, Paulsen, Jarlby & Vis, 2020, s. 10). Samtidig viser det seg i flere offentlige vurderinger av barnevernsfaglig praksis, at barnevernet ikke utfører sin myndighet på en tilfredsstillende måte, noe som fører til at en stor andel barn ikke får den hjelpen de trenger (Clifford, Fauske, Lichtwarck & Marthinsen, 2015; Helsetilsynet, 2019, s. 123; NOU 2017:12). Dette har ført til at Norges barnevern har fått både nasjonal og internasjonal kritikk. Noe av kritikken går ut på at barnevernet på den ene siden griper for sent inn i familier med alvorlige utfordringer. Hoved essensen i studiene viser at barn på den ene siden ikke blir beskyttet og lever under mangelfull og skadelig omsorg for lenge, selv om myndighetene har indikasjoner på at omsorgssituasjonen er mangelfull og at barn lider. Barn blir ikke hørt, det mangler dokumentasjon på samtaler med barn, og undersøkelsene bære preg av å være ett foreldrevern og ikke et barnevern. På den andre siden griper barnevernet inn med tvangstiltak i familier der det ikke er grunnlag for tvang. Familiesituasjonen blir ikke tilstrekkelig utredet og tiltak blir ikke individuelt tilpasset. Konklusjonene om at tiltak i hjemmet ikke fungerte bærer preg av dårlig dokumentasjon og evaluering, og blir derav fattet på sviktende grunnlag. Barn plasseres i fosterhjem under langvarig plassering og det iverksettes få og lite samvær med foreldre (Gjerts-Andresen, 2020; Helsetilsynet, 2019: 123; NOU 2017:12).

Barneverntjenesten skal følge opp barn og foreldre etter plassering i fosterhjem, men det foreligger ingen konkrete retningslinjer for dette. I spørreundersøkelsen til Backe-Hansen, Kjelsaas, Bruvoll, Ellingsen, Westberg & Guldvik, (2019) der 47 prosent av landets barnevernstjenester deltok, fremkom det at kommunene på bakgrunn av manglende retningslinjer praktiserer oppfølging ulikt, da hver enkelt kommune definerer oppfølging og gjennomføring selv.

Vedrørende barneverntjenestens vurdering av barnets opplevelse av kontakt og samværsordning med biologisk foreldre, oppgir 61 prosent av barneverntjenestene at de i veldig stor grad vurderer dette, 33 prosent vurderer det i stor grad, og 4 prosent i noen grad. Backe-Hansen et al. (2019) viser videre i sin undersøkelse til resultater fra helsetilsynets ulike tilsyn, der dokumentasjon vedrørende samtaler med barn og barns oppfatning av eksempelvis samvær med foreldre ikke fremsto som gjennomført i dokumentene (Helsetilsynet, referert i Backe-Hansen et al., 2019:50-53).

Internasjonalt er det et tydelig signal at norsk barnevernfaglig praksis er satt under lupen, da EMD siden 2015 har tatt 39 norske barnevernssaker inn til behandling. Dette er oppsiktsvekkende høye tall når man setter barnevernssakene i perspektiv med tidligere kommuniserte saker uavhengig saksfelt. Fra 1959 til og med 2019 har EMD mottatt mer enn 1900 klager mot Norge, der 96 prosent av klagene har blitt avvist. I samme periode har EMD avsagt dom mot Norge i 52 saker, der Norge har blitt dømt for krenkelse i 34 av sakene (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2020). I barnevernssakene som er behandlet i EMD har det blitt avsagt dom i ti saker, der Norge i åtte av sakene har blitt dømt for krenkelse av EMK art 8. En av de åtte sakene er ikke rettskraftig, da den er besluttet behandlet i storkammer, som er ankeinstansen i EMD, og medfører ny fullstendig behandling av saken. En av de kommuniserte sakene er avvist av EMD på bakgrunn av at de nasjonale rettsmidlene ikke var uttømt (Barne, -ungdom og familiedirektoratet, heretter Bufdir, 2021b).

Det er flere årsaker som ligger til grunn for at jeg har valgt å bygge studiet opp på EMDs domsavsigelser. Den ene grunnen er mitt personlige engasjement innenfor det barnevernfaglige feltet. En barnevernfaglig kontekst består av å fatte avgjørelser og utføre handlinger i et mangesidig og sammensatt felt, der barnevernets myndighet til å regulere enkeltmenneskers rett til familieliv kan by på etiske dilemmaer. Jeg jobber selv med barnevernfaglig arbeid, og leser mye av kritikken som skrives. I avgjørelsene fra EMD rettes det blant annet kritikk mot norsk praksis vedrørende gjenforeningsmålsetningen etter omsorgsovertagelse og mangler ved det barnevernfaglige beslutningsgrunnlaget. Det er også tydelige signaler på at Norges samværpraksis strider med EMD (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2020). Jeg fant det derfor meget interessant å gå mer i dybden på den internasjonale kritikken fra EMD, og undersøke hva de vektlegger i sine avgjørelser, når de vurderer retten til familieliv annerledes enn norske rettsinstanser.

I domsavsigelsene redegjøres det for EMDs grunnlag og vurderinger av de forhold som har ført til konklusjon om retten til familieliv har blitt krenket eller ei. EMDs mandat omhandler å ta stilling til individuelle saker, og ikke til norsk barnevern. Med grunnlag i den makten som ligger i en domsavsigelse, særlig rettet mot barn og foreldres rettsikkerhet, vil norsk barnevernfaglig praksis gjøre seg gjeldene. Jeg forsøker å fange opp EMDs synspunkter og vurderinger ut fra hvilke beskrivelser som er nedfelt i dommene, og søker å forstå dette i sammenheng med norsk barnevernfaglig praksis.

EMDs domsavsigelser er fra 2018-2020, det er derfor lite samfunnsvitenskapelige studier som er foretatt. Lite forskning kan føre til mange spørsmål og få svar, og samtidig være en årsak til antagelser og spekulasjoner. Mitt ønske er at denne oppgaven skal bidra med empirisk kunnskap som kan gi svar på ubesvarte spørsmål. Samtidig kan denne studien bidra til å belyse etiske dilemmaer vedrørende familielivet etter en omsorgsovertagelse, samt øke bevissthet rundt hva barnevernfaglig praksis kan utfordres på.

Avgjørelser fra EMD er bindene, og det betyr at den norske stat har en plikt i å rette seg etter en domsavsigelse (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2020). Jeg finner dette interessant med utgangspunkt i hvordan deres føringer kan bli synlig i det norske barnevernfaglige praksisfeltet. Antall kommuniserte saker og domfellelser kan tyde på at tenkemåtene til norske myndigheter og EMD er på kollisjonskurs. Jeg ønsker derfor å synliggjøre EMDs tenkemåte gjennom en analytisk tilnærming til deres avgjørelser.

Gjennom en tematisk innholdsanalyse og en teoretisk innfallsvinkel basert på sosiale konstruksjoner kan jeg få frem hvordan EMDs forståelse og vurderinger henger sammen med kunnskap og makt. Samtidig kan jeg synliggjøre hvordan faglige og rettslige føringer blir fremtredende. En tematisk innholdsanalyse hjelper meg å komme frem til mine funn, og tolkningsprosessen der jeg skaper mening i funnene baseres på et vitenskapelig grunnlag.

Thagaard (2018) påpeker at forskerens vitenskapelige ståsted er grunnlaget for forskerens forståelse av datamateriale og preger hva forskeren vil søke av informasjon. Jeg redegjør derfor videre for sosialkonstruktivismen og noen av dens begreper, da dette er med på å danne min forståelse.

1.3 En sosialt konstruert virkelighet

Sosial konstruktivistisk forståelse baserer seg på at virkeligheten som styrer våre handlinger, er sosialt konstruert. I kommunikasjon mellom mennesker og i lys av sosiale og samfunnsmessige faktorer, konstrueres kunnskap og meninger, og virkeligheten blir skapt. Det sentrale innenfor sosialkonstruktivismen er språket, som fører virkeligheten i ønsket retning. Språket gjengir ikke verden ut fra en objektiv virkelighet, men er en fortolkning basert på hvordan vi forstår realiteten rundt oss (Berger & Luckmann, {1966}2000; Thomassen, 2006:181).

I dette studiet vil jeg ha sosialkonstruktivismen som bakteppe når jeg søker å forstå pågående prosesser innenfor en institusjon. Det sentrale for EMD er å overvåke at statene forholder seg til bestemmelsene i EMK, å følge opp og dømme i klagesaker fra borgerne (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2020). Dersom en sak oppfyller EMDs vilkår, skal EMD på bakgrunn av klagerens påklagde beslutning eller rettsavgjørelse, avgjøre hvorvidt den norske stat, fylkesnemnd og domstolene har krenket klageren, herunder foreldrenes rett til familieliv jf. EMK artikkel 8. EMDs avgjørelser i de individuelle sakene vil aldri være helt lik, men preges av tolkning av jussen. En avgjørelse vil også påvirkes av verdigrunnlag og kultur hos den enkelte dommer. EMD har gjennom sin seksjonsinndeling, der hver seksjon har ni dommere fra ulike stater, søkt å romme bredden i den europeiske rettskulturen (Kolsrud, 2020). Dette betyr at de domsavsigelsene jeg har tatt med i mitt utvalg utøver makt da de gir føringer for politikken som er ledende i barnevernsfeltet. Maktbegrepet ses i denne oppgaven i sammenheng med vitenskapen om retten til et familieliv. Min forståelse tar derfor utgangspunkt i at kunnskapen EMD belager sine slutninger på, ikke er en gitt sannhet, men en sosialt konstruert forståelse. Den kunnskap og de meninger som fremmes er konstruert i det felleskapet EMD er en del av. Konteksten er derfor et viktig moment. Begreper som benyttes vil gis mening ut fra nytteverdien innad institusjonen (Thomassen, 2006). Begrep som familie, det biologiske prinsipp, barnets beste og samvær finnes i lovverket, eller som førende prinsipper utenom jus og rettstradisjon. Dette er begreper som preges av nåtidens kunnskapsfelt, politikk, verdispørsmål som er grunnlaget for hvordan vi forstå barns utvikling og familieliv i dag. EMD bidrar med sine juridiske vurderinger i den konkrete sak, og i prosessen skal de samtidig søke å forstå klageren og saken som helhet. Den faglige kunnskapen de besitter og nåtidens forståelsesramme vil derfor også prege deres vurderinger. Sosialkonstruktivismen baserer seg på akkurat dette, at det vi mennesker forstår som virkelighet er sosialt konstruert i lys av samfunnsmessige og sosiale faktorer (Thomassen, 2006).

Når jeg kategoriserer gjennom tematisk innholdsanalyse tar jeg utgangspunkt i det språklige som konstruerer mening i teksten. Ut fra min forståelse vil EMD som sosial konstruksjon ha makt til å konstruere en ny virkelighet gjennom sitt språk i sine slutninger. Språket som brukes i slutningene bestemmes av diskurser. «*Med diskurs menes da et system av ideer, oppfatninger og begreper om forhold i samfunnet*» (Grønmo, 2016:282). En diskursiv tilnærming vil kunne gi innblikk i standpunkter, holdninger og verdier, ut fra tankemønsteret forskeren identifiserer gjennom fortolkning av uttrykk i teksten (Grønmo, 2016). Det betyr at jeg

ikke vil søke etter hva teksten i domsavsigelsene sier, men hvordan EMDs meninger blir uttrykt. Både EMD og barneverntjenesten vil fremme sine synspunkt i tråd med diskurser, samtidig som de vil preges av de diskursene de er en del av. Diskursbegrepet vil redegjøres ytterligere i metodekapittelet, da det vil være sentralt når jeg til sist tar en oppsummerende drøfting av mine funn.

1.4 Problemstilling og oppbygning av studiet

Denne oppgaven handler om barnets beste etter en omsorgsovertagelse, og hvordan familielivet da skal forstås. Basert på utviklingen det norske barnevern står overfor i dagens samfunn, ser jeg viktigheten å få frem hvordan EMD vurderer norske myndigheters beslutninger og inngripen i familielivet. Dommene fra EMD kan sees som en skriftlig presentasjon av EMDs virkelighet som er konstruert i menneskerettsdomstolen i Strasbourg. Ved å analysere det bakenforliggende i slutningene, altså grunnlaget for at EMD konkluderer med krenkelse eller ikke krenkelse, kan det bidra til en forståelse av hvorfor Norge gang på gang dømmes for å ha krenket menneskerettighetene. Jeg vil se nærmere på det nedfelte språket i EMDs domsavsigelser, spesifikt på de sosiale konstruksjonene som ligger til grunn for hva som er barn og foreldres beste etter en omsorgsovertagelse. For å besvare min undersøkelse har jeg konkretisert problemstillingen:

«I lys av norsk barnevernfaglig praksis etter omsorgsovertagelser – Hvilke forståelser av barn, foreldre og retten til familieliv fremkommer i Den Europeiske Menneskerettsdomstolens domsavsigelser mot Norge?»

For å besvare problemstillingen har jeg i analysen av datamaterialet stilt følgende spørsmål:

- Hvilke vurderinger legges til grunn i saker som omhandler EMK artikkel 8, og hvordan vektlegges vurderinger i avgjørelsen?
- Hvordan beskrives barn og foreldres interesser og behov for familieliv etter en omsorgsovertagelse, og hva skal til for at interesser og behov ivaretas?
- Hvordan beskrives norsk barnevernfaglig praksis som krenkende for retten til familieliv etter omsorgsovertagelse?

Jeg vil i kapittel to gjøre rede for førende hensyn og prinsipper for barnevernfaglig arbeid, og legger særlig vekt på de rammer som definerer barnevernsarbeiderens rolle og fagets muligheter og begrensninger. Avslutningsvis i kapitlet vil jeg redegjøre for oppbygningen av Den europeiske menneskerettsdomstolen, sett i lys av EMK artikkel 8 og barnekonvensjonen. I kapittel tre redegjør jeg for oppgavens faglige rammeverk og teori. Jeg presenterer først tidligere forskning på feltet og gjør videre rede for teorien dette studiet som baserer seg på, herunder sosialkonstruktivismen og barnevernfaglig kunnskapsgrunnlag. I kapittel fire gjør jeg rede for oppgavens metodiske grunnlag, utvalget, og analyseverktøy. Mer konkret vil jeg redegjøre for min fremgangsmåte med min tematiske analyse og de etiske overveielserne jeg har stått ovenfor i oppgaven. Kapittel fem er oppgavens hoveddel. Her presenterer, analyserer og drøfter jeg mine funn ut fra den teoretiske tilnærmingen jeg har valgt. I kapittel seks vil jeg oppsummere hoved essensen ved mine funn.

1.5 Oppgavens begrensning og begrepsavklaringer

I denne masteroppgaven har jeg valgt å skrive om barnets beste etter en omsorgsovertagelse og hvordan familielivet med biologiske foreldre da skal forstås.

De sakene som i denne oppgaven analyseres og drøftes omhandler alle avgjørelser vedrørende retten til familieliv i etterkant av at norske myndigheter har fratatt foreldrene omsorgen for sitt eller sine barn. Masteroppgaven avgrenses mot besvarelse av andre spørsmål enn retten til familieliv etter EMK artikkel 8.

Samvær forstås herunder som barn og foreldres rett til å være sammen, etter en omsorgsplassering jf § 4-19 (Barnevernloven, 1992).

Familie forstås som de mennesker som deler husstand, både av juridisk tilknytning og/eller biologisk tilknytning (Barne- og likestillingsdepartementet, 2017).

Omsorgssituasjon forstås som de forhold i en familie som påvirker et barns individuelle og generelle behov for utvikling (Bunkholdt & Kvaran, 2015:118).

Omsorgskompetanse forstås som en omsorgsutøvers måte å ivareta et barns behov på ut fra den voksnes holdning og handling (Bunkholdt & Kvaran, 2015:119).

Omsorgssvikt forstås som om manglende ivaretagelse av barns behov for beskyttelse, oppfølging og stimuli (Kvello, 2015:213). Omsorgssvikt omfavner begreper som mishandling, seksuelle overgrep og forsømmelse, alene eller i kombinasjon av hverandre (Bunkholdt & Kvaran, 2015:119).

2 Familieliv, en menneskerett

Respekt for familieliv er en grunnleggende menneskerettighet og et førende prinsipp i norsk barnevernlovgivning. Retten til familieliv bevares gjennom EMK (1950) art. 8, og er i tillegg beskyttet gjennom § 102 i Grunnloven av 1814, og art. 9 i De forente nasjoners internasjonale konvensjon om barns rettigheter av 20. november 1989, heretter kalt barnekonvensjonen.

Familien har derav rettigheter som verner de mot vilkårlige inngrep fra myndighetene.

Grunnlovens (1814) § 104 er inspirert av barnekonvensjonen og handler om barnets rett til utvikling og trygghet i egen familie. Både barnekonvensjonen (1989) og EMK (1950) er internasjonale konvensjoner som er ratifisert i Norge, den norske stat har derav en rettslig forpliktelse til å etterfølge konvensjonene. Offentlige myndigheter kan etter EMK artikkel 8, 2 (1950) foreta inngrep i familielivet dersom det er nødvendig i et demokratisk samfunn, og det samsvarer med lovverk og hensynet for beskyttelse av helse, frihet og rettigheter.

Omsorgsovertagelser skjer i all hovedsak med bakgrunn i at barnets liv og helse står i fare på grunn av omsorgssvikt fra foreldre. Å flytte et barn fra biologiske foreldre er et alvorlig inngrep i retten til familieliv, og skal derfor anvendes som en siste utvei.

Synet på barn, familieliv og oppdragelse er ulik fra kultur til kultur og endrer seg i takt med kunnskapen som er førende i samfunnet (Killén, 2009). Det betyr at den kunnskap man besitter vedrørende barn og familieliv, legger føringer for hvordan dette oppfattes. Dette vil igjen påvirke hvordan man både i Norge og Domstolen i Strasbourg forholder seg til barn og familien. Jeg vil herunder redegjøre for noen føringer for norsk barnevernsfaglig arbeid før jeg beskriver oppbygningen av Den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg.

2.1 Lovverk, hensyn og prinsipper i norsk barnevernfaglig arbeid

I alt barnevernfaglig arbeid er barnets beste et førende prinsipp som skal veie tyngst i de spørsmål som angår barn. I likhet med norsk rett er barnets beste ett internasjonalt rettsprinsipp (Stang og Sveaass, 2016, s. 109). Barnets beste fremmes som ett grunnleggende og førende prinsipp både i Lov om barnevernstjenester (1992) § 4-1, Grunnloven (1814) §104 og barnekonvensjonen (1989) art. 3. EMK (1950) har ingen konkret ordlyd eller bestemmelse om hensynet til barnets beste, men konvensjonens bestemmelser tolkes av EMD i samsvar

med blant annet barnekonvensjonen art. 3. (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2020a). I barnevernloven § 4-1 (1992) reguleres prinsippet om barnets beste, og lyder som følge:

«Ved anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet skal det legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Herunder skal det legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen» (Barnevernloven, 1992).

I forslaget til ny barnevernlov foreslås det nå en ny overordnet bestemmelse hvor hensynet til barnets beste fremheves (Prop. 133 L (2020-2021)).

Ett annet sentralt prinsipp innenfor barne- og menneskerett er det biologiske prinsipp, der samværsretten er forankret (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2017). Det biologiske prinsipp innebærer at det er av barnets egenverdi å vokse opp sammen med foreldrene, så fremst det ikke foreligger tungtveiende årsaker som tilsier at det ikke er til barnets beste (Barnevernloven, 1992; Grunnloven, 1814; Menneskerettskonvensjonen, 1950). I barnekonvensjonen (1989) art. 9 er det fastslått at utgangspunktet er at barn ikke skal skilles fra sine foreldre. Dersom det likevel er nødvendig av hensyn til barnets beste, plikter den norske stat å tilrettelegge for personlig forbindelse og regelmessig kontakt med foreldrene, så fremst det ikke går på bekostning av barnets beste. Barnevernloven omtaler ikke hensynet til å ivareta biologiske bånd, men elementer av det biologiske prinsipp vises gjennom mildeste inngreps prinsipp og hjelpetiltak i hjemmet. Utgangspunktet er at barn skal tilbakeføres til sine foreldre når foreldrene kan tilby barnet forsvarlig omsorg, i det tilfellet skal hensynet mellom biologiske bånd og kvaliteten i tilknytningen mellom barn og foreldre balanseres (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2017).

2.1.1 Omsorgsovertagelse

I barnevernloven (1992, § 4-12) reguleres vedtak om omsorgsovertagelse av barn. Det defineres at vedtak om omsorgsovertagelse kan fattes etter bokstav a, b, c, d. Vilkår hviler på alvorlige mangler ved den daglige omsorg, udekkede behov for behandling og opplæring, mishandling og overgrep, eller dersom barnets helse eller utvikling står i fare (Barnevernloven, 1992).

Når det er nødvendig ut fra barnets situasjon, og dersom hjelpetiltak vurderes som ikke tilstrekkelig, kan vedtak etter første ledd fattes (Barnevernloven, 1992). Dette relateres til mildeste inngreps prinsipp, at barnevernet skal gå inn i familien med hjelpetiltak, og at omsorgsovertagelse skal være siste utvei (Bufdir, 2017).

I barnevernloven (1992, § 4-16) reguleres oppfølgingen av barn og foreldre etter vedtak om omsorgsovertagelse. Barneverntjenesten har et kontinuerlig og helhetlig ansvar for å følge opp barn og foreldres utvikling, og gjøre nødvendige endringer ved behov. Så fremst ikke hensyn til barnet taler imot, skal barneverntjenesten tilrettelegge for en tilbakeføring. For å øke kvaliteten i barnevernets tiltak og gi større utbytte for barn og familier ble det i 2006 laget en veileder for omsorgsplaner. En omsorgsplan skal omfavne barnets fremtidige omsorgssituasjon, særlige behov, bosted, samt barnets relasjon og samvær med familien. Omsorgsplanen skal utarbeides innen to år etter omsorgsovertagelsen. (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006).

I barnevernloven (1992, § 4-21) reguleres oppheving av omsorgsovertagelse. Dersom det er overveiende sannsynlig at foreldre kan gi barnet sitt forsvarlig omsorg skal vedtak om omsorgsovertagelse oppheves. Omsorgsovertagelsen skal ikke oppheves der barnet har fått en sterk tilknytning til sitt nye hjem, og det vurderes som sannsynlig at barnet kan få alvorlige utfordringer ved en flytting. Med hjemmel i barnevernloven (1992, § 4-21) har biologiske foreldre mulighet til å begjære vedtak om omsorgsovertagelse opphevet 12 måneder etter at retten har fattet sin avgjørelse (Prop. 133 L (2020-2021)).

2.1.2 Regulering av samvær etter omsorgsovertagelse

I barnevernloven (1992, § 4-19) første ledd, reguleres retten til samvær mellom barn og foreldre, etter bestemmelsens andre ledd kan samvær med biologiske foreldre nektes dersom det er til barnets beste.

Fylkesnemnda er den instansen som treffer vedtak om tvang, samt omsorgsovertagelse med foreldrenes samtykke jf § 7-1 i barnevernloven (1992). I de tilfeller en sak omhandler tvangsplassering av barn, eller fastsettelse av samvær mellom barn og biologiske foreldre etter vedtak om omsorgsovertagelse, må fylkesnemnda ivareta EMK (1950) artikkel 8, 1; retten til

familieliv. Dersom det er nødvendig å beskytte barnets helse, moral eller rettigheter, benytter nemda seg av EMK (1950) artikkel 8, 2.

Dersom foreldre er uenige i nemdas vedtak, kan vedtaket bringes inn for norsk domstol for prøving (Fylkesnemndene.no). Dersom foreldre ønsker få vurdert samværsspørsmålet på ny i nemnda, følger det en begrensing på tolv måneder jf. Barnevernloven (1992) § 4-19, femte ledd. Barneverntjenesten på sin side har myndighet til å regulere samvær ut fra å gi mer samvær, samt å følge opp utviklingen jf. Barnevernloven (1992) § 4-16.

2.1.3 Adopsjon

I barnevernloven § 4-20 (1992) reguleres adopsjon og fratagelse av foreldreansvar. I de tilfeller nemnda har vedtatt omsorgsovertagelse har de også myndighet til å vedta fratagelse av foreldreansvar. Dersom det er fattet et vedtak om fratagelse av foreldreansvar kan nemnda i foreldres sted, samtykke til adopsjon. Et samtykke til adopsjon kan fattes etter bokstav a-d. Vilkår for adopsjon hviler på at foreldre sannsynligvis ikke kan gi barnet god nok omsorg, eller på barnets tilknytning til sine fosterforeldre, at barnets beste er å bli adoptert, og at vilkårene samsvarer med adopsjonsloven (Barnevernloven, 1992)

Når foreldre samtykker, kan nemnda etter barnevernloven § 4-20, tredje ledd fatte vedtak om adopsjon. Besøkskontakt mellom barnet og de biologiske foreldrene etter adopsjon reguleres i barnevernloven (1992, § 4-20 a). Dersom foreldre eller barn krever kontakt, og adoptivforeldre samtykker til kontakt skal nemnda ta omfanget til vurdering ut fra hensynet til barnets beste.

Dette studiet er bygd opp på saker fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD eller Domstolen). Det er derfor nødvendig å redegjøre for Domstolens oppbygning og fungering sett i lys av Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK). Jeg vil videre beskrive menneskerettighetenes betydning, og redegjøre for EMK artikkel 8. Jeg vil beskrive domstolens oppbygning og deres tolkning av EMK. Til sist i kapittelet vil jeg beskrive hvordan EMD forholder seg til Barnekonvensjonen (BK).

Menneskerettigheter som begrep kan ha flere ulike definisjoner. I Norge forstås menneskerettigheter ofte som de siviles grunnleggende rettighet og frihet til å leve et verdig

liv, beskyttet av den norske stat og rettssystem (Strand & Larsen, 2015; Stang & Sveaass, 2016).

2.2 Den Europeiske menneskerettskonvensjonen av 1950 og Domstolen i Strasbourg

I 1952 ratifiserte Norge EMK og ble en konvensjonspart. Norge ble dermed forpliktet til å ivareta borgernes sivile og politiske rettigheter, som fremkommer av konvensjonen (Den europeiske menneskerettighetsdomstol, 2012; Stang & Sveaass, 2016).

Europarådet består i dag av 47 medlemsstater der alle er statsparter i EMK. Medlemsstatene har forhandlinger der grunnlaget til menneskerettighetene blir utviklet i fellesskap gjennom kompromisser. I Norge har de mest sentrale bestemmelsene fått plass i grunnloven, som er den sterkeste formen for implementering av menneskerettigheter. Videre har Norge implementert konvensjonen i menneskerettsloven, som er en del av Norges nasjonale lovgivning (Stang & Sveaass, 2016:30-43). I menneskerettsloven (1999) er både EMK av 1950 og FNs barnekonvensjon av 1989 innatt, i tillegg til flere andre konvensjoner. Som følge av menneskerettsloven § 3 (1999) vil konvensjoner og protokoller inntatt i menneskerettsloven gå foran annen lovverk dersom det oppstår motstrid.

Bestemmelsene i EMK er åpne og formulert på en generell måte, noe som gir rom for tolkning. Det er EMD som til sist, gjennom sin viktige maktposisjon, fortolker EMK i lys av både samfunnets kontinuerlige endring og statenes skjønnsmargin. Det vil si at en stat ut fra nasjonale samfunnsbehov, kollektivt eller individuelt, kan bruke skjønn når EMKs bestemmelser utøves, så fremst det er forholdsmessig og har hjemmel i lovverk. Konvensjonen i seg selv er i kontinuerlig utvikling gjennom EMDs rettspraksis og ved at det tilføres nye rettigheter via protokoller (Den europeiske menneskerettighetsdomstol, 2012).

Hvordan den norske stat etterlever EMK håndheves i EMD, som er den viktigste menneskerettsorgan i Europa. I EMK art. 1 (1950) fremkommer det at rettighetene er gjeldene for alle medlemmer av en stat. Det betyr at både barn og foreldre kan bringe saken sin til EMD dersom de mener at deres menneskerettigheter har blitt brutt av staten. Formålet til EMD er å vurdere om myndighetenes praksis samsvarer med EMK (1950). Videre utvikler EMD prinsipper som er en rettesnor for medlemslandenes juridiske rettssystem (Strand & Larsen, 2015).

2.2.1 Den europeiske menneskerettsdomstolens oppbygning

EMD er som EMK, en del av Europarådet. Hver av de 47 medlemsstatene har en dommer med i EMD, som alle er oppnevnt som privatperson og ikke som en representant for sitt land. Dommerne skal alle være uavhengig sin stat (Strand & Larsen, 2015:54; Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, 2012).

Domstolen består av fem administrative enheter, kalt seksjoner, som er satt sammen som kamre. Seksjonene består alle av et juridisk kollegium med en president, en visepresident, samt flere dommere. Selve sammensetningen til domstolen kan variere ut fra fire ulike formasjoner:

- En *enedommer* har kompetanse til å beslutte at klagen ikke gir grunnlag for nærmere vurdering.
- En *komité* på tre dommere kan fatte en endelig avvisning dersom avvisningsspørsmålet er tvilsomt. En komité kan i tillegg avsi dom om realiteten i en sak, dersom sakens spørsmål har vært oppe til vurdering tidligere, og det foreligger en etablert rettspraksis ved EMD.
- Ett *kammer* med syv dommere behandler i hovedsak klager vedrørende avvisning og realiteten i en sak.
- Ett *storkammer* med sytten dommere behandler kun klager med særlig prinsipiell betydning (Den europeiske menneskerettighetsdomstol, 2012; Strand & Larsen, 2015).

Alle medlemstatene har etter EMK artikkel 46 en plikt til å rette seg etter EMDs domsavgjørelser. Norge som medlemsstat er derfor pliktig til å godta EMDs håndheving av klagesaker mot Norge. Det er opp til staten å finne tiltak som forhindrer fremtidig krenkelse på EMK. Tilsyn vedrørende oppfølging og etterlevelse av dommer som er avsagt mot en stat, føres av Europarådets Ministerkomité fire ganger i året (Stang & Sveaass, 2016; Strand & Larsen, 2015; Norges institusjon for menneskerettigheter, 2020).

2.2.2 Behandling av saker ved EMD

Fra 1959 og frem til 2019 har EMD totalt mottatt rundt 933 000 klager. Av disse klagene har om lag 94 prosent blitt avvist på bakgrunn av manglende oppfylging av vilkår, mens det har blitt avsagt over 10 000 dommer (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2020). Både

enkeltindivider og institusjoner ved de 47 medlemsstatene kan få prøvd sin sak dersom de hevder å ha vært utsatt for krenkelse eller brudd etter EMK. Dette utgjør rundt 800 millioner borgere. (Stang & Sveaass, 2016; Strand & Larsen, 2015).

Dersom man ønsker å få saken sin opp hos EMD må man ha gått gjennom de nasjonale klageordninger som eksisterer i egen stat først, med andre ord forsøkt alle ankemuligheter. Dersom man får avvist saken eller ikke får medhold i den norske domstolens høyeste instans, kan saken bringes inn til EMD. EMD vil så ta stilling til om vilkår for behandling oppfylles. Dersom vilkår ikke er tilfredsstillende og EMD vurderer en sak som grunnløs, vil den avvises. Når EMD kommuniserer en sak, vil det si at EMD gir begge berørte parter av en sak mulighet til å uttrykke sitt syn på saken før EMD konkluderer med om vilkårene er oppfylt, og om saken avvises etter tas videre. (Norges institusjon for menneskerettigheter, 2020; Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, 2012).

2.2.3 Artikkel 8. Retten til respekt for privatliv og familieliv

Ethvert menneske, uansett alder, har rett til respekt for familieliv og privatliv. Et inngrep kan kun skje dersom det finnes hjemmel i lov, og dersom det ut fra konkrete omstendigheter ansees som nødvendig i et demokratisk samfunn. Samtidig skal vurderinger tas ut fra mildeste inngreps prinsipp, og tiltak skal stå i forhold til situasjonen (Stang & Sveaass, 2016:120).

I EMK (1950) artikkel 8 står det:

- 1 Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse
- 2 Det skal ikke skje noe inngrep av offentlig myndighet i utøvelsen av denne rettighet unntatt når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, offentlige trygghet eller landets økonomiske velferd, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter. (Menneskerettskonvensjonen, 1950).

Retten til familieliv etter EMK artikkel 8 omhandler ethvert individs respekt for sitt familieliv. Det EMD tolker som avgjørende er kvaliteten i tilknytningen mellom barnet og den som påstår å ha rett til familieliv med barnet, samt om det er etablert et familieliv mellom partene (Strand & Larsen, 2015:150; Stang, 2020:185).

2.2.4 EMD og barnekonvensjonen

FNs konvensjon om barns rettigheter (BK eller Barnekonvensjonen) er den konvensjonen med størst internasjonal oppslutning, da totalt 196 land har ratifisert konvensjonen (Stang og Sveaas, 2016).

I BK er barnets rett til familie og familieliv gjennomgående. Familiens betydning står sterkt og familiebegrepet er bredt definert. En inngripen i familielivet er underlagt formaliserte kriterier, og inngrepene skal ikke være mer omfattende enn nødvendig. Dersom foreldre forsømmer sine omsorgsoppgaver overfor barnet, vil myndighetenes ansvar tre i kraft. Formålet er gjennomgående barnets beste (Stang, 2020).

I BK artikkel 16 (1989) er barnets rett til beskyttelse mot innblanding i familielivet nedfelt. Dette samsvarer med EMK artikkel 8 (1950). Stang (2020:185) viser til EMDs tolkning av EMK artikkel 8, der BK oftere legges til grunn i saker som berører barn. En slik tendens styrker barns rettsstilling i EMD. I BK artikkel 9 (1989) pålegges partene å sikre at barn ikke skilles fra sine foreldre mot sin vilje så fremst ikke myndighetene mener en adskillelse er nødvendig av hensyn til barnets beste jf. BK artikkel 3. Dersom adskillelse er nødvendig har barnet rett til forbindelse og regelmessig kontakt med foreldrene jf. BK art 3 (1989). Dette samsvarer med EMK artikkel 8, 2 (1950), der retten til privatliv bare kan begrenses dersom det kan hjemles i lov, og ansees som nødvendig i et demokratisk samfunn.

3 Oppgavens faglige rammeverk – tidligere forskning og teori

I dette kapittelet vil jeg starte med å gjøre rede for tidligere forskning og teori innenfor feltet, før jeg presenterer oppgavens teoretiske rammeverk. Når jeg valgte ut forskning prioriterte jeg det som var mest relevant i forhold til min problemstilling og oppgavens størrelse.

Jeg har benyttet meg av ulike databaser og søkemotorer som oria, google, idunn, i tillegg til regjeringen.no, bufdir.no og lovdata.no. Litteratursøket ble gjennomført ut fra forskningsspørsmål og sentrale deler ved problemstillingen min. Jeg har bevisst søkt etter nyere forskningsresultater, i all hovedsak har jeg tatt utgangspunkt i forskning fra de ti siste årene og foretrukket studier fra Norge. Jeg har brukt søkeord som *vurdering, beslutning, forståelse, gjenforening, omsorgsovertagelse, tilbakeføring* i ulike kombinasjoner med *barnevern, familieliv og EMD*. Jeg har også søkt på *barnets beste, biologiske prinsipp, samvær og foreldreskap* i ulike kombinasjoner, i tillegg til kvalitative studier i sammenheng med nevnte tema. Prosessen med oppgavens faglige rammeverk har vært en gjennomgående prosess fra masterskrivingens start til slutt, 2019-2021. Når jeg valgte ut forskning prioriterte jeg det som var mest relevant i forhold til min problemstilling og oppgavens størrelse. Og vil herunder presentere det jeg fant.

3.1 Tidligere forskning

Mitt litteratursøk viser at det finnes lite samfunnsforskning på menneskerettsdomstolens avgjørelser i norske barnevernssaker, men fant at det er utført ulike studier og analyser av EMDs domsavsigelser ved det juridiske fakultet i Oslo og Bergen. Disse studiene er gjort ut fra ett juridisk perspektiv, der tolkning av lovverk er essensen i forskningen. I dette studiet er fokus på forståelsen og vurderingene som ligger bak EMDs avgjørelser. Disse vurderinger vil sees i forhold til de barnevernfaglige rammer vi har i Norge. Jeg vil derfor starte med å redegjøre for forskning på barnets beste og familien som enhet både fra EMD og norsk perspektiv. Videre vil jeg redegjøre for nyere sentral forskning på kvaliteten i vurderinger og begrunnelser fattet av norsk barnevern og fylkesnemnd ved omsorgsovertagelse. Til sist viser jeg til forskning om norsk samværspraksis i barnevernssaker.

3.1.1 Mennekerettsdomstolens forståelse av barnets beste og familien som enhet

Breen, Krutzinna, Luhamaa & Skivenes (2020) har analysert alle dommene fra EMD som omhandler adopsjoner av barn under offentlig omsorg fra 1959 til 2018, og sett på domstolens forståelse og tolkning av barnets beste og barnets respekt for familielivet. Deres funn viser at domstolen forstår familieenhet som relasjonelle bånd som er skapt gjennom omsorg og aktivitet mellom både barn og foreldre, og barn og fosterforeldre. Tidligere ble kun den juridiske familien beskyttet av artikkel 8, nå ser forfatterne en endring i at barns ikke-biologiske og faktiske familieliv anerkjennes av domstolen som noe som krever beskyttelse. De viser til at domstolen nå, dersom det er til barnets beste, anerkjenner langtidsplassering av barn. En fremtidig gjenforening skal være forenelig med barnets interesse og barnets beste, og dersom fordelene med langtidsplassering er tydelig, kan det overstyre betraktningen om en midlertidig plassering. Forfatterne utforsker også EMDs begrunnelser av både barn og foreldres rettigheter. De bemerker at barnets perspektiv er gjennomgående usynlig i dommene, og at EMDs praksis preges av fokus på foreldres rettigheter. Samtidig påpeker forfatterne at EMDs syn på barn er i endring. Barn har over tid gått fra å bli ansett som objekter til at EMD i dag er mer barneorientert, og at barn nå anerkjennes som selvstendige individer. Hva EMD vurderer som barnets beste fremkommer i beslutningene, men barnets egne meninger og syn på situasjon er fraværende (Breen et al., 2020).

3.1.2 Familieenheten i norsk kontekst

Bøyum (2017) har i sitt masterstudium foretatt en diskursanalyse av hvem familien er, hvordan familiebegrepet konstrueres og hva som utformer forståelsen av familielivet. Hun har tatt for seg Stortingsmelding 24 fra Barne- og familiedepartementet og kommet frem til at familie defineres ut fra felles husstand, der kjernefamilien med to omsorgspersoner ansees som foretrukket familieform. I hennes analyse har hun kommet frem til at familie beskrives ut fra at alle er like og at familien som enhet fremstilles på en universell og positiv måte. Hun konkluderer med at forståelsen av familielivet påvirkes av hva ulike yrkesutøvere anser som «godt nok». Familien som institusjon fremstår som den beste rammen for barns oppvekst, og de familiene som ikke har samme fungerende gode ramme utelukkes fra beskrivelsen av familie (Bøyum, 2017).

3.1.3 Kvalitet i norsk barnevern og fylkesnemnd

Statens helsetilsyn (Helsetilsynet, 2019) gjennomgikk til sammen 106 barnevernsaker fra tidsrommet 2016-2017. Formålet med studiet var å vurdere kvaliteten i norsk barnevernspraksis ut fra prinsippet om barnets beste, og ut fra de faglige vurderinger og beslutninger som ligger bak akuttvedtak og omsorgsovertagelser. 73 av de 106 sakene omhandlet omsorgsovertagelse og 33 var akuttsaker. I 80 av 106 saker fikk kommunen medhold i fylkesnemnda. I tillegg til de 106 saksdokumentene baserer helsetilsynets vurderinger seg på skriftlige kilder fra barnevernsfeltet, samt ekspertgrupper bestående av fagpersoner, forskere, barn og foreldre.

Funn hos helsetilsynet (2019) viser at beslutningsprosessen for omsorgsovertagelse ikke dokumenteres tilstrekkelig. Det var mangelfulle vurderinger og tiltak som ikke var tilpasset barn og families behov i om lag halvparten av sakene. Funn viser at barnevernet ofte konkluderer med at foreldre ikke dro nytte av hjelpen, og overser om tiltakene var egnet for familien.

Helsetilsynet (2019) viser til at barnevernet gir konkrete beskrivelser av barns atferd, men beskrivelsene mangler kunnskap om hvordan barnets helhetlige situasjon kan prege barnets atferd. En annen tendens er at barnevernet fremmer deres synspunkt og argumenter som støtter omsorgsovertagelse. Beslutningsgrunnlaget består da av en objektiv sannhet, og mangler en helhetlig forståelse av familiens sammensatte utfordringer (Helsetilsynet, 2019).

I helsetilsynets (2019) rapport er det utydelig hvordan barnevernet vektlegger barn og foreldres synspunkter i prosessen mot begjæring av omsorgsovertagelse. Når det kommer til foreldres medvirkning i prosessen viser funn at barneverntjenesten ikke alltid lykkes med å sette foreldre i stand til å medvirke. Dette fordi barnevernet ikke formidler informasjon på en måte som alle foreldre, uavhengig av språk eller kognitiv fungering, kan forstå.

Helsetilsynet (2019) viser til at barnevernet ved begjæring av omsorgsovertagelse i mange saker foretar en vurdering av barnets beste. Barneverntjenesten besitter mye informasjon og de har materiale for å gjøre vurderinger, men tendensen i dette studiet viser seg å være at det i oppsummering og konklusjon mangler analyser som er basert på barnets beste. Helsetilsynet

påpeker at det er gjennomgående i deres dokumenter at foreldres stemme er mer tydelig enn barnets stemme (Helsetilsynet, 2019:83-121)

Når det kommer til saksbehandlingen i fylkesnemnda (nemnda) viser funn fra helsetilsynet (2019) at nemnda i flere saker har en grundigere og mer tydelig sammenstilling av barnets behov enn det som fremkommer av barnevernets begjæring. Nemndas vedtak får frem foreldres synspunkt ut fra barnevernets begjæring og foreldres tilsvær.

I Nemndas vedtak fremstår vurderinger som tydelige og beslutninger er bygd opp på analyser av foreldrenes omsorgskompetanse og deres muligheter for å ivareta barnets behov i nåsituasjonen (Helsetilsynet, 2019:97). Av de totalt 106 sakene kom nemnda med kritikk til barnevernet i en av fire saker. Kritikken baserte seg blant annet på at barnevernet hadde brukt for lang tid, manglende opplysninger og manglende samtaler med barn. Helsetilsynet selv har vurdert med at barneverntjenesten i bortimot halvparten av sakene har brukt for lang tid før de fremmet sak hos nemnda om omsorgsovertagelse. I ti prosent av de 106 sakene mener helsetilsynet at barneverntjenesten fattet forhastede konklusjoner om omsorgsovertagelse. Forfatterne av rapporten hevder derfor at systemet er velfungerende og at nemnda ivaretar rettsikkerheten (Helsetilsynet, 2019:118-119).

3.1.4 Vurdering av samvær

Barnevernlovutvalget, med Christian Børge Sørensen i ledelsen (NOU 2016:16) viser til at det foreligger lite forskning på praksis for samvær, organisering av samvær, og faktisk gjennomføring av samvær. Utvalget finner at samværet nemnda fastsetter er i begrenset omfang, tre til seks gang i året dersom omsorgsovertagelsen regnes som langvarig, og at samvær fastsettes restriktivt. Utvalget poengterer at dagens praksis, med umiddelbart samvær tre til seks gang i året, i kombinasjon med fravær av kontakt og bistand til foreldre etter en omsorgsovertagelse, vil kunne føre til krenkelse av EMK artikkel 8. De foreslår derfor en lovendring med plikt for barneverntjenesten å tilrettelegge for kontakt gjennom en fastsatt plan. Utvalget hevder at en slik plan vil kunne ivareta familiens rett til familieliv, da barneverntjenesten pålegges å ha kontakt med foreldre og andre nærstående. Formålet med oppfølgingen er at barnet kan utvikle kjennskap og relasjon til foreldrene sine, og at de en dag kan gjenforenes (NOU 2016:16)

Karl Harald Søvig (2020), professor i rettsvitenskap og spesialist på barnerett i velferdsretten, har gitt kommentar på fire barnevernsdommer avsagt av EMD høsten 2019. Han finner

samværsomfang som et sentralt tema i sin gjennomgang. EMD retter kritikk mot for svak vektlegging av familieband, samt hindring av familiegjenforening da plassering av barn allerede tidlig i prosessen ansees som langvarig. Søvig (2020) viser i kommentaren til egen gjennomgang av 23 vedtak om omsorgsovertagelse fra landets 12 fylkesnemnder i 2016. Der fant han at nemnda i 17 av 23 vedtak tydeliggjorde for langvarig plassering. Han mener derfor at det kan stilles spørsmål vedørende omsorgsovertagelse som midlertidig eller langvarig tiltak (Søvig, 2020).

Samværsomfang er også tema i Gerdts-Andresen (2020) studie. Hun har foretatt en analyse av fylkesnemndas utmåling ved fastsettelse av samvær ved omsorgsovertagelser i 91 fylkesnemndsvedtak fra 2018-2019. Det kommer i hennes studie frem at fylkesnemndas samværsomfang fattes med utgangspunkt i formål og varigheten av omsorgsovertagelsen. Funn fra studiet viser at det i 91 prosent av vedtakene konkluderes med langvarig omsorgsovertagelse. Barns tilknytning knyttes ofte til fosterforeldre, og disse barna skal kun ha tilstrekkelig kunnskap om de biologiske foreldrene. Det fremkommer også at vurderinger om langsiktig plassering og barns tilknytning til fosterforeldre mangler faglig begrunnelse som forklarer en slik nødvendighet.

Gerdts-Andresen`s (2020) funn viser en tydelig tendens ved at fylkesnemnda følger en fastsatt standard på samvær tre til seks ganger i året ved langvarige plasseringer. Dette viser seg også i vedtak der foreldre beskrives som samarbeidsvillige og med god samværskompetanse. Fylkesnemnda konkluderer da med samvær tre til seks ganger i året med bakgrunn i å skape ro, stabilitet og tilknytning mellom barnet og nye omsorgsgivere.

Andre funn som belyses i studiet er at fylkesnemndas vedtak ikke inneholder vurderinger av individuelle forhold rundt barns behov, men derimot en gjennomgående forståelse av at relasjon til biologiske foreldre kommer i andre rekke. I bare seks av de 91 vedtakene Gerdts-Andresen (2020) har analysert anslår fylkesnemnda at omsorgsovertagelsen er kortvarig. I disse seks sakene konkluderer nemnda med en samværsordning basert på at barn skal gjenforenes med biologiske foreldre når det er til barnets beste. Selv i disse seks sakene konkluderes bare et vedtak med samvær minst 12 gang i året.

3.2 Barneperspektivet

Allerede i 1956 kom det frem av barnevernloven at barns interesser var et grunnleggende hensyn. Det norske samfunn har siden den gang utviklet seg i en retning der barns rettslige interesser har vært i førersetet, og i 2018 ble barnevernloven (1992) en rettighetslov for barn, der barnet er hovedpersonen i lovverket. Dette synet på barn omtaler Bunkholdt & Kvaran (2015:4) som et barneaktørperspektiv, der barnet ikke ansees som et objekt, men blir sett på som «...*et handlende subjekt som aktivt og skapende deltager, både i sin egen utviklingsprosess og i sine omgivelser både på et mikro- og makroplan*» (Bunkholdt & Kvaran, 2015:49). De beskriver videre barneperspektivet som de voksenes ønske om å skaffe seg forståelse av barns egne tanker og følelser om sitt eget liv ut fra barnets premisser. Et barneperspektiv innebærer at voksne i søken på å forstå, må tolke og analysere barnets perspektiv, hva barnet faktisk gjør og sier (Bunkholdt & Kvaran, 2015:49).

Strandbu (2011) beskriver at begrepet barneperspektiv fremkommer gjennom tre aspekter, først på et strukturelt nivå i samfunnet ut fra forståelsen av barnets posisjon, verdi og rettigheter nedfelt i lovverk og konvensjoner. Så ut fra den voksenes blick på hva som er til det beste for et barn ut fra barnets kontekst, og basert på samfunnets syn jf. strukturelt nivå. Det siste aspektet er barnets eget perspektiv med sine egne meninger, behov og interesser. I forbindelse med beslutningsprosesser må barneperspektivet ifølge Strandbu (2011:43) bestå av disse tre aspektene, et individuelt, et strukturelt og et relasjonelt nivå. Hvis jeg tar utgangspunkt i teorien til Strandbu vil det i denne sammenheng bety at EMD rommer aspektet på et strukturelt nivå med de rettslige og organisatoriske rammer som legger føringer for deres syn på barn. Barnevernstjenesten rommer aspektet på et relasjonelt nivå der de med sin kunnskap og relasjonelle bånd til barnet, har fattet en avgjørelse for hva som er til det beste for barnet. Det tredje aspektet blir i denne sammenheng barnets egen stemme.

3.3 Foreldreskap og omsorgssvikt

På samme måte som synet på barn er ulikt fra kultur til kultur, og i kontinuerlig endring i takt med førende kunnskap i samfunnet (Killén, 2009), vil kunnskapen vi har om barns utvikling, foreldreskap og omsorgssvikt, legge føringer for hva som oppfattes som god nok omsorg. Når man skal vurdere hva som er for dårlig omsorg i en familie, bør det sees i sammenheng med hva som er god nok omsorg i en familie. Oppvekstvilkårene har forandret seg med tiden, og

det bør få konsekvenser for hvordan vi betrakter avvikende omsorg og foreldre i kontakt med barnevernet (Backe-Hansen, 2004:244).

Dersom det er rimelig grunn til å anta at barn lever under skadelige forhold skal omsorgssituasjonen undersøkes av barneverntjenesten (Barnevernsloven, 1992 § 4-3).

Backe-Hansen (2004:58) knytter risikofaktorer til momenter som intensiverer sannsynligheten for uønsket utfall. Eksempelvis kan risikofaktorer være de momenter som øker sannsynligheten for at hjelpetiltak ikke er tilstrekkelig og at omsorgsovertagelse vedtas. Risikofaktorenes styrke måles i antall faktorer, intensiteten til faktorene og varigheten av de ulike faktorene. For at man skal forstå risikoens betydning i en konkret situasjon og hvordan risikofaktorene kan intensivere et uønsket utfall, fordrer det kjennskap til risikoen som helhet, og betraktning av risiko som en prosess. I barnevernsaker betraktes risikofaktorer i lys av sannsynlighetsvurderinger, der barnets problemutvikling veies opp mot risikofaktorene (Kvello, 2015). Beskyttende forhold kan motvirke risiko (Bunkholdt & Kvaran, 2015:124)

En risiko for barnets utvikling kan være omsorgssvikt, som forsømmelse, fysiske overgrep, psykiske overgrep og/eller seksuelle overgrep, men også gjennom det som Bunkholdt & Kvaran (2015: 126) betegner som grå omsorgssvikt. Grå omsorgssvikt er komplekst og vil kreve gode vurderinger av beskyttelse- og risikofaktorer. Det er ikke sjeldent at et barn utsettes for mer enn én av de nevnte formene for omsorgssvikt, det handler ofte om hva som er mest fremtredende (Killén, 2009:33; Kvello, 2015:218). Uansett variant av omsorgssvikt vil det være risiko for at barnets utvikling står i fare.

For å sikre at barneverntjenestens tiltak er forsvarlig, fremkommer samarbeid med foreldre som elementært i barnevernloven (1992, § 4-1). I 2018 ble det i barnevernloven inntatt ny § 1-7 der barneverntjenesten pålegges et foreldresamarbeid som bærer preg av respekt. Samarbeidet reguleres blant annet i § 6-4 som tilsier at barnevernets innhenting av opplysninger skal gjøres i samarbeid med den det gjelder (Barnevernloven, 1992).

3.3.1 Tilknytning, fosterhjems plassering og samvær

Når omsorgsovertagelse og plassering av barn vurderes, består argumentasjonen ofte av barnets tilknytning til foreldre, så fremst tilknytningen ikke er konkludert som skadelig for barnet. Tilknytningsargumentene gjelder særlig ved omsorgsovertagelse av små barn.

Tilknytning som begrep defineres som *«et barns antatt biologisk betingede behov for fysisk*

nærhet til en voksen omsorgsperson, for å kunne bli beskyttet mot fare og sikre overlevelse» (Backe-Hansen, 2004:246). Tilknytningen mellom foreldre og barn allerede fra fødsel, vil derfor ha betydning for barns opplevelse og forståelse av verden rundt seg, og danner grunnlaget for hvordan barnet evner å regulere sine følelser (Killen, 2009). Man kan derfor si at godt foreldreskap har sitt utspring fra svangerskapet.

Tilknytningsteoriens far er den engelske barnepsykiateren John Bowlby som levde fra 1907-1990. Bowlby som forsker var opptatt av hvordan foreldres egne barndomsopplevelser kunne påvirke barns personlighetsutvikling. Utviklingen av tilknytningsteorien var basert på både Bowlbys egne funn om manglende omsorgs påvirkning på små barns utvikling, og Mary Ainsworths funn om samspillsmønstre mellom mødre og små barn (Hart & Schwartz, 2009). Kvello (2015) knytter barnets tilknytning til grad av tillit og trygghet, og at viser til at foreldres evne til mentalisering og samspill henger sammen med barnets tilknytningsstil. I denne sammenheng er Bowlbys beskrivelse av atferdssystem et grunnleggende begrep da det beskriver hvordan et barns relasjon til tilknytningsfiguren reguleres gjennom atferd, ved at barnet enten nærmer eller øker distansen til tilknytningsfiguren. Eksempelvis kan et urolig barn søke til tilknytningsfiguren, og så fort barnet føler seg trygg, vil det utforske verden. En trygg tilknytning innebærer i Bowlbys teori at barnet har tillit til at tilknytningsfiguren vil hjelpe (Hart & Schwartz, 2009:66).

Ainsworth fant gjennom sin prosedyre ved måling av barns tilknytningsatferd, kalt «fremmedsituasjonen», at barnets tilknytningsstil best kom fram i stressede situasjoner som adskillelse fra mor (Hart & Schwartz, 2009:78). Bowlby betegner tilknytningsmønstrene som trygg tilknytning, utrygg ambivalent og utrygg unnvikende (Hart & Schwartz, 2009:79).

Barnets erfaring av tilknytning i oppveksten vil sette seg i barnets minne, og påvirke barnets relasjoner med andre mennesker (Killén, 2009). Bowlby beskriver dette som indre arbeidsmodeller (Hart & Schwartz, 2009). Det betyr at barn som er utsatt for omsorgssvikt av sine foreldre i tidlig barndom, og utvikler en utrygg tilknytningsstil, vil ha utfordringer med å bygge tillit til andre omsorgspersoner (Killén, 2009). Dette kan føre med seg utfordringer for barnet videre inn i en fosterhjems plassering.

Barns sorgreaksjoner etter adskillelse kan vise seg gjennom sinne, gråt, panikk, så gjennom fortvilelse som søvn- og spiseforstyrrelser, og til sist gjennom en følelsesmessig tilbaketrekning (Hart & Schwartz, 2009:92-93). Dette er alle reaksjoner mange fosterforeldre

opplever i tiden før, under og etter samvær mellom barn og biologiske foreldre. Bunkholdt (1999) viser til at dette kan være sorg etter adskillelse slik som Bowlby (Hart & Schwartz, 2009:92-93) kom frem til, men hun sier at det også kan være tegn på dårlige minner, frykt og redsel for tilbakeføring. Slik atferd ved samvær gir rom for å regulere samværet dersom det har langvarig negativ konsekvens for barnet. Psykolog Eva Steinbakk påpeker faren for å utsette et traumatisert barn for samvær som kan føre til retraumatisering. Et barn som har vært utsatt for traumer av sine foreldre vil ha stor risiko for å bli satt tilbake i utvikling etter samvær. Dette kan vise seg gjennom gråt, søvnvansker, mareritt og uro som skaper problemutvikling. Slike skader på barns utvikling kan destabilisere en begynnende stabilisert fungering hos barnet. Hun mener derfor at det i mange tilfeller verken vil være til barnets beste eller forsvarlig med samvær. Traumatiserte barn vil ha behov av å være i et behandlingsforløp med både foreldre og fosterforeldre, ikke nødvendigvis i fysisk kontakt, men indirekte (Steinbakk, 2019).

I retningslinjene til barnevernfaglig arbeid fra 2017 er det utviklingsfremmende tilknytningsprinsipp fremtredende. Samspillet mellom barn og omsorgspersoner vil være avgjørende for barnets utvikling, og fungering, og skal vektlegges i en beslutningsprosess der tiltak, bosted, samvær og tilbakeføring er tema. Utgangspunktet er at barn skal tilbakeføres til sine foreldre når foreldrene kan tilby barnet forsvarlig omsorg. I det tilfellet skal hensynet mellom biologiske bånd og kvaliteten i tilknytningen mellom barn og foreldre balanseres (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2017). Dette viser at i norsk kontekst, ved fosterhjems plasseringer og ved tilbakeføringsspørsmålet får tilknytningsbegrepet en annen form, der det ilegges en større vekt enn det biologiske prinsipp. (Backe-Hansen, 2004:248).

3.4 Sosialkonstruktivisme

Jeg vil herunder redegjøre for sosialkonstruktivistisk teori med utgangspunkt i Berger & Luckmanns ({1966}2000) teori. De forklarer sosial konstruktivisme ut fra at mennesket og den sosiale verden påvirker hverandre gjensidig på bakgrunn av et dialektisk forhold mellom mennesket som produsent og den sosiale verden som produkt. Dette forstår jeg som at sosiale konstruksjoner blir virkelig for oss mennesker fordi de både er skapt av oss, samtidig som de påvirker oss. Berger & Luckmann ({1966}2000) benytter begreper som *eksternalisering* om samfunnet som menneskelig produsert, *objektivering* om samfunnet som objektiv virkelighet og *internalisering* om mennesket som sosialt produkt når de beskriver den dialektiske

prosessen. Dette forstår jeg som at det dialektiske forholdet oppstår ved at mennesket erkjenner (internaliserer) et annet menneskes virkelighet av verden (objektivering). Denne dialektikken fremkommer i helhet når en sosial verden videreføres til en ny generasjon (Berger & Luckmann ({1966}2000)).

Ut fra Berger & Luckmanns ({1966}2000) perspektiv har mennesket hatt få begrensninger i relasjon til verdens omgivelser, og derav skapt omgivelsene i et menneskelig felleskap. Dette betyr at et mennesker i dag fødes inn i en objektivert verden, det vil si til en allerede satt virkelighetsforståelse av verden. Med dette som utgangspunkt forstår jeg at EMD og norsk barnevern med sine ulike sosiokulturelle danninger vil ha ulik virkelighets- og kunnskapsforståelse.

Mennesket lever i en verden av sosiale institusjoner der menneskelig aktivitet rammes inn og stabiliseres gjennom *sosial orden* som skapes, vedlikeholdes og videreføres mennesker imellom. Sosial orden er et resultat av menneskelig aktivitet (eksternalisering). Ifølge Berger & Luckmann ({1966}2000) er all menneskelig aktivitet vanedannende, uavhengig institusjonalisering, og formet av sosiale prosesser. Vaner oppstår når mennesket utfører en aktivitet igjen og igjen, uten anstrengelse og ut fra ett fastsatt aktivitetsmønster. Vaner medfører ingen anstrengelse, de blir ett enkelt førstevalg som hentes frem fra kunnskapslageret. I vårt kunnskapslager finner vi handlinger som gir mening, og som ligger klar til å aktiveres og gjentas ut fra gitte definisjoner. Med bakgrunn i vanedannelsen slipper vi å definere en situasjon på ny da aktivitetsmønsteret har allerede fått en standard verdi. Dette innebærer både sosiale og ikke-sosiale aktiviteter (Berger & Luckmann, {1966}2000, s. 70).

Institusjonalisering av menneskelig aktivitet oppstår i sosiale situasjoner over tid, der menneskets handlinger blir underlagt et *sosialt kontrollsystem* i samfunnet (Berger & Luckmann, {1966}2000). Institusjonalisering avhenger gjerne av en større gruppe mennesker, men også gjennom to individer vil en sosial verden være under oppbygning, noe som gir grobunn for institusjonell orden. Dette skjer ved at individer observerer hverandres handlingsmønstre over tid som fører til typeinndelinger. Dersom det er relevant i det sosiale felleskapet vil det føre til nye vanedannelser der menneskene forutser hverandres handlinger som danner institusjonell orden.

Berger & Luckmann ({1966}2000, s. 70) beskriver institusjonalisering som fremtredende når ulike mennesker i en sosial gruppe gjensidig deler vanemessige handlinger i typeinndeling. Typeinndelingen omhandler både mennesket som handlende aktør på en side og selve handlingen på den andre siden, og blir sosialt bekreftet i samfunnet. Det viser seg gjennom at institusjonen på den ene siden bestemmer hvilke individer som kan utøve handlinger innad en institusjon, samtidig som institusjonen bestemmer hvilke handlinger som skal utføres. På så måte kan prosessen kalles et *sosialt kontrollsystem* da det definerer medlemmers handlingsmønstre noe som kanaliserer menneskelig atferd i gitt retning. Institusjoner og typeinndelinger er skapt over tid, og er ett produkt av en felles historie. Når den institusjonelle historien går over generasjoner, vil den objektive virkeligheten få sterkere grobunn.

Som en del av det sosiale kontrollsystemet fremkommer institusjonalisert atferd, som videre beskrives av Berger & Luckmann ({1966}2000, s. 86) som *roller*. Når typeinndelingen i tillegg har sammenheng fra et objektivt lager av kunnskap som flere medlemmer har til felles, betegnes typene som roller. Roller oppstår gjennom vanedannelser og objektiviseringsprosesser. I det felles kunnskapslaget medlemmene deler, fremkommer det konkret hvordan rollen utføres. Når et medlem er typeinndelt i rolle vil handlingsmønsteret innskrenkes (Berger & Luckmann ({1966}2000)).

Et eksempel på institusjonalisering kan være § 4-12 i barnevernlova (1992), der det fremkommer at norsk barneverntjeneste har ansvar for at barn som lever under omsorgssvikt skal om nødvendig flyttes ut av familien for å bli gitt bedre oppvekstvilkår under stabile omstendigheter i ett annet hjem. Barneverntjenesten blir da den ene siden av lovverkets typeinndeling, de individer som besitter en rolle som kan utføre handlingen, og den andre siden av typeinndelingen er selve handlingen de kan utføre og hvordan, som i dette eksemplet er inngripen i familielivet. Inngripen i familielivet blir da en typeinndeling av handling som samtidig definerer hvor mye ett barn skal tåle og ikke. I rollen som barnevernsarbeider har både deres mandat, og lovverket kanalisert atferd og gitt konkrete mønstre for handlingen. Samtidig utelukker lovverket andre mulige teoretiske retninger.

I kommunikasjon mellom mennesker oppstår virkeligheten, språket står derfor sentralt (Berger & Luckmann, ({1966}2000, s. 79). Språket er verktøyet som fører til at logikk får sin plass i en objektivt sosial verden. Institusjonenes logikk legitimeres med andre ord gjennom sosial orden innad institusjonen, ved språklig utveksling av kunnskap individer imellom. Hos EMD er det dommerne som er ekspertene, og det juridiske språket står derfor sentralt også i

saker som omhandler inngripen i familielivet. I norsk barneverntjeneste er det sosialarbeidere som er eksperter på sosiale utfordringer som omsorgssvikt og omsorgsovertagelse. Språkene mellom EMD og det norske barnevern vil derfor stå i kontrast med hverandre, der EMD har fokus på jus vil barnevernet ha fokus på faglighet.

Thomassen (2006) beskriver den *intersubjektive kontekst* som kunnskapens skaper, der språket konstruerer relasjon mennesker imellom og mellom mennesker og verden. Dette kan forstås som at sannheten er produkt av menneskelig samhandling, og kunnskap er derfor ikke noe konkret eller bestemt. Språket gjengir ikke verden ut fra en objektiv virkelighet, men er en fortolkning basert på hvordan vi forstår realiteten rundt oss. Det betyr at det EMD forstår som virkelighet er konstruert sammen med ulike medlemmer av Domstolen, og i sammenheng med de samfunnsmessige og sosiale faktorene som spiller inn i Domstolens kontekst. En analyse av et sosialt fenomen må derfor forstås både ut institusjonens sosiale orden og hvordan medlemmene innad institusjonen forstår den kunnskapen dette fører med seg (Berger & Luckmann, {1966}2000, s.79).

Berger & Luckmann ({1966}2000) beskriver *sosial objektivert kunnskap* som en allmenn sannhet om virkeligheten innad en institusjon. Denne kunnskapen skaper rammen for det som formidles og innlæres, og vi kan se det som «...internaliseringen av den sosiale verdens objektiverte struktur i den individuelle bevisstheten» (Berger og Luckmann, ({1966}2000). For institusjonen vil avvik fra institusjonens sosialt objektiverte kunnskap, også være et avvik fra den institusjonelle orden og institusjonens syn på virkeligheten. For individer innad institusjonen er det institusjonens sosialt objektiverte kunnskap som internaliseres i bevisstheten som riktig kunnskap og objektivt riktig sannhet. Ikke alle erfaringer lagres i bevissthetens kunnskapslager, men de som setter seg fast og får verdi, betegnes av Berger & Luckmann ({1966}2000, s. 81) som *avleiringer*. Videre beskriver *de intersubjektive avleiringer* som et felleskap av objektivert kunnskap og erfaringer mellom ulike individer med felles biografi. Intersubjektive avleiringer avhenger av tegnsystem for å få bli overførbare. Språket er det viktigste midlet for objektivert kunnskap og overføring av objektiverte avleiringer. Intersubjektive avleiringer kan skape sterke bånd mellom individer som deler samme erfaring og opplevelse, og når de overføres lingvistisk, altså gjennom språk og tale kan opplevelser og erfaringer samtidig bli relevant for individer som ikke har noen erfaring eller opplevelse av samme art. Språket gjør da opplevelsen mulig for flere typer individer, og bidrar derav til kollektive avleiringer eller som Berger & Luckmann ({1966}2000) forklarer, en sammenhengende helhet for flere individer uten at avleiringenes

opprinnelse blir vesentlig. Det kan bety at legitimering kan gi ny betydning til de avleirede erfaringene.

Berger & Luckmann ({1966}2000) omtaler det som *realisering* når kunnskap om samfunnet objektiveres og internaliseres som objektivt riktig sannhet i bevisstheten og kontinuerlig fremmes som sannhet gjennom språk til andre individer.

På bakgrunn av det sosialkonstruktivistiske synet som er lagt til grunn vil oppgaven åpne opp for andre mulige forståelser av virkeligheten. Både foreldre, barnevern, fylkesnemnd og domstolens partsforklaringer, samt EMDs merknader og konklusjon, er alle konstruksjoner basert på ulike kontekster i samfunnet. De fleste institusjoner har overført standardkunnskap til sine aktører, som er drivkraften til institusjonalisert atferd. Kunnskapslageret og vanene i menneskets aktivitet avhenger av aktivitetens institusjonalisering, som skjer når flere mennesker i ett større felleskap, i en historisk prosess, over tid, gjensidig deler sine vaner med hverandre. I sosialkonstruktivismen ses derfor kunnskap som et produkt av sosial kategorisering. Det vil derfor, avhengig av kontekst, skapes ulike sannheter som videre fører til ulikhet i sosiale handlinger (Berger & Luckmann ({1966}2000)).

Gjennom å analysere domsavsigelsene og måten de ulike fortolkningene fremstår i tekst, kan det gi nye forståelser av familien som enhet, og praksis ved inngripen i familielivet. Dersom forståelsen av familieliv og inngripen i familielivet er skapt over tid gjennom historiske og sosiale prosesser, betyr det at det også er mulig å påvirke konstruksjonen.

4 Metodisk fremstilling av oppgaven

Metode kan beskrives som fremgangsmåten til vitenskapelig kunnskap, og består av systematisk tilnærming til datainnsamling og bearbeiding som sikrer faglig forsvarlighet og etterprøvbarhet (Grønmo, 2016). Innenfor samfunnsforskning eksisterer det to sentrale tenkemåter; kvalitativ tilnærming og kvantitativ tilnærming. Kort forklart vil den kvantitative metoden basere seg på nøyaktige tall og statistikk som er etterprøvbar, mens den kvalitative metoden baserer seg på teori om fortolkning og menneskelig erfaring, der ulike fremgangsmåter fører til kunnskap om menneskers sosiale virkelighet. Avhengig av studiets problemstilling og forskerens vitenskapelige forståelse av individ og samfunn, vil forskeren kunne komme frem til meningsinnholdet ved et sosialt fenomen, slik det blir fortalt. Essensen ved begge tenkemåtene er metodisk å gjennomføre forskningen på en slik måte at man frembringer data som kan tolkes og vurderes i en analyse, og å etablere ny kunnskap som er etterprøvbar (Grønmo, 2016; Thagaard, 2018; Tjora, 2017).

I dette kapitlet vil jeg beskrive de valg jeg har tatt ut fra vitenskapelige ståsted for denne masteroppgaven. Jeg gjør rede for masteroppgavens forskningsdesign, strategisk utvalg av datamateriale og presentasjon av utvalget før jeg avslutter kapitlet med å redegjøre for masteroppgavens kvalitet, kritisk vurdering til oppgavens forskningsdesign og forskningsetiske overveielser. Jeg har som en del av forskningsdesignet valgt å kombinere en tilnærming av både innholdsanalyse og tematiske analyse. Grønmo (2016) forklarer at innholdsanalyse er en fleksibel tilnærming som tar sikte på å kategorisere for å få en helhetlig forståelse av dokumentene. For å få mer støtte i kategoriseringen og selve analysearbeidet har jeg valgt å kombinere innholdsanalysen med Braun & Clarke (2006) sitt steg til steg rutine for tematisk analyse.

4.1 Vitenskapsteoretisk perspektiv

Som tidligere nevnt vil det teoretiske utgangspunktet jeg som forsker har med meg inn i et studie ses i sammenheng med dataen jeg utvikler underveis (Grønmo, 2016). Dette fordi mitt vitenskapsteoretiske perspektiv vil prege hva jeg ser etter, samtidig som det er grunnlaget for forståelsen jeg utvikler underveis. Dette vil vise seg i måten jeg utformer studiet og tolker resultatene. Jeg ønsker derfor å gjøre mitt vitenskapelige ståsted eksplisitt for leseren slik at leseren får en forståelse av hvorfor jeg har gjort som jeg har gjort, før jeg går nærmere inn på

hvordan jeg metodisk analyserte datamaterialet mitt. Jeg vil herunder redegjøre for forforståelse, sosialkonstruktivistisk perspektiv og diskurs.

4.1.1 For-forståelse

Forforståelsen vår er den totalen vi bærer med oss av verdier, holdninger, erfaringer, kunnskap og filosofi. Vi som forskere vil styres i retning av vår forforståelse, den vil påvirke forskningsprosessen, og det er derfor viktig at vi er den bevisst (Nilssen, 2012). Forforståelsen har sitt grunnlag fra hermeneutikken, der læren om fortolkning er essensielt (Grønmo, 2016; Thagaard, 2018).

I møte med datamaterialet vil min bakgrunn påvirke hva jeg undersøker og hvordan jeg forstår det jeg undersøker. For-forståelse baserer seg på erfaring og oppfatning av verden, mennesker og samfunnet, på kunnskap, teoretiske referanserammer, sosial kontekst, og den forståelsen vi som forskere utvikler underveis i prosessen. Ut fra dette grunnlaget har forskeren konstruert sitt fundament som er styrende for hvordan forskeren forstår aktørens handlinger og videre fortolker handlingens mening (Grønmo, 2016; Bergström & Boréus, 2005). En redegjørelse av min forforståelse er vesentlig, da den legger føringer for hvordan jeg analyserer mitt datamateriale.

Jeg startet prosessen med å reflektere rundt forforståelses betydning i tolkningsprosessen av datamaterialet. Som nevnt tidligere er min for-forståelse basert på at barnevernet som system er generaliserende og lite individtilpasset. Dette er noe jeg har vært bevisst på i gjennomgang av datamaterialet, slik at ikke min forforståelse farget mitt blikk på dokumentene. For å sikre at jeg som forsker har god forståelse om vurderinger som omhandler inngripen i familielivet, det biologiske prinsipp, barnets beste, samværsomfang og retten til familieliv etter EMK (1950, art. 8), ble det viktig med en litteraturgjennomgang og kunnskap om konteksten slike vurderinger tas innenfor. Denne kunnskapen er redegjort for i tidligere kapitler.

Dokumenter som ikke er skrevet for forskningsarbeid, men med andre formål, stiller krav til forskerens kontekstuelle forståelse (Grønmo, 2016:181). Dokumentene studiet bygges opp på er fra Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD), og konteksten vil derfor være EMD og møtet mellom foreldre, barnevern og jurister. Nærmere beskrevet, foreldre som har mistet omsorgen for sine barn. Jeg vil utforske utforsket synet på barnet, på foreldrene og synet på familien, og ikke det juridiske i seg selv, men på hvilke hensyn som tillegges avgjørende vekt i EMDs merknader og konklusjon. Søkelyset er på vurderinger basert på menneskelige

faktorer, og det juridiske element med fortolkning av lovverk og vedtak vil som tidligere nevnt ikke være fremtredende.

Fenomenet som jeg i denne masteroppgaven søker å belyse er inngripen i familielivet sett i lys av EMDs institusjonelle praksis. Mitt grunnlag for forståelse i denne masteravhandlingen er bygd opp på en ide om at retten til ett familieliv etter en omsorgsovertagelse både er historisk og sosiokulturelt konstruert.

Med utgangspunkt i min for-forståelse vil jeg bevege meg videre til å beskrive sosialt konstruktivistisk perspektiv ut fra Berger & Luckmanns (1966)2000) teori.

4.1.2 Sosialkonstruktivistisk perspektiv

Som nevnt innledningsvis vil jeg i denne oppgaven legge til grunn et sosialkonstruktivistisk perspektiv ut fra Berger & Luckmanns (1966)2000) beskrivelser. Det innebærer at jeg ser virkeligheten som samfunnsskapt på bakgrunn ulike sosiale faktorer. Ved å ha et sosialkonstruktivistisk perspektiv i analysen av datamaterialet, kan jeg utforske EMDs konstruksjoner av virkeligheten ut fra deres kulturelle forståelse av retten til et familieliv etter en omsorgsovertagelse. Samtidig kan jeg utforske sammenhenger mellom EMDs praksis i en bredere kontekst ved å parallelt se på hvordan norsk barneverns sosiale konstruksjoner av inngripen i familielivet etableres og holdes ved like. Gjennom bearbeidelse av datamaterialet vil jeg argumentere for at sosial, historisk og kulturell kontekst vil kunne påvirke avgjørelser og beslutninger. Sosialkonstruktivistisk teori er valgt for å se inngripen i familielivet i en helhetlig sammenheng. Jeg vil i denne oppgaven bruke begrepene perspektiv og teori om hverandre når jeg viser til min betraktning av virkeligheten. Teori om sosiale konstruksjoner brukes som ett teoretisk grunnlag i analysen, samtidig danner et sosialkonstruktivistisk perspektiv grunnlaget for min forståelse.

Jeg vil videre i neste kapittel gå i dybden på en diskursiv tilnærming. Dette har jeg valgt fordi jeg i min oppsummerende drøfting av funn søker å forstå kampen om å definere retten til et familieliv etter en omsorgsovertagelse.

4.1.3 Diskurs

Diskursbegrepet har flere definisjoner, felles for definisjonene er at begrepet innebærer en spesifikk måte å omtale et spesifikt fenomen på innenfor en bestemt sosial kontekst. Diskurs

kan også innebære skrevne og uskrevne regler for hva som kan sies og ikke (Bergström & Boreus, 2005, s. 17).

Diskurs er ofte en del av en maktkamp eller sosial forhandling der virkeligheten skal defineres (Foucault i Hjort, 1997). Hjort (1997, s. 14) beskriver at maktkampen kan handle om retten til å definere tema, relasjoner eller diskursens innhold. Dette innebærer hva og hvordan et tema skal omtales og hvem som forholder seg til hvem. En konsekvens av en slik diskurs kan være konstruksjon av bestemt kunnskap eller konkrete sosiale relasjoner. Ifølge Foucault kan eksperters kunnskap få legitimitet som eneste riktige sannhet i en gitt tidsepoke, og i den neste vise seg å være feil. Dette på bakgrunn av at ekspertkunnskapen eliminerer tidligere kunnskap. Foucault omtaler dette som *etablering, legitimering og disiplinering* av kunnskap (Foucault, 1970 sitert i Øye, Sørensen og Martinsen, 2018, s. 160-161). Det interessante i denne masteroppgaven er ikke hva EMD mener om familieliv etter en omsorgsovertagelse, men hvordan deres virkelighet bekreftes og legitimeres som sannhet, og videre infiltrerer dagens kunnskap.

I diskursen foreligger det noen strukturelle begrensninger og muligheter. Både sosial kapital, utdanning, økonomi, sosiale relasjoner, tidligere erfaring og rykte vil definere legitimitet og sette betingelser for diskursen (Hjort, 1997). Slike strukturelle betingelser kan beskrives som diskursens orden, og avhenger av tre elementer som påvirker hverandre: *Den forbudte tale*, innebærer at noen mennesker er ekskludert fra diskursen og ikke får uttalt seg. Det andre elementet er skillet mellom *galskap og fornuft*. Det tredje og siste elementer er *vilje til sannhet eller viten* (Foucault, 1970 sitert i Øye, Sørensen og Martinsen, 2018, s. 151).

En diskurs frembringer virkelighet ved at virkeligheten klassifiseres og betegnes på en bestemt måte. I følge Aakvaag (2008) definerer diskurs både felleskap, institusjon og sosial praksis. Som en del av et sosialt felleskap vil vi mennesker med andre ord følge noen bestemte mønstre som er styrt av hvordan språket er strukturert. Disse mønstrene vil være så innarbeidet i språket vårt at de har blitt en selvfølgelighet og virkelighet.

Diskursanalysen knyttes til sosialkonstruktivismen da både institusjon og praksis konstrueres og formes gjennom de diskurser som benyttes for å uttrykke og organisere sosiale relasjoner (Aakvaag, 2008). Thomassen (2006) beskriver institusjonell diskurs som de rammer og føringer som skaper struktur innad en institusjon. Diskursene knyttes her til vurderinger og kategoriseringer som konstrueres for å definere et problem.

Institusjoner benytter språket for å definere sin sannhet, og vil strebe etter å få sin forståelse av sannheten som den riktige. Den med mest makt vil ha størst sjans for å komme frem med sin definerte sannhet, og kommer derfor seirende ut med å definere diskursens innhold (Foucault i Thomassen, 2006). Diskursiv makt oppstår når kunnskap legges som føring. Gjennom faglige, vitenskapelige og politiske diskurser legges det føringer for hva barnevernfaglig arbeid skal bestå av, og hva som er barnevernet og norske myndigheters posisjon. Diskursen tar form gjennom EMDs fortolkning og strukturering, og gjennom den språkpraksis som er dominerende i en rettslig kontekst. Familieliv som begrep eksisterer gjennom de diskursive relasjonene som gir begrepet form, herunder EMD.

Jeg ønsker å se på de diskursive konstruksjonene EMD etablerer gjennom språket, og hvordan diskursene kommer til uttrykk i dokumentene når EMD konstruerer sin forståelse av barn, foreldre og familielivet etter en omsorgsovertagelse. Samtidig vil jeg i oppsummerende drøfting vise til hvordan konstruksjonene kan sees i sammenheng med maktforhold, og i lys av barnevernfaglig arbeidspraksis i Norge i dag.

Ut fra et sosialt konstruktivistisk perspektiv vil en studie bære preg av forskerens forståelse av den kulturelle konteksten han eller hun befinner seg i. I interaksjonen som oppstår mellom forskeren og den sosiale verden vil både oppfatning av hvordan man forstår data og resultat påvirkes (Thagaard, 2018).

4.2 Kvalitativ innholdsanalyse

I denne oppgaven søker jeg en dypere forståelse, fremfor en bredere forståelse av dokumentene som er datamaterialet for dette studiet. Et kvalitativt forskningsdesign og en innholdsanalyse ble derfor vurdert som riktig tilnærming for svar på min problemstilling. En kvalitativ innholdsanalyse kan systematisk hjelpe meg som forsker å beskrive innholdet i en tekst via meg selv eller et dataprogram (Grønmo, 2016). Kvalitativ innholdsanalyse er en fleksibel tilnærming der målet er å kategorisere innhold og gi en helhetlig forståelse av datamaterialet, ut fra forskerens problemstilling. Det grunnleggende med innholdsanalyse er å finne relevante elementer, sammenligne konkrete mønster, og kunne kategorisere gjennom å studere ord og uttrykk i teksten (Grønmo, 2016; Braun & Clarke, 2006).

Kvalitativ analyse kan benyttes for å analysere dokumenter i form av tekst, tall, lyd og bilder. Tekstene må være offentlig tilgjengelig, relevant og representative for det enkelte studie, samt

være dekkende i form av å gi forskeren et nyansert blikk, samtidig må de bidra til at forskeren kan utvikle forståelse rundt fenomenet som studeres. Den viktigste forberedelsen er å avklare fokus og hensikt med datainnsamlingen, da oppgavens problemstilling danner grunnlaget for hvilken data som er relevant (Grønmo, 2016).

Med bakgrunn i min problemstilling foretok jeg tidlig strategiske valg om å benytte konkrete dokumenter som primærdata. Klare utvalgsriterier bidrar til at vi forskere får mer systematikk i studiet, og man unngår unødig tidsbruk på mindre relevant empiri (Tjora, 2018). Datamaterialet som er valgt ut i denne oppgaven, består kun av saker fra EMD som omhandler retten til familieliv etter EMK art 8. Kriteriene jeg satte for utvalget var først at det skulle være EMDs avgjørelser mot Norge som omhandlet EMK art 8. Det andre kriteriet var at det skulle være avgjørelser som omhandlet barnevernsrettslige spørsmål. Avgjørelsene skulle være avgjort i perioden 2018-2020, og være initiert av biologiske foreldre.

Selve datainnsamlingen foregår ofte parallelt med analysen, noe som betyr at innsamlingen ikke er forutsigbar (Grønmo, 2016). Dette fikk jeg erfare selv da min plan var å sortere dokumentene etter dato for domsavgjørelsene, men på bakgrunn av at norsk sammendrag av alle dommene ikke var tilgjengelig for meg til samme tid, måtte jeg analysere de ut fra når de ble tilgjengelige for meg. Grønmo (2016) påpeker at vurdering av dataens tilgjengelighet og muligheten for å inkludere flere tekster er sentralt gjennom hele prosessen. Dog peker han også på vurderingen av dataens relevans for problemstillingen som mer sentralt (Grønmo, 2016:177). Basert på min forforståelse, det jeg har lest om dommene i media fra før, ble det nærliggende å tenke at dokumentene ville inneholde vurderinger som omhandler både barnet, foreldrene og retten til familieliv etter omsorgsovertagelse i ulikt omfang. Jeg valgte derfor å ta utgangspunkt i alle de tilgjengelige sakene fra 2018-2020 der EMD har fattet en avgjørelse mot Norge som omhandler EMK artikkel 8.

4.3 Strategisk utvalg av saker

Slutningene fra EMD er tilgjengelig gjennom nettsiden lovdata.no, som er en stiftelse grunnlagt av Justisdepartementet og Det juridiske fakultetet i Oslo. Formålet med lovdata er at det skal være en plattform for rettslig informasjon hvor norske borgere får tilgang på lover, forskrifter, rettsavgjørelser og vedtak som har samfunnsmessig relevans. Det meste av dokumenter på lovdata er tilgjengelig for alle, med unntak av enkelte dommer som krever passordtilgang. Når det kommer til avgjørelser fra EMD er disse kategorisert ut fra

viktighetsgrad der «key cases» ansees som de viktigste avgjørelsene. Hos lovdata blir sammendrag av de viktigste avgjørelsene samt nordiske lands saker avsagt i storkammer, kammer og komité publisert (Lovdata.no).

På nettsiden til Bufdir fant jeg oversikt over alle dommene mellom 2018 og 2020. Jeg noterte saksnummer og logget meg inn på lovdata PRO, en tilgang man får som student ved USN, og søkte direkte i søkefeltet etter dommene. Jeg fikk da opp både norske sammendrag og original dokumenter fra EMD, med unntak av to saker, som jeg fant ved samme fremgangsmåte litt senere. Her valgte jeg å foreta en avgrensning og basere studiets utvalg på de norske sakssammendragene fremfor originaldokumentene fra EMD. Halvorsen (2008) påpeker at dersom forskeren skal belyse en konkret case, er det relevant å få med alt skriftlig materiale. Derimot valgte jeg i samtale med min veileder å avgrense selve materialet på bakgrunn av studiets tidsperspektiv. Dette fordi dommene fra EMD i sin helhet ble for stort materiale, i tillegg måtte de måtte oversettes fra engelsk til Norsk noe som ville bli tidskrevende.

For å sikre meg at slutningene fra EMD omhandlet EMK artikkel 8 leste jeg informasjonsdelen av det norske sakssammendraget først. I mitt utvalg for dette studiet endte jeg derfor med de ni tilgjengelige norske sakssammendragene jeg fant på lovdata. Sakene er alle bygd opp likt, med en informasjonsdel om hva saken omhandler, tidligere fakta om saken, klagerens anførsler, før EMD vurderer om norske myndigheters begrunnelser for iverksatte tiltak er relevant og tilstrekkelig etter EMK artikkel 8. Nedenfor er en oversikt over de ni dokumentene i mitt utvalg. Utvalget er skrevet ut fra når jeg fikk tilgang på dokumentene. Videre kommer en presentasjon av fakta fra sakene.

Tabell 1: Utvalg fra perioden 2018-2020, laget av Susanne Oldervik

Årstall	Sider	Navn på dom	Sak
22.12.2020	7	M.L. v. Norway	1
06.09.2018	5	Case of Jansen v. Norway	2
10.03.2020	5	Hernehult v. Norway	3
10.03.2020	5	Pedersen and others v. Norway	4
17.12.2019	5	Case of A.S. v. Norway	5
17.12.2019	6	Case of Abdi Ibrahim v. Norway	6
19.11.2019	5	K.O and V.M. v. Norway	7
10.09.2019	9	Case of Strand Lobben and others v. Norway	8
26.04.2018	5	Case of Mohamed Hasan	9
Totalt sider	52		

4.3.1 Sentrale kjennetegn ved sakene

De norske sammendragene av dommene består av totalt 52 sider. Jeg vil herunder gjøre rede for sentrale kjennetegn ved de ni sakene som utgjør utvalget for studiet.

Klagerne er i seks av sakene biologisk mor (Sak. 1, 2, 5, 6, 8, 9). I de resterende tre sakene er klager biologisk far (Sak, 3), biologisk mor og far (Sak, 7) og biologisk mor, far og barnet (Sak, 4).

Utvalget består av til sammen 11 barn. Barnas alder når barnevernet ble kjent med familiens utfordringer var ved to av tilfellene ufødte barn (Sak, 7, 8). Syv av barna var mellom 0-2 år (Sak, 1, 2, 4, 5, 6, 9) To av barna var 6-8 år gamle (Sak, 3).

Barnevernets bekymringer er i alle sakene basert på barnets utvikling og trygghet, mangler ved foreldrenes omsorgsevne og omsorgssituasjonen. Ved to av sakene er barnevernets bekymring i tillegg basert på risiko for bortføring av barnet (Sak, 2, 9). Ved tre av sakene var bekymringene i tillegg basert på ulike voldshendelser og eller rusproblematikk (Sak, 7, 2, 9).

I sak 5 vises det til at barnevernet gjennomførte ulike hjelpetiltak for å øke foreldrekompentansen. I sak 7 vurderes hjelpetiltak som ikke tilstrekkelig da foreldre motsatte seg hjelp relatert til egen problematikk og foreldrerollen. I sak tre har barnevernet undersøkt i samarbeid med helsepersonell og skole. I seks av sakene fremkommer det at barnevernet har gitt hjelpetiltak i form av barne- og familiesenter (Sak, 1, 2, 4, 7, 8, 9). I alle sakene fattet barnevernet akuttvedtak etter barnevernsloven § 4-6, og fremmet så omsorgsovertagelse hos fylkesnemnda.

I alle ni sakene reiser klagerne spørsmål om statens beslutninger strider med statens forpliktelser etter EMK artikkel 8 om retten til respekt for privatliv og familieliv. I tre av sakene omhandler krenkelsesspørsmålet tvangsadopsjon (Sak, 1, 4, 9), der to av sakene i tillegg reiser spørsmål vedrørende fratagelse av foreldreansvar (Sak, 1, 4) og begrenset kontakt i etterkant av adopsjon (Sak, 4). I sak reiser klager i tillegg spørsmål angående omsorgsovertagelsen (Sak, 9). I en av sakene gjelder det samværsnektelse (Sak, 2). Ved tre av sakene reises det spørsmål om omsorgsovertagelsen (Sak, 3, 5, 7), mens det i tillegg reises spørsmål om begrensnings i samvær i sak 5 og sak 7. I en av sakene reiste også klager spørsmål knyttet til EMK artikkel 9 (Sak, 6). Det som omhandler EMK artikkel 9 vil ikke bli belyst i denne oppgaven.

Åtte av sakene har vært til behandling i kammer på syv dommere (Sak, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9), mens en av sakene (Sak, 8) har vært til behandling i storkammer med sytten dommere.

I åtte av sakene (Sak, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8) konkluderte EMD med at det forelå en krenkelse av EMK (1950) artikkel 8. I sak 9 konkluderte EMD med at det ikke forelå krenkelse av EMK artikkel 8.

En av sakene (Sak, 6) er ikke rettskraftig da denne er anket, jeg har likevel valgt å ta den med i mitt utvalg da den kan si noe om EMDs forståelse av barn, foreldre og retten til familieliv.

4.4 Tematisk analyse

Tematisk analyse beskrives som en metode innenfor kvalitativt analysearbeid som gir mulighet for en tilnærming kombinert av forskjellige teorier og perspektiver. Den er samtidig enkel å både lære og gjennomføre for en forsker som har lite eller ingen erfaring med kvalitativ forskning (Braun & Clarke, 2006). Som beskrevet i Grønmos (2016) kvalitative innholdsanalyse vil forskeren gjennom en systematisk gjennomgang av datamaterialet kategorisere innhold ut fra problemstillingens relevans, og selve analysearbeidet består av å avdekke mønster i tekstene og sette det inn i kategoriene. Med utgangspunkt i innholdsanalysen har jeg valgt å kombinere med elementer fra tematisk analyse, dette for å bedre systematisere innholdet i dokumentene. Tematisk analyse brukes for å identifisere, analysere og registrere ulike tema i datamaterialet mitt. Jeg benytter meg av Braun & Clarke (2006) sine tydelige retningslinjer som består av seks faser i gjennomføringen av tematisk analyse:

1. Bli kjent med datamaterialet, første fasen består av gjentagende lesing og notering av ideer, mønster og betydninger. Hele datamaterialet må vies like mye oppmerksomhet.
2. Kode materialet ved å sette interessante og relevante data i system.
3. Finne gjennomgående mønster og samle kodene som mulige tema.
4. Gjennomgå tema og samle informasjon fra datamaterialet innunder riktig tema.
5. Definerer av hovedtema og undertema og avgrensing av informasjon.
6. Produsere en rapport ut fra overbevisende funn i materialet som samsvarer med problemstilling og teori.

Braun & Clarke (2006) viser til at temaanalyse kan brukes innenfor ett konstruktivistisk perspektiv hvor prosessen starter når man oppdager og registrer mønstre som kan knyttes opp mot forskningsspørsmålene og problemstillingen. Det viktigste ved en temaanalyse er at forskeren har tydeliggjort sitt teoretiske perspektiv. Hvilke temaer som velges ut handler ikke nødvendigvis om hvor ofte de fremkommer i dokumentet, men også om de er dekkende i forhold til problemstillingen, og at temaene reflekterer empirien som helhet. Med dette som grunnlag benytter jeg tematisk analyse for å tematisere funn ut fra sosialt konstruert mønstre i domsavsigelsene. Videre vil jeg skape mening til funnene ut fra en diskursiv tilnærming, noe

som kommer frem senere i drøftingen. Datamaterialet som herunder analyseres er produsert i en rettskontekst, der beslutningsprosessen er krenkelse eller ikke krenkelse av retten til et familieliv.

I utgangspunktet er temaanalysen en tilnærming som er uavhengig av teori, samtidig kan den kombineres med teori der forskeren ser funnene opp mot den teori forskeren mener samsvarer med problemstillingen (Braun & Clarke, 2006). For den tematiske analysen har jeg valgt å tilnærme meg ut fra oppgavens teoretiske forankring. Det vil si at mine forskningsspørsmål og mitt vitenskapelige perspektiv har lagt føring for hvordan jeg har kodet datamaterialet og videre valgt tema. Jeg vil herunder gjøre rede for hvordan jeg i praksis tilnærmet meg med utgangspunkt i tematisk analyse.

4.4.1 Fase en, datagjennomgang og idemyldring

Som tidligere nevnt gjorde jeg ett strategisk utvalg av dokumenter som alle inneholder gjennomgang av saken, fakta, anførsler og EMDs vurdering og konklusjon. Før jeg leste gjennom dokumentene gjorde jeg det klart for meg selv hva min for-forståelse, mine tanker om oppgavens tema, og hvordan dette kan prege hvordan jeg leser og forstår datamaterialet mitt. Jeg hadde også problemstillingen og forskningsspørsmål notert ved siden av meg hele tiden, slik at jeg ble bevisst på å forholde meg til dette.

Etter hvert som jeg fant dokumentene på lovdata, leste jeg nøye gjennom dokument for dokument flere ganger. Min umiddelbare tanke var at ingen av sakene var uttømmende for sakens helhet, og at noe informasjon var gått tapt. Braun & Clarke (2006) beskriver nøyaktighet og grundig lesing og om-lesing i første fase som grunnmuren for resten av analysen. Med nøye gjennomlesing ble jeg kjent med både dybden og bredden i datamaterialet og dannet meg så et helhetlig inntrykk, i tillegg til å merke meg de mønstre som var gjennomgående for datamaterialet. Jeg fant noen tydelige mønstre i alle sakene, samtidig som jeg fant at det var veldig ulikt hvor mye informasjon som var tatt med i det norske sammendraget. Sammendragene bærer preg av familiene har svært ulike historier, og at sakene derfor er fremstilt ulikt selv om oppsett ser likt ut. Underveis i prosessen var jeg bevisst egne verdier og forutsetningen dette fører med seg når jeg tolker tekstene. Dette for å klare å skille mellom uttrykk som kommer frem i teksten og mine verdier, samt unngå at jeg havner i et spor der jeg dyrker egne fordommer. Jeg tok notater, og merket meg de ideer basert på mønstrene jeg tolket som fremtredende.

Jeg fokuserte på de gjennomgående mønstrene og trakk ut viktige elementer jeg søkte å forstå, samtidig vendte jeg ofte tilbake til helhetsinntrykket jeg dannet meg når jeg startet. De ideer og notater jeg endte opp med i første fase, var alle basert på oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål.

4.4.2 Fase to og tre, kode data i system

I fase to tok jeg i bruk mine notater. Jeg hadde notert flere ideer om hva som var interessant ved datamaterialet, og kom nå til fasen hvor jeg skulle begynne å kode materialet. Koding er en metode man kan benytte i arbeid med å bygge kunnskap om data ved å eksempelvis identifisere temaer i en tekst og merke teksten med koder (Bazeley & Jackson, 2013, s. 70). Jeg gikk på ny gjennom en prosess hvor jeg bevisstgjorde meg selv på mitt ståsted, dette for at jeg i analysearbeidet best mulig skulle klare å gjenkjenne mine antagelser, og unngå at funnene ble formet ut fra min erfaring og tidligere kunnskap. Samtidig ble jeg bevisst både nærhet og avstand til datamaterialet og sikret riktig perspektiv i hele prosessen.

For meg var det viktigste å få frem nyansene i teksten og se hvordan de mønstrene jeg hadde notert, passet inn i en større helhet. Grunnlaget for kodingen besto av systematisk arbeid og identifisering av interessante trekk på tvers av de ni domsavsigelsene. Jeg la opp til en fast struktur i Nvivo der hvert enkelt dokument var lastet opp (hvert sammendrag av dom). Jeg jobbet meg så gjennom en og en sak, før jeg kodet informasjon i dokumentene med farger og fikk ett oversiktsbilde av mønstrene og dokumentene som helhet. Braun & Clarke (2006) viser til at koding kan gjennomføres ved bruk av programvare der man koder og navngir mønstre (relevant informasjon) i hvert enkelt dokument. I følge Bazeley & Jackson (2013, s. 2) benyttes dataprogrammet Nvivo i kvalitative analyser for å få en mer detaljert forståelse av data man har samlet inn. Nvivo er utviklet av forskere og beskrives som et fleksibelt dataverktøy en forsker kan benytte for ett mer detaljert og effektivt analysearbeid. Som forsker kan man lese, reflektere, kode, notere, koble sammen og visualisere data samtidig. Underveis i forskningen kan man omorganisere etter behov, noe som tilfredsstillende nivå fire og fem hos Braun & Clarke (2016). I tillegg gir Nvivo tilgang til å søke opp konkrete ord og begreper, der programmet regner ut hvor ofte ord eller begrep forekommer i teksten (Bazeley & Jackson, 2013, s. 2-3). Nvivo har derfor vært med på å understøtte mine metodiske valg, men ikke lagt premissene for hvordan jeg har gjennomført analysen. Nvivo gjorde det enklere

og se konkrete mønstre gjennom en bedre og bredere oversikt over dokumentene, slik at jeg bedre kunne fremstille et kvalitativt forskningsmateriale ut fra en tematisk innholdsanalyse.

På samme måte som å kode mønstre manuelt ved å markere, brukte jeg Nvivo`s verktøy for å highlighte og indikere de mønstrene jeg identifiserte. Jeg merket tekst og navnga det med tekst, eksempelvis «samvær». Braun og Clarke (2009) påpeker at jo flere koder jo bedre, fordi man ikke vet hva som kan bli av interesse for undersøkelsen senere. Jeg kodet først ut fra oppgavens forskningsspørsmål, dette for å identifisere hvilken del av dataen som var relevant for forskningen min. Jeg benyttet meg da av kontekstuell koding ved at jeg søkte i dokumentene etter konkrete ord og begreper jeg var ute etter, for så å kode det som var relevant. Nvivo ga meg mulighet til å kode på allerede kodet materiale, og dette medførte at jeg kunne bryte opp teksten i relevant materiale, kode på ny og se hvert enkelt begreps mulige betydninger. Dette gjorde samtidig at jeg fikk fanget opp nyanser av mening som kom frem i teksten. I Nvivo kalles denne form for koding «nodes». Jeg lagde en node med ulik farge for hvert sentrale tema og kodet teksten min ut fra dette. Slik fikk jeg strukturert datamaterialet, og oversikt over og nøyaktig plassering for hvor i dokumentene de ulike sentrale temaene var nevnt. Samtidig var det alltid mulig for meg å gå tilbake å se det jeg hadde kodet ut fra den opprinnelig kontekst. Dersom man ønsker å finne ut av menneskers reaksjon på problemer, avgjørelser eller hendelser i en gitt situasjon påpeker Bazeley & Jacson (2013, s. 90) nødvendigheten av å kode både situasjon som er beskrevet i dokumentet og svarene på reaksjonen. Dette for å sikre at strategier relateres til problemene som førte til strategiene. Ut fra min problemstilling har jeg i kodingen tatt med barnevernets konklusjoner, familiens opplevelse på inngripen i familielivet og EMD vurdering av saksbehandling. Dette for å sikre at jeg får med den helhetlige forståelsen og vurderingen. For å sikre påliteligheten i funnene underveis har jeg fått andre studievenner og veileder til å gå gjennom kodingen.

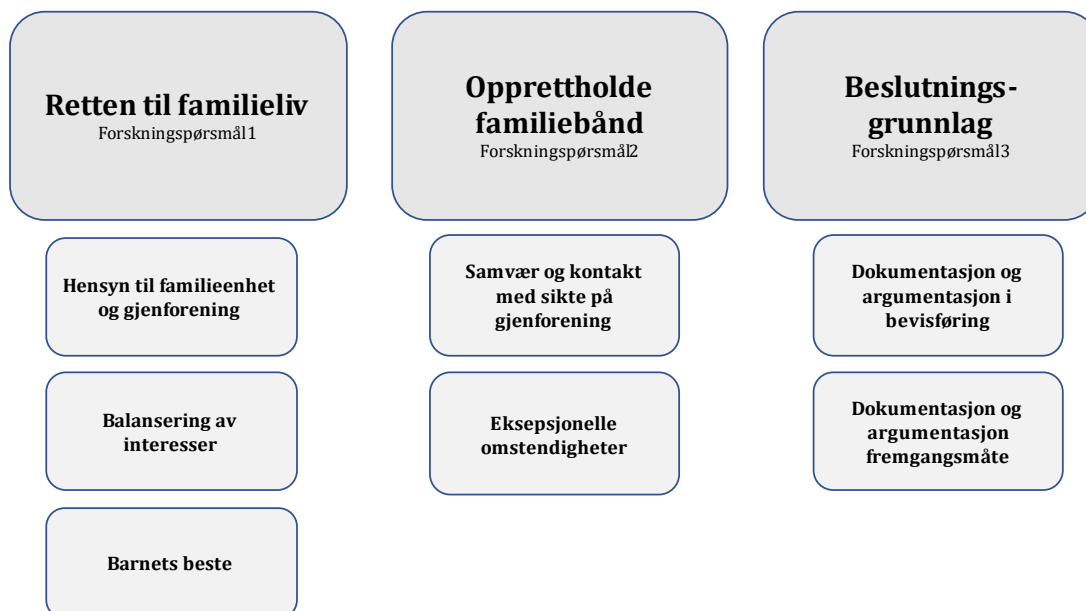
4.4.3 Fase fire, inndeling i tema

Kodingen jeg gjorde i fase tre førte til utvikling av oppgavens undertemaer. Den videre prosessen besto nå av å sortere informasjon innenfor riktig undertema. Det viktigste er at det innenfor ett tema er tydelig sammenheng mellom de markerte tekstene, mens det temaene imellom bør være tydelige og identifiserbare skiller (Braun & Clarke, 2006). Først leste jeg all kodet informasjon innenfor ett tema for å se om det var ett sammenhengende mønster. Jeg så på hva som var ulikhetene og likhetene, og hvordan de passet sammen. Braun og Clark (2009) forklarer at man i denne fasen begynner å få en oversikt over individuelle tema, men at man er

på ett sted i analysearbeidet hvor man ikke kan si med sikkerhet hva som kan kastes, eller kombineres for å styrke analysen.

4.4.4 Fase fem, hovedtema og undertema

Denne fasen handler om å avgrense og definere essensen innenfor hvert tema (Braun og Clark, 2006). Prosessen besto av å finne ut hva informasjonen i hvert undertema kunne bety, og hva som lå til grunn for den informasjonen som var fremtredende. Det er opp til forskeren å vurdere hvor relevant informasjon er for sin undersøkelse, det som er viktig er at informasjonen er relevant for problemstilling og forskningsspørsmål (Braun & Clarke, 2006). Jeg endte opp med å definere tre ulike hovedtemaer som jeg satte inn i en modell, herunder kalt figur 1. Jeg gjennomgikk datamaterialet på ny, og sjekket at jeg ikke hadde oversett noe. Det neste steget besto av å plukke ut informasjon fra hvert av dokumentene som var særlig relevant for masteroppgaven, nettopp funnene. Funnene er de utdrag av teksten som fanger essensen av poengene som kan besvare problemstillingen (Braun & Clark, 2006). Jeg vil i kapittel fem presentere, analysere og drøfte funnene, som tilsvarer rapporten i fase seks ut fra denne tematiske tilnærmingen.



Figur 1 «Fremstilling av hovedtema og undertema» (Oldervik, 2021)

4.5 Masteroppgavens kvalitet

I tråd med kvalitetskravene for samfunnsvitenskapelige studier vil jeg herunder vise til hvordan jeg har gått frem for å vurdere kvaliteten i dette studiet. Metodene jeg har benyttet meg av er *gyldighet*, som viser til om jeg har utført det jeg skulle utføre, *pålitelighet* som viser til om jeg har utført dette på en godkjent måte, og *overførbarhet* som viser til om mine svar kan være gjeldene for et større omfang enn bare mitt utvalg (Tjora, 2017; Thagaard, 2018).

4.5.1 Gyldighet

Tjora (2017:232) knytter gyldighet til oppgavens relevans og presisjon. Nærmere beskrevet, om datamaterialet og studiets funn gir svar på oppgavens problemstilling. Gyldigheten styrkes ved at forskeren redegjør for utførelsen av studiet. Jeg har underveis i studiet hatt som mål å gjøre rede for de valgt jeg har tatt, og vist til refleksjoner rundt min egen forforståelse. Datamaterialets kvalitet kan diskuteres da jeg valgte å benytte meg av norske sammendrag fremfor originaldokumentene fra EMD. Originaldokumentene er av ett større omfang og kunne belyst problemstillingen annerledes. Dette er derfor oppgavens svakhet. En annen svakhet i arbeidet med oversatte dokumenter er at domsavsigelsene er allerede fortolket og bearbeidet av en annen før meg. Det kan derfor være viktige momenter som ville vært av nytte for min oppgave som har blitt utelatt. På den andre siden har jeg kodet hvert enkelt dokument ut fra mine forskningsspørsmål og problemstilling, og gjennomgått hvert enkelt dokument flere ganger for å være sikker på at jeg har hatt ett helhetlig bilde i bakgrunn før analysearbeidet. Underveis har jeg redegjort for mitt valg, og vært bevisst den begrensning det kan føre til, og styrket oppgavens gyldighet med å sammenligne mine funn opp mot annen forskning og teori. På bakgrunn av dette har jeg bidratt til å øke gyldigheten.

4.5.2 Pålitelighet

Dette studiet, mitt datamateriale, og de funnene jeg kom frem til er samlet sett et resultat av min forståelse og tolkning. I dokumentstudier og tematiske analyser er det vanskelig å måle pålitelighet da enhver forsker vil lese tekster ulikt, og definere temaer ulikt. Tjora (2017:235) viser til at forskerens engasjement for temaet kan påvirke resultatene, men dersom man redegjør for egen posisjon, og er bevisst den, kan den bli en ressurs fremfor en byrde. Som forsker er man deltagende innenfor det feltet man jobber, og vil påvirke materialet man benytter seg av på ulike måter. I utvikling av ny kunnskap vil forskningsprosessen være

påvirket av forskerens forforståelse, personlige erfaring, faglig ståsted, interesser og motiver. Ut fra eget perspektiv vil forskeren forme problemstillingen, velge det utvalget som er relevant og benytte seg av den metodiske tilnærmingen som belyser oppgaven best for han/henne. Oppgavens resultat og konklusjon baserer seg derfor på menneskelige faktorer som forskerens forforståelse og valg forskeren har tatt gjennom hele prosessen (Malterud, 2003; Tjora, 2017). I undersøkelsen er jeg som forsker en relevant og viktig brikke til det materialet som produseres, så å gjøre denne forskningsoppgaven objektiv vil derfor være tilnærmet umulig. Mitt ståsted farges av mine holdninger, mine meninger, min livshistorie og hvem jeg er i dag.

Det jeg har gjort for å styrke denne oppgavens pålitelighet er grundig redegjøre for min forforståelse, oppgavens teoretiske perspektiv og metodiske tilnærming. Datamaterialet er strategisk utvalgt og tilgjengelig for leseren på lovdata. Jeg har gitt tykke beskrivelser gjennom studiens metodiske fremgangsmåte, og i alle sitater som benyttes viser jeg til lovdata og sammendragene fra dommene. Dette forenkler slik at leseren selv kan lese de konkrete dokumentene som har vært grunnlaget i dette studiet. Dette muliggjør også for etterprøvbarehet. Gjennom analysearbeidet har jeg hatt jevnlig samtaler med min veileder for å diskutere mine funn og bli bevisst andre mulige synsvinkler.

Analysen preges av mine egne meninger, min forforståelse og mine tolkninger. Dette er det viktig at en leser er bevisst, når han eller hun leser dette studiet.

4.5.3 Overførbarhet

Overførbarhet handler om en forskers tolkning og forståelse i en studie, kan ha relevans i en større sammenheng (Thagaard, 2018). Jeg mener mine funn i denne oppgaven kan beskrive hva EMD legger i sin forståelse og vurdering av foreldre og barns rett til familieliv etter en omsorgsovertagelse. Jeg kan ikke si at mine funn er overførbare til EMDs avgjørelser i barnevernssaker i forhold til andre land, men det var ei min målsetning med studiet. Samtidig kan jeg si at studiet har en viss overføringsverdi da jeg har analysert ni av totalt ti domsavsigelser EMD har avgjort innenfor barnevernsfeltet i Norge.

Thagaard (2018) viser til at fenomener, selv om de virker ulike, kan ha fellestrekk med utgangspunkt i grunnleggende prinsipper. Familieperspektivet og barneperspektivet er bredt.

4.5.4 Ethiske overveielser

Originalitet, ydmykhet og redelighet er tre normer fra det samfunnsvitenskapelige forskningsetiske grunnlag som Grønmo (2016) peker på. Redelighet viser til forskeres plikt til å fremstille ett sannferdig produkt. Originalitet fører med seg en forpliktelse til at undersøkelser skal bidra med ny kunnskap, innsikt og forståelse, og ikke bestå av kopiering av andres tekster uten referanse. Jeg mener at samfunnsforskning innenfor menneskerettslige domsavsigelser er mangelfullt, og at dette studiet derfor bidrar til ny kunnskap, innsikt og forståelse. Når det kommer til plagiat og kopiering av andres tekster har jeg i denne oppgaven kildehenvist ut fra APA 6th. Direkte sitater er vist til med henvisning og sidetall.

Ydmykhet handler om å kjenne sine faglige styrker og svakheter (Grønmo, 2016). Denne oppgavens begrensning knytter seg helt klart til datamaterialet som består av norske sammendrag av domsavsigelser fra Menneskerettsdomstolen i Strasbourg.

4.5.5 Metodekritikk

Uavhengig av hvilken metode jeg velger vil det påvirke hvor jeg som forsker retter fokus, hva jeg finner og hvilken kunnskap jeg skaper. Jeg har i denne oppgaven tatt ett valg om å analysere ni domsavsigelser. Dette er ikke alle domsavsigelsene som er avsagt i EMD. Et slik valg vil derfor begrense mine resultater. Samtidig kan jeg på den andre siden si at mine funn vil være representative da problemstillingen min omfavner forståelser av barn, foreldre og familielivet.

For analysen valgte jeg en tematisk analyse, og det har noen fallgruver. En god temaanalyse avhenger av at mine tolkninger og funn er i samsvar med datamaterialet. I tillegg skal det være i samsvar med det teoretiske rammeverket. Mine funn skal gis mening, og ikke bare bli beskrevet av meg. Mitt subjektive syn kan ha utelatt informasjon som andre forskere ville lagt vekt på. Jeg har derfor prøvd underveis å vurdere ulike alternative måter å se funnene på, og ikke antyde at det bare finnes en enkelt forklaring.

5 Presentasjon og analyse av funn

I dette kapittelet vil jeg presentere og analysere funnene som kan være med å belyse problemstillingen min. Gjennom den tematiske analysen tok jeg utgangspunkt i språket som konstruerer mening i sakene, og endte opp med tre hovedtema med etterfølgende undertemaer (Se figur 1). Analysen av EMDs utsagn er forankret i en sosialkonstruktivistisk forståelse som er det teoretiske rammeverket for min tolkning av sakene, og derav bakteppet for funnene som her presenteres. Som Braun og Clark (2006) trekker frem kan en tematisk analyse gi klare beskrivelser av funn, men på den andre siden ha begrenset mulighet for tolkning utover beskrivelsene. Dette avhenger av det teoretiske rammeverket som er lagt til grunn for undersøkelsen som kan forankre de påstander som fremkommer i temaanalysen. En enkel temaanalyse vil ikke gi forskeren mulighet til å komme med påstander om språkbruk (Braun & Clark, 2006).

I presentasjonen av funnene vil jeg vil vise til sitater fra datamaterialet for å få frem sentrale tankemønster og språklige trekk jeg fant som fremtredende, og vil videre drøfte mine påstander om EMDs språk ut fra tidligere forskning og teori. Jeg vil oppsummere med å se språket i sammenheng med sin sosiale kontekst, og diskursanalyse benyttes for å tolke forståelsene og tankemåtene jeg fant som dominerende. Språk og makt er sentralt i forståelsen av diskurser (Thomassen, 2006), der språk konstruerer virkeligheten, og virkeligheten kunne sett annerledes ut med ett annet språk. Formålet med diskursanalyse å oppdage tekstens helhet gjennom å identifisere og fortolke argumenter, holdninger og verdier som viser seg som sentrale tankemønstre gjennom teksten (Grønmo, 2016).

Som nevnt er problemstillingen for denne oppgaven, og utgangspunktet for mine funn:

«I lys av norsk barnevernsfaglig praksis etter omsorgsovertagelser – Hvilke forståelser av barn, foreldre og retten til familieliv fremkommer i Den Europeiske Menneskerettsdomstolens domsavsigelser mot Norge?»

Jeg benyttet følgende forskningsspørsmål for å komme frem til tema gjennom den tematiske analysen:

1. Hvilke vurderinger legges til grunn i saker som omhandler EMK artikkel 8, og hvordan vektlegges vurderinger i avgjørelsen?

2. Hvordan beskrives barn og foreldres interesser og behov for familieliv etter en omsorgsovertagelse, og hva skal til for at interesser og behov ivaretas?
3. Hvordan beskrives norsk barnevernfaglig praksis som krenkende for retten til familieliv etter omsorgsovertagelse?

Temaene jeg analyserte frem (figur 1), og som besvarer problemstillingen min er:

- *Retten til familieliv*
 - Balansering av interesser
 - Barnets beste
 - Hensyn til familieenhet og gjenforening

- *Opprettholdelse av familieband*
 - Samvær og kontakt med sikte om gjenforening
 - Eksepsjonelle omstendigheter

- *Beslutningsgrunnlag*
 - Dokumentasjon og argumentasjon i bevisføringen
 - Dokumentasjon og argumentasjon i fremgangsmåten

Disse temaene er utgangspunktet for hvordan dette kapitlet er bygd opp videre. De sitat jeg har tatt med er alle hentet direkte fra lovdatas sammendrag av slutningene. I presentasjon er det sannsynlig at noen utdrag vil nevnes flere gang, dette fordi ett utdrag kan berøre både barn, foreldre og barnevernfaglig praksis, og derfor passe inn under flere tema. (...) indikerer at jeg i sitatet ikke har tatt med utdraget som helhet, men tatt med det som har relevans for temaet.

EMD påpeker at selv om gjenstand for klage er fratagelse av foreldreansvar og adopsjon så vil de kunne ta hensyn til tidligere prosesser som omsorgsovertagelse og tilbakeføring. Dette fordi EMD i sin vurdering må se sakens prosess i riktig kontekst, og belyse saken fra et helhetlig perspektiv for å kunne gjøre en tilstrekkelig vurdering (Sak 1, 8).

5.1 Retten til familieliv

Temaene som presenteres i dette kapitlet er *balansering av motstridende interesser, barnets beste og hensynet til familieenhet og gjenforening*. Dette er de førende prinsipper og hensyn jeg analyserte frem som grunnlag for EMDs vurderinger om inngripen i familielivet var nødvendig i et demokratisk samfunn. Funnene jeg herunder viser til er knyttet opp mot det første forskningsspørsmålet. Fremstillingen av funnene bærer preg av å være en oppramsing av EMDs førende hensyn og prinsipper, akkurat slik en domsavsigelse er satt opp.

EMD starter med å vise til at retten til respekt for familielivet, og det å leve som en familieenhet etter EMK artikkel 8, er en gjensidig og grunnleggende rettighet for barn og foreldre. Inngrep i familielivet kan kun skje etter vilkår i artikkel 8, annet ledd (Sak, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9). I alle sakene fant jeg at EMDs spørsmål baserte seg på om inngrepet mot klager var nødvendig i et demokratisk samfunn etter artikkel 8 annet ledd (Sak, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9).

Videre tar EMD en gjennomgang av de førende hensyn og prinsipper som ligger til grunn for vurderingen av hver enkelt sak, og hva som må ligge til grunn for at inngrepet i familielivet skal være forholdsmessig. I fem av ni domsavsigelser viser EMD til Strand Lobben v. Norway av 2019 som relevant retningslinje for sine vurderinger og forståelser av begreper (Sak, 3, 4, 5, 6, 7). I Strand Lobben saken (8) viser domstolen til at deres praksis bygger på et konsensusbasert syn om at barnets beste interesse skal være i sentrum i en tolkning av barnets rett til familieliv.

Når det kommer til hvordan barnets beste interesse i en forholdsmessigvurdering kommer til uttrykk konkluderer EMD i sak to med:

Avslutningsvis konstaterte domstolen at selv om nasjonale myndigheter traff avgjørelsen ut fra det de mente var barnets beste, konkluderte Domstolen at samlet sett var de mulige negative langsiktige konsekvensene av å miste kontakten med klageren og den positive plikt til å iverksette tiltak for å fremme rimelig kontakt mellom klageren og A, ikke blitt tilstrekkelig veid ved forholdsmessighetsvurderingen. (Sak, 2).

EMD sier her at det i forholdsmessighetsvurderingen skal veies mellom barnevernets plikt til å iverksette tiltak som fremmer kontakt mellom forelder og barn, og på andre siden mot mulige negative konsekvenser ved at barnet mister kontakt med forelder.

Videre kommer det frem i flere av sakene at utgangspunktet er at statene har vid skjønnsmargin i vurderingen av hva som er barnets beste og i vurderingen av midlertidige tiltak som omsorgsovertagelse. I mer alvorlige inngrep i retten til familieliv, som restriksjoner i kontakt, er det behov for strengere kontroll ved EMD (Sak, 1, 4, 3, 9).

Slik jeg forstår EMDs språk her, gir EMD norske myndigheter størst handlingsrom ved omsorgsovertagelser, og at ved inngripende tiltak som bryter familieband så innsnevres handlingsrommet, og EMD stiller da strengere krav til bevisføring. Ifølge Berger & Luckmann ({1966}2000, s. 70) vil institusjonalisering være fremtredende når ulike mennesker i en sosial gruppe gjensidig deler vanemessige handlinger i typeinndeling. På bakgrunn av Berger og Lucmanns ({1966}2000) teori forstår jeg skjønnsmargin som en institusjonalisering av EMK (1950) art. 8. EMD har ansvaret for å vurdere om norske myndigheters praksis er i samsvar med bestemmelsene i art. 8. EMD blir da en side av lovverkets typeinndeling, da dommerne har en rolle og et mandat som kan utføre handlingen. Den andre siden av typeinndelingen er selve handlingen EMD kan utføre og hvordan. Skjønnsvurderingen blir her en typeinndeling av handling som definerer hva EMD gir av handlingsrom til norske myndigheter. I en rolle som dommer i EMD har de både deres mandat, samtidig som EMK art. 8 kanalisere atferd og gir konkrete mønstre for handlingsrom.

Det neste som fremstår som viktig del av EMDs vurdering er hvordan barn og foreldres interesser og behov balanseres.

5.1.1 Balansering av interesser

Et utgangspunkt EMD viser til i vurderingen av forholdsmessigheten er balansering av motstridende interesser, der barnets beste skal veie tyngst (Sak, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9). Som her i sak 3 hvor EMD uttaler:

«(...) dersom foreldrenes og barnets rettigheter kommer i konflikt med hverandre, krever artikkel 8 at nasjonale myndigheter foretar en balansert interesseavveining, og

at barnets beste skal tillegges stor vekt i denne interesseavveining. Imidlertid kunne familiebånd bare brytes dersom omstendighetene var helt eksepsjonelle» (Sak, 3)

Når det kommer til hvordan EMD vurderer interesseavveining i den enkelte sak ble det eksempelvis i sak 8 konkludert med at norske myndigheter ikke hadde balansert interessene på en rettferdig måte. EMD formidler her:

«Domstolen kom til at myndighetene ikke hadde foretatt en balansering av barnets interesser på den ene siden og den biologiske familiens interesser på den andre. Ifølge domstolen hadde myndighetene i for stor grad fokusert på barnets interesser» (Sak, 8).

EMD sier her at norsk barnevern har ilagt barnets interesser for stor vekt. I denne saken (8) var barnets interesse ifølge EMD basert på informasjon om et sårbart barn, men det manglet redegjøring for hva denne sårbarheten innebar. Manglende balansering av familiens interesse knytter EMD opp til bemerkelsesverdig bevisførsel, mangel på fersk undersøkelse av foreldres omsorgsevne og begrensning av samvær og dårlig tilrettelegging av samvær som hindret myndighetene i å ta en vurdering av omsorgsevne.

Mine funn viser at EMD i sin oppramsing av førende hensyn og prinsipper konkretiserer at balansering av barn og foreldres interesser vurderes ut fra at barnets beste skal ha stor vekt. Videre i EMDs vurdering i de enkelte sakene fremkommer foreldres stemme oftest når balansering av interesse er oppe til vurdering (sak 5, 6, 8).

I to av sakene (Sak, 5, 6) er barnets behov for stabilitet beskrevet ut fra tilknytning til fosterhjem og beskrivelser av barnets reaksjoner på samvær med foreldre. Barnets atferd og behov er dokumentert av norske myndigheter. EMD kritiserer begrunnelsene fordi barnets reaksjoner etter samvær ikke er tilstrekkelig vurdert. I begge sakene ramser EMD opp førende prinsipper og hensyn deriblant barnets beste, og at det skal veie tyngst ved en interesseavveining, og når saken konkluderes vendes det mot foreldres interesser for å bevare familiebånd:

«Avgjørelsen om ikke å oppheve vedtaket om omsorgsovertagelse bygget på tingrettens vurdering av at barnet hadde utviklet slik tilknytning til mennesker og miljø i fosterhjemmet, at det etter tingrettens vurdering ville føre til alvorlige problemer for barnet om det ble flyttet (...) Domstolen viste til at det i vurderingen var lagt stor og avgjørende vekt på fosterforeldrenes beskrivelser av barnets reaksjon på samvær med

foreldrene. Domstolen fant at klagerens interesser og synspunkter ikke var ivaretatt på en tilstrekkelig god måte (...) (Sak, 5).

I sak 6 veier EMD barnets interesse mot foreldres interesse i sin vurdering ved at de sier:

«Domstolen kom dermed til at lagmannsrettens begrunnelse knyttet til hensynet til barnets beste led av svakheter, og begrunnelsen ble ikke funnet å rettferdiggjøre den svært inngripende beslutningen om å frata en biologisk forelder omsorgsretten til sitt barn» (Sak, 6)

Analytisk tilnærming og drøfting av funn:

Berger og Luckmann ({1966}2000, s. 86) forteller om hvordan institusjonalisert atferd oppstår gjennom et sosialt kontrollsystem, og hvordan konkrete roller blir tydelige gjennom vanedannelser og objektiviseringsprosesser. Dersom dommerne i EMD har ett lager av kunnskap til felles om at foreldre og barns interesse er å bevare familieband, vil den delte kunnskapen om familieband legge føringer for hvordan de vurderer barnets beste i rollen som dommer. Når et medlem er typeinndelt i rolle vil handlingsmønsteret innskrenkes (Berger & Luckmann ({1966}2000)). Det kan bety at når EMD formidler at familieband kun kan brytes ved eksepsjonelle omstendigheter, samtidig som de formidler at barnets beste skal veie tyngst, så kan vektingen av barnets beste innskrenkes.

Når EMD i flere saker viser til at norske myndigheter ikke har foretatt en rettferdig balansering av interesser handler dette om at foreldres interesser ikke er ivaretatt og balansert med bakgrunn i manglende bevisføring, mangel på ferske undersøkelser, mangelfulle vedtak for begrensning av samvær og dårlig tilrettelegging av samvær. Når EMD vurderer at barnets interesser ikke er tilstrekkelig ivaretatt så er dette på bakgrunn av at barnets behov og interesse i flere tilfeller mangler utredning. Det kan være utredning for barnets sårbarhet, utredning av barns behov for stabilitet og utredning av negative konsekvenser for barn ved å kutte familieband.

I Berger og Luckmanns ({1966}2000) beskrivelse av institusjonalisering, vil en institusjons objektive virkelighet ha sterk grobunn dersom institusjon er skapt gjennom en historisk prosess. For en institusjon som EMD som har bestått over tid og over generasjoner vil det være klare typeinndelinger og en institusjonell orden som omfavner alle dommerne. Hvordan forholdet mellom barn og foreldre sammen som familie og som enkeltindivider forstås vil være basert på tolkningsrammen som er sosialt konstruert innad i EMD. I EMD er det en

objektivert kunnskap om hva som er best for barnet, og dette legger føringer i EMD for hvordan barnets interesser og behov vektet. Berger og Luckmann ({1966}2000, s. 73) forklarer dette som perfektjonering av institusjonaliseringen, når typeinndelt atferd innad institusjon går gjennom en historisk prosess der konkrete egenskaper overføres til nye individer. Denne konkrete egenskapen er menneskeskapt, og beskrives som den institusjonelle verdens objektivitet. Min tolkning er at EMDs kunnskap om barn og foreldre har blitt realisert gjennom sosialisering og videre innlært som objektiv sannhet. Kunnskapen har så blitt internalisert i hver enkelte dommers bevissthet som den subjektive virkelighet.

Ut fra mine funn kan det se ut som at det er en underliggende interessekonflikt i EMD der barnet fremstår som et objekt og foreldrene subjektene. Med interessekonflikt mener jeg at EMD i oppramsing av førende hensyn og prinsipper løfter opp barnet gjennom vektlegging av barnets beste, mens det i EMDs konklusjon er foreldrenes interesse som er eksplisitt. Til sammenligning er det gjort et annet studie på EMDs dommer fra 1959-2018. Her fant forskerne at barnets perspektiv var gjennomgående usynlig, og at EMDs praksis preges av fokus på foreldres rettigheter (Breen et al., 2020). Samtidig viser Breen, Krutzinna, Luhamaa & Skivenes (2020) til at EMDs perspektiver er i endring. De fant videre i sin studie at barn over tid har gått fra å bli ansett som objekter i EMD, til at barn nå anerkjennes som selvstendige individer. Det fremstår i mine funn som at EMD evner å anerkjenne barnet når de presenteres sine hensyn og prinsipper i starten av en sak, men i vurderinger velger EMD den tolkningsrammen de kjenner best, nemlig den objektiverte kunnskapen som over tid og gjennom en historisk prosess har satt seg som en gitt sannhet, at barnet er et objekt (Berger & Luckmann ({1966}2000)).

Balansering av barn og foreldres interesser med barnets beste i sentrum påpekes i oppramsingen som førende hensyn og prinsipper i alle sakene. Dette er i tråd med norsk barnevernslov (1992, § 4-1), Grunnloven (1814, § 104) og internasjonale konvensjoner (BK, 1989, artikkel 3) der barnets beste og barnets behov for stabilitet, kontinuitet og god voksenkontakt er nedfelt. Det fremgår også at dersom det er nødvendig og til barnets beste kan barn og foreldre skilles fra hverandre (Barnevernloven, 1992 § 4-12; Grunnloven, 1814; Barnekonvensjonen, 1989 artikkel 9). Utgangspunktet er at det er til barnets beste å være under omsorg av sine foreldre, men i de unntakstilfeller, der barnets liv og helse står i fare på bakgrunn av foreldres manglede omsorg, må barnet flyttes (NOU 2012: 5). Mildeste inngreps prinsipp gjør seg gjeldene ved en omsorgsovertagelse (barnevernloven, 1992 § 4-12) og hjelpetiltak må være vurdert som utilstrekkelig før en omsorgsovertagelse kan vedtas. Dette

vil alltid være utfordrende problemstillinger for barneverntjenesten. Det ultimate i en slik situasjon er å få til å avveie hensynet til barnets beste mot foreldres interesser, på en slik måte at foreldre ikke krenkes, selv om barnets fundamentale behov kommer først (Kvelling, 2015).

Barnevernssaker ekstremt komplekse, og noe av kompleksiteten kan vise seg ved interesseavveiningen mellom barnets behov for beskyttelse og foreldres interesse i å bevare familien som enhet. En interesseavveining vil kunne påvirkes både av kunnskap, verdigrunnlag og kultur (Backe-Hansen, 2004, Killén, 2009; Strandbu, 2011). Det er nærliggende å tenke at i ett land som Norge der barnets beste og barnets behov er førende, vil praksis og rammen for hvor mye ett barn skal tåle av mangelfull omsorg, være lavere enn i andre land som ikke har samme perspektiv på barn. Dette kan sees i sammenheng med menneskers ulike sosiokulturelle danninger som fører til ulik virkelighets- og kunnskapsforståelse. Berger & Luckmann ({1966}2000) beskriver at mennesker fødes inn i en objektivt verden, og derfor også inn i en allerede satt virkelighetsforståelse av verden. Et nyfødt menneske har ved fødsel genetiske forutsetninger, men dannelsen av selvet avhenger av sosial sammenheng med viktige og nære mennesker som formidler kulturell og sosial orden (Berger & Luckmann, {1966}2000). Med dette som utgangspunkt forstår jeg at de ulike sosiokulturelle danninger fører ulik virkelighets- og kunnskapsforståelse i EMD og norsk barnevernfaglig praksis.

Det neste som fremstår som viktig del av EMDs vurdering er barnets beste.

5.1.2 Barnets beste

I redegjørelsen av EMDs førende prinsipper og hensyn, er mine funn at barnets beste har overordnet betydning i saker som omhandler ett barns familieliv. I alle sakene har EMD i starten lagt til grunn prinsippet om barnets beste i ulikt omfang (Sak, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9). Et eksempel fra sak 2 der EMD presiserer:

I saker som berører barn skal barnets beste være av stor betydning ved avgjørelsen (...). På den ene siden innebærer barnets beste at barnets bånd til sin familie må opprettholdes, unntatt i tilfeller der familien har vist seg å være særlig uegnet. På den andre siden er det av hensyn til barnets beste å sikre barnets utvikling i et forsvarlig miljø, hvor en foreldre ikke kan påberope artikkel 8 i konvensjonen dersom det vil skade barnets helse og utvikling. (Sak, 2)

Det fremstår derfor som at EMDs utgangspunkt for vurdering av barnets beste er en avveining mellom det biologiske prinsipp, der barnets beste på den ene siden består av vern av familiebånd, og på den andre siden vern av barnets utvikling i ett forsvarlig miljø.

I fire av ni saker (Sak, 1, 2, 6, 7) har EMD vist til barnets beste som en del av deres vurdering av saken. Et eksempel er fra sak 7 hvor norske myndigheter har begrenset samvær med foreldre med bakgrunn i barnets behov for stabilitet og EMD sier:

Det nasjonale rettsapparatet hadde nøydt seg med å vise til at barnet hadde behov for stabilitet (...) I foreliggende sak forelå ikke indikasjoner på at dette var tilfellet. Snarere tvert imot hadde myndighetene vurdert at barnet var et normalt utviklet barn med adekvat fungering for alderen. Tilsynet med samværene hadde også vist at disse fungerte godt (...) I lys av disse opplysningene hadde Domstolen vanskeligheter med å forstå hvorfor samværene ikke var til barnets beste (Sak, 7)

EMD vurderer her at norske myndigheter vektlegger barnets behov for stabilitet i fosterhjemmet, foran samvær og bevaring av familiebånd. EMD viser til vurderinger om at barnet var normalutviklet, og samvær fungerer godt og at familiebånd derfor bør bevares.

I sak 9 var barnets beste en del av begrunnelsen til at det ikke forelå krenkelse av retten til familieliv, der EMDs konklusjon var som følger:

«På bakgrunn av en rettferdig beslutningsprosess, de spesielle omstendighetene og hensynet til barets beste forelå det ikke uforholdsmessighet fra myndighetene» (Sak, 9).

Analytisk tilnærming og drøfting av funn:

Barnets beste beskrives av EMD som et førende prinsipp i starten av alle dommene, og er med som en del av EMDs vurdering i halvparten av sakene. I EMDs konklusjoner vises det i én sak til at konklusjon er basert på barnets beste. Det kan stilles spørsmål til EMDs vektlegging av barnets beste når det bare er nevnt i konklusjonen i en av ni saker. Til sammenligning viser funn fra tidligere studier at EMDs vurdering av barnets beste fremkommer i beslutninger, mens barnets egne meninger og syn på situasjon er fraværende (Breen et al., 2020). I en norsk kontekst vil alle beslutninger, i det daglige og i det mer komplekse baseres på at barnets beste som førende og grunnleggende hensyn. Ifølge Stang (2020) legges barnekonvensjonen ofte til grunn i EMD når det er saker som berører barn, og at dette er en tendens som sikrer barns rettsstilling i EMD. Mine funn bekrefter dette, at barnets beste legges til grunn, på den andre

siden så kan mine funn vise en tendens til at barnets rettsstilling ikke sikres dersom prinsippet om barnets beste bare legges til grunn fordi det er et internasjonalt overordnet prinsipp, men ikke tas med i selve vurderingen og konklusjonen. Ifølge Berger & Luckmann ({1966}2000) kan det, dersom en type kunnskap er av betydning i et samfunn, brukes handlinger som hjelpemiddel for å overføre en institusjonell betydning. Kan det være slik at barnets beste er av så stor internasjonal tyngde, at begrepet brukes som ett argument for å gi begrepet betydning, men at det ikke er en gitt sannhet hos EMD enda? Ideer, verdier og moral vil ta tid å endre, da de er ett produkt av en historisk prosess (Berger & Luckmann ({1966}2000)).

Barnets beste eksisterer som begrep både innenfor det samfunnsfaglige, juridiske og politiske. Barnets beste innebærer både barnets behov og barnets interesse. Det betyr ikke nødvendigvis at barnets beste går foran andre hensyn, men at andre hensyn må veies opp mot barnets beste (Strandbu, 2011:29). Mine funn kan tyde på at EMD i sine beslutninger veier barnets beste opp mot det biologiske prinsipp og foreldres interesser og behov, mens det i en norsk kontekst er det biologiske prinsipp som veies opp mot barnets beste. Min tolkning er basert på at EMD på en side knytter barnets beste til vern av familieband, mens EMD på den andre siden knytter barnets beste til utvikling i et forsvarlig miljø. Barnets beste blir i den grad ikke en subjektiv vurdering for barnet, der barnets behov og utvikling står i sentrum, men en vurdering knyttet opp til familieperspektivet. Strandbu (2011) forklarer at forståelsen av barnets beste vil variere fra individ til individ, ut fra fagkunnskap, kultur og samfunnsforhold. Det er derfor ikke gitt at ulike land legger samme premisser til grunn for vurderingen. Det hele kan derfor bero på at det er ulikt kunnskapssyn, verdier og kultur som er årsaken til at barnet har en annen posisjon i Norsk rettssystem. I norsk kontekst vektet tilknytning tyngre enn biologi Det kan styrke barnets verdi som et selvstendig vesen (Helland, Pedersen & Skivenes (2020)).

Berger og Luckmann ({1966}2000) beskriver at sosiale konstruksjoner fører med seg en gitt sannhet og at den derfor vil utelukke andre sannheter. Som mine funn viser understreker EMDs språk i domsavsigelsene visse ting, men språket utelater også noe. Det språklige som gir mening til barnets beste i domsavsigelsene ser ut til å utelate ny forskning om det biologiske prinsipp. I norsk barnevernfaglig kontekst er det biologiske prinsipp omdiskutert (NOU 2012:5). Et ekspertutvalg fikk i 2011 mandat til å utrede barneverntjenestens bruk av det biologiske prinsipp i praksis. Ekspertutvalget konkluderte med at svak tilknytning- og relasjonskvalitet til omsorgspersonene er svært skadelig for et barns emosjonelle og kognitive utvikling. Deres anbefaling ble på bakgrunn av dette å innføre et nytt prinsipp, «utviklingsfremmende tilknytningsprinsipp», som bør gå foran det biologiske prinsipp i de

tilfeller der barns utvikling i hjemmet kan være skadelidende på grunn av dårlig tilknytning og relasjon til omsorgspersonene. Fokus på det biologiske prinsipp kan føre til at barns oppvekst blir under skadelidende omsorgsbetingelser (NOU 2012:5).

Mine funn viser at EMD kritiserer norske myndigheter når de knytter barnets beste til barnets behov for stabilitet og tilknytning foran bevaring av familiebånd. Dette kan tyde på ulikt kunnskapsgrunnlag i EMD og norsk barnevernfaglig kontekst. I EMD og norsk barnevern finnes det ulik objektiv kunnskap om hva som er best for barnet, det oppstår da en kunnskapsdiskurs om hva som er til barnets beste i saker der barnet plasseres utenfor hjemmet. Det kan se ut som at det igjen fører til en balansering av barn og foreldres interesser som man ikke er enige om. Berger og Luckmann ({1966}2000) viser til at en institusjonell verden legitimeres gjennom institusjonell orden og sosial kontroll. Det betyr at en institusjonell definisjon vil komme foran individers individuelle definisjoner. Slik sosial kontroll fører til at individers atferd blir mer forutsigbar, og for individene selv vil atferden bli en spontan handling (Berger & Luckmann, ({1966}2000)). Domstolens forståelse av barnets beste og det biologiske prinsipp baseres derfor på en objektiv virkelighet som gir mening innad i EMD. Hvordan EMD vurderer vil derfor være basert på EMDs definisjoner, og ikke den enkelte dommers individuelle definisjon.

Det neste som fremstår som en viktig del av EMDs vurdering er gjenforeningsmålsetningen.

5.1.3 Hensyn til familieenhet og gjenforening

Mine funn viser at statens positive plikt for tilrettelegging av kontakt og gjenforening står sterkt hos EMD. Familiebånd skal bevares gjennom iverksatte tiltak, da restriksjoner i kontakten vil bryte familiebånd og være til hinder for gjenforening. Samtidig skal ikke kontakten gå på bekostning av barnets beste.

I åtte av ni saker har EMD i starten av domsavsigelsene lagt til grunn for vurderingen at omsorgsovertagelse er et midlertidig vedtak og påpekt hensynet til familien som enhet (Sak. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9), et eksempel på EMDs uttale er hentet fra sak 4:

Dersom staten kommer til at slikt familieliv på et tidspunkt ikke lengre er mulig, hviler det en positiv forpliktelse på staten til å sørge for at familien, så snart det er mulig, skal gjenforenes. Domstolen uttalte videre at gjenforening skal være målet allerede fra første gang barnet blir omplassert (...). (Sak, 4)

EMD beskriver her at norske myndigheter etter en omsorgsovertagelse, så snart det er mulig, skal gjenforene barn og foreldre. En gjenforening skal være målet fra omsorgsovertagelsen vedtas.

Videre beskriver EMD i sak 1:

I tillegg kreves det at alle tiltak i tilknytning til omsorgsovertagelsen bør være forenelige med den endelige målsetningen om at barn og foreldre skal gjenforenes (...) Relasjonen mellom familiemedlemmene – og utsiktene til gjenforening – blir uunngåelig svekket dersom det finnes hindre for enkel og regelmessig kontakt og samvær mellom barn og foreldre. (Sak, 1)

I sak 2 har EMD i gjennomgang av førende hensyn og prinsipper omtalt gjenforeningen med utgangspunkt i barnets perspektiv;

«Når det er gått betydelig tid siden barnet opprinnelig ble tatt i offentlig omsorg, kan barnets interesse av å ikke få sin nåværende familiesituasjon endret igjen, overstyre foreldrenes interesser i å gjenforene familien» (Sak, 2)

EMD sier at en tilbakeføring i foreldres interesse skal veies opp mot barnets tilknytning til nåværende familiesituasjon, dersom det er gått betydelig tid siden barnet ble plassert.

I konklusjonen i samme sak snur EMD fra barnets perspektiv til forelders perspektiv når de uttaler:

«Domstolen understreket videre at det påklagde vedtaket medførte fare for at familieforholdene mellom klageren og datteren hennes ble svekket» (Sak, 2).

EMD legger med dette til rette for et barneperspektiv, men i selve vurderingen har barneperspektivet snudd til et foreldreperspektiv ved at det er forelders fare for å få sveket familiebandet med datteren som er vurdert.

I åtte av ni saker (Sak, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8) er gjenforeningsmålsetningen en del av EMDs vurdering av den konkrete sak. Det er gjennomgående at EMD vurderer gjenforeningsmålsetningen opp mot norske myndigheters samvær- og kontakt begrensning mellom barn og foreldre. Slik som her i sak 5:

Beslutningen om å begrense den biologiske morens samværsrett i flere ledd, var blitt begrunnet i at samværets formål kun var å gi gutten en mulighet å holde kontakt med sine «røtter», Domstolen kritiserte denne slutningen og fremholdt at dens praksis tilsier at alle inngrep i barnets liv ansees som midlertidige og skal ha som det endelige formål å gjenforene barnet med de opprinnelige foreldre «natural parents». (Sak, 5)

EMD sier her at deres praksis for tiltak etter en omsorgsovertagelse er at formål ikke kan baseres på å ha kontakt med sine «røtter». Det er ikke forenelig med en gjenforening. Formålet skal være en gjenforening, og samvær skal iverksettes ut fra formålet om midlertidig plassering.

I fem av ni saker (Sak, 1, 2, 3, 4, 7) er gjenforeningsmålsetningen en del av konklusjonen til EMD. Et eksempel der gjenforeningsmålsetningen er brukt som en del av EMDs konklusjon fremkommer av sak 1;

(...) konkluderte Domstolen med at det i prosessen som ledet frem til fratagelsen av klagerens foreldreansvar og samtykket til datterens adopsjon ikke ble lagt tilstrekkelig vekt på målsetningen om at en omsorgsovertagelse skal være midlertidig og at en familie skal gjenforenes. (Sak, 1)

Analytisk tilnærming og drøfting av funn:

Det sentrale med EMDs gjenforeningsmålsetning er at det skal tilrettelegges for kontakt mellom barn og foreldre etter en omsorgsovertagelse. Formålet med kontakten er en gjenforening mellom barn og familie. Omsorgsovertagelse vil si at barneverntjenesten har overtatt den daglige omsorgen for et barn, og gitt barnet bosted i fosterhjem eller institusjon (Helsetilsynet, 2019:76). Barnevernet skal jf barnevernloven (1992, § 4-16) følge opp barn og foreldres utvikling etter en omsorgsovertagelse, og tilrettelegge for en tilbakeføring så fremst ikke barnets beste taler mot dette (Barnevernloven, 1992 § 4-21). Slike føringer legger til rette for å balansere kryssende hensyn, foreldres interesser og barnets beste. Å balansere kryssende hensyn relaterer Kvellø (2015:29) til lojalitetshierarkiet, der barnets fundamentale behov kommer først, uten at det innebærer krenkelse av foreldre. Det samme kommer frem av nødvendighetskravet i EMK artikkel 8, 2 (1950) som innebærer at det ved en omsorgsovertagelse må foreligge en forholdsmessighetsvurdering av inngrepet i familien og

barnets behov for beskyttelse. Et vedtak om omsorgsovertagelse, fratagelse av foreldreansvar og adopsjon må derav være relevant, vurdert tilstrekkelig, og preges av at kryssende hensyn er balansert (Prop. 133 L (2020-2021)). Rammene for omsorgsovertagelse tilsier at norsk barnevernfaglig praksis har retningslinjer som ivaretar retten til familieliv etter EMK art. 8. Samtidig viser EMDs vurderinger til at rammene ikke etterfølges tilstrekkelig.

EMDs prinsipp om gjenforening bærer på de samme verdiene som det biologiske prinsipp i en norsk kontekst, at det er av barnets egenverdi å vokse opp med sine biologiske foreldre, så fremst det ikke går på bekostning av barnets beste (NOU 2012:5). Selv om føringene for norsk barnevernfaglig praksis er i overensstemmelse med EMDs retningslinjer viser nye studier at flertallet av omsorgsovertagelsene tydeliggjør for langsiktige plasseringer og ikke midlertidige plasseringer som konstruerer mening i EMD (Gerds-Andresen, 2020; NOU 2016:16). Det kan se ut som at diskursen her handler om hva langvarige plasseringer er? Dette er for øvrig også ett spørsmål Søvig (2020) stilte etter å ha foretatt en gjennomgang av 23 vedtak om omsorgsovertagelser i fylkesnemnda.

I vurderingene til EMD er det gjenforening og hensynet til familien som enhet som har fått størst vekt, og fremstillingen av barnets situasjon og hva som vurderes som barnets interesse havner derfor i skyggen av foreldre. I en norsk kontekst når en omsorgsovertagelse er vedtatt og plassering i fosterhjem bestemt, er det ofte med bakgrunn i barnets fundamentale behov for kontinuitet og stabilitet jf barnevernloven § 4-1 (1992). Når et barn etableres i et fosterhjem der det skal være over lang tid, er det et mål at barnet skal erfare en stabil og forutsigbar hverdag med god omsorg, noe som betyr en tilknytning til fosterforeldre (Bunkholdt, 1999). Utgangspunktet for samvær med biologiske foreldre baseres da på barns spesielle behov og barnets generelle behov som stabilitet, tilhørighet, tilknytning og kontinuitet. Stabilitet, det å oppleve forutsigbar og stabil omsorg, er ofte det barnevernet veier opp mot kontinuitet i samværskonteksten. Kontinuitet, det å ha en sammenhengende livshistorie, er et generelt behov for barn (Bunkholdt, 1999).

Barnets interesse gjøres rede for av EMD når de viser til at en gjenforening ikke er absolutt, men at gjenforeningen skal vurderes opp mot barnets tilknytning til nåværende familiesituasjon. Dette er forenelig med norske barnevernfaglige rammer for tilbakeføring (barnevernloven, 1992, § 4-21). Dersom barnet har bodd i fosterhjem over flere år, og tilknytningen vurderes som så sterk at det er sannsynlig at barnet får langsiktige alvorlige problemer ved brudd i fosterhjems plasseringen, er det en legitim grunn for å nekte

tilbakeføring. På bakgrunn av dette viser Backe-Hansen (2004:248) til at tilknytningsbegrepet ikke bare er et biologisk fenomen, men også et sosialt fenomen.

Det kan synes som at ulikhetene oppstår når EMD i sin vurdering vektet foreldres interesser og barnets interesse. Barneperspektivet fremstår ikke som like tydelig i vurderingene som i EMDs oppramsing av hensyn og prinsipper. Derimot synes det biologiske prinsipp som preges av et foreldreperspektiv som fremtredende for EMDs kunnskap. Ett interessant funn er at gjenforeningsmålsetningen i de fleste sakene konstrueres ut fra familieperspektivet, eksempel fra sak 4:

«Dersom staten kommer til at slikt familieliv på et tidspunkt ikke lengre er mulig, hviler det en positiv forpliktelse på staten til å sørge for at familien, så snart det er mulig, skal gjenforenes» (Sak, 4)

Mens det i en av sakene konstrueres ut fra barnets perspektiv:

«Når det er gått betydelig tid siden barnet opprinnelig ble tatt i offentlig omsorg, kan barnets interesse av å ikke få sin nåværende familiesituasjon endret igjen, overstyre foreldrenes interesser i å gjenforene familie» (Sak, 2).

I forskningen til Breen et al. (2020) viser de til at EMDs praksis preges av fokus på foreldres rettigheter. Dette kom også frem gjennom mine funn. Som nevnt overfor var gjenforeningsmålsetningen i én sak nevnt ut fra barnets perspektiv, men underveis i vurderingen spurte EMD og uttaler:

«Domstolen understreket videre at det påklagde vedtaket medførte fare for at familieforholdene mellom klageren og datteren hennes ble svekket» (Sak, 2).

Her uttaler EMD eksplisitt at norske myndigheters iverksatte tiltak satte forelders familieforhold til barnet i fare.

Et annet interessant funn er hvordan EMD med bruk av ordvalg og språk konstruerer relasjon mellom biologiske foreldre og barnet. Et eksempel er fra sak 2 der fakta baserer seg på at mor og barn ikke har sett hverandre på tre år. EMD uttaler:

«klageren og datteren hennes». (sak, 2).

En slik betegnelse kan antyde at dette barnet tilhører mor, og relasjonen mellom biologisk mor og barn konstrueres som knyttet sammen. Det som kan være virkeligheten etter en omsorgsovertagelse der et barn har bodd i fosterhjem i tre år uten kontakt med biologiske foreldre, er at barnet har fått en ny «mor» i fostermor. Det kommer ikke frem i saken. Et viktig moment er at barnet var rundt ett år da det ble flyttet i fosterhjem i 2012, saken var oppe til vurdering i EMD i 2018. Ut fra grunnleggende kunnskap om tilknytning (Hart & Schwartz, 2009:79) og barnets alder og plassering er det sannsynlig å tenke at barnets tilknytning er til fosterfamilien som praktiserer sitt foreldreskap gjennom den daglige omsorgen (Bunkholdt, 2004). Dersom det konstrueres en virkelighet der fostermor er noe annet enn mor, kan det svekke barnets relasjon til fosterfamilien.

Diskurs handler om måten vi konstruerer en mening på (Aakvaag, 2008; Bergström & Boreus, 2005; Hjort, 1997). Diskursene viser seg gjennom det som fremstår som meningsbærende kommunikasjon i EMD. Det handler med andre ord om hvordan omgivelsene påvirker det språket EMD bruker, og hvordan domsavsigelsene får mening i lys av konteksten.

Gjenforeningsmålsetningen var det temaet som gikk igjen oftest hos EMD, og diskursen ser ut til å handle om *hva man vet om hva som er til barnets beste*. Språket vil understreke noen ting, men unnlater også noe (Berger & Luckmann, {1966}2000). I så måte begrenser EMDs språk både det de oppfatter, uttrykker og vet.

Når jeg dykket dypere ned i temaet om gjenforening var det spesielt to diskurser som ble fremtredende. Det var vern-om-familiebånd diskursen og vern-om-barnet diskursen. Begge diskursene er en del av konstruksjonen av gjenforeningsmålsetningen, da de gir mening til hvordan gjenforening og barnets beste blir forstått. I vern-om-familiebånd diskursen får retten til familieliv mening ut fra en konstruksjon av at omsorgsovertagelser er midlertidig og at det er til barnets beste at familiebånd bevares slik at gjenforening blir mulig. I verne-barnet diskursen får retten til familieliv mening ut fra hovedvekt på barnets beste ut fra barnets individuelle behov, interesser, rettigheter, og gjenforeningsmålsetningen kommer i andre rekke. Undersøkelsen min viser at vern-om-familiebånd diskursen er førende for hvordan EMD vurderer retten til familieliv. Mens det hos norske myndigheter er vern-om-barnet diskursen som står sterkest.

5.2 Kontakt for opprettholdelse av familiebånd

Temaene som presenteres i dette kapitlet er *samvær og kontakt med sikte på gjenforening og eksepsjonelle omstendigheter*. Dette er tema jeg kom frem til gjennom den tematiske analysen når jeg analyserte hvordan barn og foreldres interesser og behov for familieliv uttrykkes av EMD.

Det kommer frem av EMDs vurdering i alle sakene at dersom familieliv ikke lengre er mulig, og en omsorgsovertagelse blir vedtatt, er det i både barnet og foreldres interesse å opprettholde familiebåndene. «*Det å leve sammen som en familie er en helt grunnleggende rettighet etter artikkel 8*» (Sak, 7). Det skal derfor iverksettes tiltak som legger til rette for gjenforening så snart det er mulig, og fra første gang familieenheten oppløses.

I sakene bruker EMD begrep som «iverksette virkemidler» (Sak, 3), og «bruke midler» (Sak, 7) når de uttrykker norske myndigheters positive eller strenge plikt for å samle familien igjen.

Jeg finner i analysen at tiltak, virkemidler og midler i sammenheng med gjenforening handler om kontakt og samvær mellom barn og biologiske foreldre. EMD uttaler i sak 1:

«Relasjonen mellom familiemedlemmene – og utsiktene til gjenforening blir uunngåelig svekket dersom det finnes hindre for enkel og regelmessig kontakt og samvær mellom barn og foreldre» (Sak, 1)

Mine funn viser at EMD mener samværsordningen skal, så fremst den ikke utsetter barnet for urimelig belastning, støtte gjenforeningsmålsetningen frem til myndighetene etter en grundig vurdering har rettfærdiggjort at gjenforening ikke er til barnets beste (Sak, 1).

Jeg finner at barns behov og interesser beskrives av norske myndigheter med ord som stabilitet, omsorg, kjennskap til opphav, tilknytning, utvikling og beskyttelse. Jeg fant at norske myndigheters beskrivelser av barns behov repeteres av EMD i vurdering av sakene, og i flertallet av sakene veies opp mot opprettholdelse av familiebånd (Sak, 2, 4, 5, 6, 7, 8).

Et eksempel er hentet fra sak 5 der barnets behov for tilknytning og stabilitet i fosterhjemmet veies opp mot bevaring av familiebånd;

(...) tingrettens vurdering av at barnet hadde utviklet slik tilknytning til mennesker og miljø i fosterhjemmet, at det etter tingrettens vurdering ville føre til alvorlige

problemer for barnet om det ble flyttet (..) hyppigere gråt, utrygghet og søvnvansker ble beskrevet som en negativ reaksjon på møtet med klageren (...) Beslutningen om å begrense den biologiske morens samværsrett i flere ledd, var blitt begrunnet i at samværets formål kun var å gi gutten en mulighet til å holde kontakten med sine røtter. Domstolen kritiserte denne slutningen og fremholdt at dens praksis tilsier at alle inngrep i barnets liv ansees som midlertidige og skal ha som det endelige formål å gjenforene barnet med de opprinnelige foreldrene (Sak, 5).

Mine funn viser at EMDs språk understreker at barn og foreldres interesser og behov for familieliv etter en omsorgsovertagelse er å bevare familieband, så fremst det ikke utsetter barnet for urimelig belastning. Samtidig viser mine funn at barn og foreldres interesser kan ivaretas uten gjenforening dersom det gjennom en grundig vurdering kan rettfærdiggjøres at gjenforening ikke er til barnets beste. Jeg finner at EMD og norske myndigheter beskriver behov og interesser hos barn og foreldre på ulikt vis. Norske myndigheters begreper og beskrivelser av barns behov gjentas i sakene av EMD, men EMD knytter da sine vurderinger til bevaring av familieband gjennom samvær og kontakt. Når norske myndigheter knytter barns behov og interesse til begrep som beskyttelse av utvikling, stabilitet, kontinuitet og tilknytning i fosterhjem, knytter EMD barns behov opp til risiko ved å miste kontakt med biologiske foreldre.

Så hva er det da som skal til for å ivareta barn og foreldres behov og interesse?

5.2.1 Samvær og kontakt med sikte på gjenforening

Mine funn viser at langsiktig plassering og etterfølgende samværsrestriksjoner kan føre til fremmedgjøring av foreldre og barn, og derav ikke ivareta foreldre og barns interesser for å bevare familieband. Jeg fant også at samværsrestriksjoner og manglende tiltak fører til at foreldre ikke får den oppfølgingen de har krav på, noe som går på bekostning av foreldres interesser og muligheter. Jeg vil herunder vise til utdrag av mine funn.

EMD viser til at norske myndigheter allerede fra første omplassering av barn, legger for sterke begrensninger på både varighet og hyppighet av kontakt med biologiske foreldre. I åtte av sakene viser EMD til at saksprossene på ett tidlig stadium bærer preg av langvarig plassering eller begrensning i kontakt mellom barn og biologiske foreldre (Sak, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8). EMD viser til at en av følgene etter konklusjon om langvarig plassering synes å være et begrenset samværsomfang for barn og foreldre. Utdrag hentet fra sak 1:

«Det begrensede samværet som etter domstolens syn virket å være en ren følge av at fylkesnemnda antok at plasseringen ville være langvarig (...)» (Sak, 1).

EMD formidler her at norske myndigheter begrenser samvær ut fra antagelser om at omsorgsplasseringen vil være langvarig.

Med utgangspunkt i at barn og foreldres interesser etter en omsorgsovertagelse er å bevare relasjon, for å på sikt kunne gjenforenes, vil jeg vise til noen utdrag fra sakene der EMD mener langsiktig plassering, samværsrestriksjoner og manglende tiltak kan sette begrensninger for dette, eksempel hentet fra sak 1;

Domstolen viste til at da klageren tok skritt for å få samværsordningen vurdert på nytt, hadde fylkesnemnda og tingretten igjen basert vurderingen på en antagelse om at det var tale om en langsiktig plassering. Etter Domstolens syn var det heller ikke indikasjoner på at myndighetene hadde foretatt seg noe annet for å hindre en permanent fremmedgjøring av mor og datter fra hverandre. (Sak, 1)

Det EMD uttrykker her forstås som at norske myndigheter skal forsøke å unngå permanent fremmedgjøring av barn og foreldre etter en omsorgsovertagelse. Dersom konklusjonen er langvarig plassering skal myndighetene vise til at de har iverksatt tiltak for å unngå fremmedgjøring av barn og foreldre.

Et annet eksempel på at samværsrestriksjoner kan føre til fremmedgjøring av foreldre og barn, og hindre gjenforening er hentet fra sak 4;

I foreliggende sak hadde myndigheten også allerede fra begynnelsen lagt sterke begrensninger på hyppigheten og varigheten av samvær Domstolen la til grunn at myndighetene dermed kunne bebreides for at barnets bånd til de biologiske foreldrene hadde brutt sammen. Myndighetene hadde derfor forsømt sin positive plikt til å ha gjenforening som målsetning og legge til rette for dette. (Sak, 4)

Her konkluderer EMD med at norsk barnevernfaglig praksis var årsaken til relasjonsbrudd mellom barn og biologiske foreldre. EMD legger så føringer for at en målsetning skal være gjenforening, og tiltak skal iverksettes ut fra denne målsetningen dersom en stat skal overholde sin plikt.

Eller som her i sak 8; *Domstolen kritiserte lagmannsrettsdommen av 2010 som opprettholdt vedtaket om omsorgsovertagelse og begrensning av samværsretten. Domstolen trakk frem at avgjørelsen bygget på at mor og barn hadde hatt svært lite kontakt (...)* (Sak, 8)

Dette tolker jeg som at foreldre som klager inn en omsorgsovertagelse, norske myndigheter må legge til rette for samvær og vurdere samværet da en prøving av omsorgsovertagelsen ikke kan bygges på lite samvær. Det må ligge vurderte tiltak i bunnen.

Jeg fant at få kontaktpunkt og lite omfang av samvær mellom barn og biologiske foreldre kan føre til mangelfull oppfølging, i den grad omfanget sier lite om foreldres mulighet for gjenforening med barnet sitt (Sak, 1, 6, 5, 8).

Et eksempel er hentet fra sak 6; «*Domstolen uttalte blant annet at samvær av begrenset omfang i liten grad er egnet til å si noe klart om hvordan fremtidig kontakt vil kunne være mellom biologisk mor og barn*» (Sak, 6).

Ett annet eksempel på dette er hentet fra sak 1;

Slik Domstolen så det var gjenforeningsmålsetningen imidlertid nærmest forlatt allerede ved fylkesnemndas vedtak om omsorgsovertagelse (...) Det begrensa samværet (...) og mangelen på positive tiltak fra myndighetene for øvrig hadde etter domstolens syn gjort det umulig for klageren og datteren å utvikle en meningsfull relasjon. (Sak, 1)

Videre viser mine funn at tilrettelegging er en del av oppfølgingen av foreldre. Foreldre trenger tilrettelegging ved gjennomføring av samvær, både for ivaretagelse av familieband, men også som en del av oppfølgingen av foreldres omsorgsevne. Ett eksempel er hentet fra sak 8;

Gjennomføring av samvær mellom moren og barnet ble også trukket frem som kritikkverdig. Moren ble ikke gitt gode muligheter til å knytte seg til barnet sitt på en avslappet og fri måte. Domstolen påpekte at myndighetene i liten grad hadde bidratt til å gjøre besøkene og samværene vellykket (...) Samværets omfang og begrunnelse tilsa ifølge Domstolen at de var lite egnet som bevis som kunne si noe om morens omsorgsevne. (Sak. 8)

Analytisk tilnærming og drøfting av funn:

Det er gjennomgående i mine funn at opprettholdelse av familiebånd er til både barn og biologiske foreldres interesse, samt er det ett sterkt menneskerettslig vern i EMD og i deres fortolkning av EMK artikkel 8. Det fremstår som eksplisitt for å ivareta barn og foreldres interesser ut fra EMDs virkelighetsforståelse, å tilrettelegge for et samværsomfang som ikke er i strid med EMD praksis. EMD mener lite kontakt og få samvær fører til brudd i gjenforening, sier lite om foreldres omsorgsevne, og beslutningen blir svak når saken begrunnes.

Tiltak som iverksettes for barn skal være forenelig med en gjenforening med foreldre, og hinder for kontakt vil svekke relasjon mellom barn og foreldre sier EMD. Hinder av kontakt vil også svekke mulighet for gjenforening. Dette er forenelig med barnevernsloven (1992, § 4-19) der retten til samvær mellom barn og foreldre reguleres. Det foreligger klare føringer for norsk barnevernfaglig praksis at det er til barnets beste at samvær mellom barn og foreldre gjennomføres da det styrker og utvikler familiebånd (Bufdir, 2017). Det foreligger også retningslinjer for utvikling av en omsorgsplan som omfavner barnets fremtidige omsorgssituasjon, samt kontakt og samvær med opprinnelig familie (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006). Norske myndigheter har klare føringer for hvordan de skal ivareta familiebånd etter en omsorgsovertagelse. Samtidig viser Gerdts- Andresens (2020) studie at tendensen i fylkesnemnda er å fastsette samvær ut fra formål om langvarig omsorgsovertagelse, og at normen er å gi samvær 3-6 ganger i året (Gerdts-Andresen, 2020). Dette til tross for at barnevernlovutvalget i 2016 foreslo en endring på norsk samværspraksis med bakgrunn i at fravær av kontakt mellom barn og foreldre kan føre til krenkelse av EMK artikkel 8. Hva handler dette om?

Dersom norske myndigheter skal konkludere med at gjenforening ikke er til barnets beste, da må først kontakt og samvær være forsøkt. EMDs objektiverte kunnskap tilsier at det ikke er tilstrekkelig dersom barn kun får kjennskap til sitt opphav eller kjennskap til sine røtter. Norske myndigheters objektiverte kunnskap tilsier at barn ved langvarige plasseringer skal tilknyttes sine fosterforeldre og kun ha tilstrekkelig kunnskap om sine foreldre (Gerdts-Andresen, 2020). Det synes som EMD har konstruert en forståelse om at samvær skal legges til rette for i de aller fleste tilfeller. Det interessante ved mine funn er at det kan synes som at EMD har konstruert en virkelighet der barnets beste i de aller fleste tilfeller er å bevare familiebånd, og at dette veier tyngre enn barnets individuelle behov. Risikobegrepet fremstår

ikke som barnets risiko for problemutvikling, men barnets risiko for brudd i familiebånd. Jeg forstår mine funn som at barnets behov og interesse i en vurdering hos EMD knyttes med barnets behov for opprettholdelse av familiebånd, altså det biologiske prinsipp. Når det biologiske prinsipp er førende kan det konstruere en ide om at barnets beste er å få dekket sine behov av foreldrene. Den andre siden av en slik konstruksjon vil være at barnets behov for tilknytning til fosterforeldre ikke står like sterkt som behov for tilknytning til biologiske foreldre.

Mine funn indikerer at det er to ulike syn som kommer frem. Dette er kunnskap som er konstruert, som man tror på og som gjennom språket fremstår som sannheter (Berger & Luckmann, {1966}2000). I norsk barnevernfaglig kontekst kan det synes som at samværene skal være få for å ikke forstyrre barnets stabilitet og kontinuitet i fosterhjem. Mens det hos EMD er en forståelse av at det må være samvær og kontakt slik at barna ikke mister relasjonen med den familien de skal tilbakeføres til. I retningslinjene til barnevernfaglig arbeid fra 2017 er det utviklingsfremmende tilknytningsprinsipp fremtredende. Det baserer seg på at samspillet mellom barn og omsorgspersoner vil være avgjørende for barnets utvikling og fungering, og skal vektlegges i en beslutningsprosess der tiltak, bosted, samvær og tilbakeføring er tema. Utgangspunktet er at barn skal tilbakeføres til sine foreldre når foreldrene kan tilby barnet forsvarlig omsorg. I det tilfellet skal hensynet mellom biologiske bånd og kvaliteten i tilknytningen mellom barn og foreldre balanseres (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2017). Dette viser at i norsk kontekst får tilknytningsbegrepet en annen form, der det ilegges en større vekt enn det biologiske prinsipp (Backe-Hansen, 2004:248).

EMD viser til at samværsrestriksjoner betyr for det første lite kontakt med barn og foreldre, noe som fører til at barn og foreldre ikke får noen tilknytning. EMD sier videre at samværets kvalitet blir dårligere på bakgrunn av den dårlige tilknytningen. Det fremstår ikke som eksplisitt hva EMD viser til når de snakker om dårlig kvalitet på samvær, derimot er det flere eksempler i dommene på samvær der barn gråter og er urolig i og etter samvær. Det kan på den ene siden være sorgreaksjon etter adskillelse fra foreldre (Hart & Schwartz, 2009:92-93), samtidig kan det på den andre siden være tegn på frykt og redsel for tilbakeføring (Bunkholdt, 1999).

Mine funn viser at når norske myndigheter knytter barnets behov til stabilitet og tilknytning til fosterhjem, så knytter EMD behovene til opprettholdelse av familiebånd. Det kan tyde på at barnets behov for beskyttelse vurderes ulikt. Mine funn viser at EMD legger vekt på risiko for

langsiktige virkningene av at barnet ikke har kontakt med foreldrene. Norske myndigheter legger vekt på å beskytte barnet. EMD virkelighetsforståelse ser ut til å være at barn ved å miste kontakt med sine opprinnelige foreldre er mer til skade enn ett barn som har utrygg tilknytning. Psykolog Eva Steinbakk påpeker faren for å utsette et traumatisert barn for samvær som kan føre til retraumatisering. Et barn som har vært utsatt for traumer av sine foreldre vil ha stor risiko for å bli satt tilbake i utvikling etter samvær. Dette kan vise seg gjennom gråt, søvnvansker, mareritt og uro som skaper problemutvikling. Slike skader på barns utvikling kan destabilisere en begynnende stabilisert fungering hos barnet. Hun mener derfor at det i mange tilfeller verken vil være til barnets beste eller forsvarlig med samvær (Steinbakk, 2020). Sannsynligvis er dette de tilfeller EMD viser til når de snakker om at barn ikke skal utsettes for urimelig belastning. Utfordringen oppstår når norske myndigheter ikke klarer å dokumentere hva som er barnets behov.

Mine funn indikerer at norske myndigheter ikke klarer å redegjøre for sitt kunnskapssyn om tilknytning godt nok. EMD sier at samvær og kontakt skal tilrettelegges for å gjennomføres så fremst det ikke utsetter barnet for urimelig belastning. EMD stiller med andre ord ett krav til at norske myndigheter må dokumentere hvorfor samværsomfang ikke er til det beste for barnet.

5.2.2 Eksepsjonelle omstendigheter

EMD uttaler i oppramsing av deres hensyn og prinsipper at familiebånd kun kan brytes unntaksvis, ved eksepsjonelle omstendigheter, der familien har vist seg særlig uegnet (Sak, 1, 3, 4, 5, 6, 9). Dette forstår jeg som at et avvik fra gjenforeningsmålsetningen i unntakstilfeller, kan motiveres av barnets beste. Ett eksempel på dette er hentet fra sak 1 der EMD sier:

«...det må legges særlig vekt på barnets interesser og barnets beste, som etter omstendighetene kan overstyre foreldrenes interesser. I tillegg kan familiebånd bare helt unntaksvis (...) brytes». (Sak, 1)

Videre finner jeg at unntakstilfellene EMD viser til er når familiebåndene er en reell trussel for at barnets helse og utvikling blir *skadelidende* (sak, 2).

Eller som her hvor EMD viser til tidsperspektiv:

«Når det er gått betydelig tid siden barnet opprinnelig ble tatt i offentlig omsorg, kan barnets interesse av ikke å få sin nåværende familiesituasjon endret igjen, overstyre foreldrenes interesser i å gjenforene familien» (Sak, 2).

Dette går igjen i sak 4 der EMD uttaler at:

«...avgjørende vekt ikke alltid kan legges på at de biologiske foreldrene har gjenvunnet omsorgsevne, det må også legges vekt på det faktum det har gått lang tid, og barnets særlige behov»

Som tidligere nevnt vil begreper gis mening ut fra nytteverdien i EMD. I den nevnte sak (9) var det en sakkyndig som vurderte barnets sårbarhet ut fra tilknytning til fosterhjem etter 3 års plassering, noe som medførte et betydelig skadepotensial ved en tilbakeføring av omsorgen. EMD viste videre i vurderingen til at forelders omsorgsevne ikke var avgjørende for konklusjonen deres.

Analytisk tilnærming og drøfting av funn:

Hoved essensen i mine funn er at barnets beste, og barnets behov for beskyttelse og utvikling kan overstyre foreldres interesser bare ved eksepsjonelle omstendigheter der foreldre viser seg særlig uegnet (Sak, 1, 3, 4, 5, 6, 9). Dette forstår jeg som at beskyttelse av barnets helse og utvikling ikke veier tyngre enn opprettholdelse av familiebånd, før familien har vist seg som særlig uegnet. Dersom det er slik, betyr det at foreldre først må være vurdert som særlig uegnet før man kan vurdere om kontakt og samvær påfører barnet en urimelig belastning, og videre rettferdiggjøre at en gjenforening ikke lengre er til barnets beste.

Det kan se ut som at EMD legger opp til kontakt og samvær mellom barn og biologiske foreldre så fremst det ikke utsetter barnet for urimelig belastning. En slik tankegang er på kollisjonskurs med norsk rett, der samvær fastsettes ut fra barnets beste, behov og interesse (Barnevernloven 1992, § 4-16). I norsk kontekst, når et barn etableres i et fosterhjem, er målsetningen at barnet skal erfare stabilitet og kontinuitet (Backe-Hansen, 2004; Bunkholdt 1999; Steinbakk, 2019). Samvær skal være hensiktsmessig, og samværets omfang vil ikke økes med bakgrunn i at det er mindre farlig for barnets helse og utvikling. Dette er helt andre begreper enn det språket EMD har i dommene. EMD bruker begreper som urimelig belastning og eksepsjonelle omstendigheter. Urimelig belastning knyttes til barnet, og eksepsjonelle

omstendigheter knyttes til foreldre som særlig uegnet. Når EMD sier at samvær ikke alltid er et alternativ, fordi barn ikke skal utsettes for urimelig belastning, setter EMD barnets beste foran foreldres interesser. På den andre siden kan man se at EMD i to saker der barn har sterke reaksjoner på samvær med sine foreldre, og der barna er beskrevet som særlig sårbare mener at det skal være samvær. Dersom det er slik at samvær økes eller iverksettes uten å ivareta barnets behov, kan man si at samværet er en plikt for barnet og ikke en rett?

I en sak har EMD vurdert at gjenforening ikke var hensiktsmessig da dette kunne medføre ett betydelig skadepotensial. EMD er her enige med norske myndigheter i at gjenforening ikke alltid er til barnets beste. Dette kan forstås som at det er en gjensidig forståelse hos EMD og norske myndigheter vedrørende begrepet skadepotensiale, og hvordan dette påvirker barn. Det kan se ut til at utfordringen oppstår når begrep som skadepotensiale ikke knyttes til omsorgsovertagelser. I norsk kontekst vil barnets omsorgssituasjon vurderes ut fra beskyttelses- og risikofaktorer (Bunkholdt & Kvaran, 2015:123). Risiko og beskyttelse er derfor begreper som norske myndigheter vil benytte ved omsorgsovertagelser. Det jeg finner i flere av sakene når norske myndigheter knytter barnets behov opp til begreper som beskyttelse og risiko, er at EMD gjengir norske myndigheters utsagn, og snur barnets behov og interesse til ivaretagelse av familiebånd med biologisk familie. En tolkning fra min side er at skadepotensiale vektet som mer alvorlig hos EMD en beskyttelses- og risikofaktorer. Dette kan tyde på at det ligger mye makt i språket som brukes, og dette språket former hva som er riktig og galt. En konstruksjon i EMD synes å være at risiko knyttes til risiko for å miste kontakt med opprinnelig familie, der barnet er en del av en større enhet. I norsk kontekst knyttes til risiko til barnets utvikling som selvstendig individ, og overvekt av risikofaktorer fører til omsorgsovertagelse (Kvelling, 2015). Kan det være slik at risiko er et underforstått begrep i juridisk sammenheng?

Dette tar meg videre til siste tema som omhandler hva EMD beskriver som krenkende for retten til familieliv.

5.3 Beslutningsgrunnlag

Funnene jeg viser til herunder har sitt utspring i det siste forskningsspørsmålet som tar utgangspunkt i hva ved norsk barnevernsfaglig praksis EMD beskriver som krenkende for retten til familieliv. Jeg fant i den tematiske analysen at manglende *dokumentasjon*,

fremgangsmåte og bevisføring fremstår som krenkende for retten til familieliv. Jeg vil herunder vise til funnene.

5.3.1 Fremgangsmåte og bevisføring

I alle sakene, med unntak av en (Sak, 9) har EMD konkludert med krenkelse av retten til familieliv. Jeg fant at EMD benytter ord og begreper som; ikke tilfredsstillende begrunnelser (Sak, 7), mangelfull beslutningsprosess (Sak, 5, 6), forsømt sin positive plikt (Sak, 4), ikke tilstrekkelig bevis (Sak, 3), hensyn ikke tilstrekkelig veid (Sak, 1, 2, 8).

Jeg fant at EMD i to av ni saker (Sak, 9, 7) vurderte norske myndigheters avgjørelser som tilfredsstillende for hele eller deler av sakens spørsmål. I en av sakene (9) vurderte EMD norske myndigheters beslutning for omsorgsovertagelse og tvangsadopsjon basert på en «(...) *rettferdig beslutningsprosess*» (Sak, 9). Jeg fant at EMD i denne saken vurderte beslutningsprosessen som tilstrekkelig med bakgrunn i sakkyndige vurderinger. EMD sier:

Domstolen fant ikke grunnlag til å tvile på vurderingene foretatt av nasjonale myndigheter vedrørende den konkrete omsorgssituasjonen. At barna var særlig sårbare var begrunnet i faktiske forhold (...) Domstolen vurderte nasjonale myndigheters vurderinger som tilstrekkelige på bakgrunn av de sakkyndige vurderingene som lå til grunn (Sak, 9).

Her er det en sakkyndig vurdering som viser til barnas sårbarhet der sakkyndig sier at en tilbakeføring vil ha et betydelig skadepotensial for barna. Motsatsen til dette finner jeg blant annet i sak (5) hvor norske myndigheter viser til barns sårbarhet, der vurderingsgrunnlaget er basert på fosterforeldres uttalelser sier EMD:

«Domstolen viste til at det i vurderingen var lagt stor og avgjørende vekt på fosterforeldrenes beskrivelser av barnets reaksjon på samvær med foreldrene (Sak, 5).

Jeg fant også at svakhet i bevisføringen oppstår dersom fosterforeldres interesser vektet foran biologiske foreldres interesser (Sak 6). Her uttaler EMD:

«(...) at det ble lagt stor og avgjørende vekt på fosterforeldrenes beskrivelser av barnas reaksjoner, på bekostning av en sakkyndig uttalelse i tråd med morens anførsler» (Sak, 6).

Et annet funn er at beslutningsgrunnlaget begrenses dersom norske myndigheter baserer sin sak på eldre undersøkelser. Foreldres omsorgsevne må baseres på oppdaterte fakta som belyser saken tilstrekkelig, hvis ikke begrenses beslutningsgrunnlaget (Sak, 5, 8). EMD uttaler:

Domstolen utrykte bekymring for om tingrettens dom av mars 2015 var blitt fattet på for snevert bevisgrunnlag, og at det ble lagt til grunn ikke oppdatert faktum (...) beslutningen innebar at tingretten vurderte klagerens omsorgsevne og rett til familieliv i lys av en to og ett halvt år gammel rapport (...) (Sak, 5).

Videre fant jeg at EMD legger føringer for at tidlig konklusjon om langsiktig plassering og begrensning i kontakt trenger gode individuelle begrunnelser. EMD uttaler:

Imidlertid uttalte domstolen at de nasjonale myndighetene relativt tidlig i saken vurderte plasseringen av barnet under barnevernets omsorg som langsiktig (...) Begrunnelsen for den langsiktige plasseringen var for generell og ikke holdbar (...) Det nasjonale rettsapparatet hadde nøydt seg med å vise til at barnet hadde behov for stabilitet, men uten at det ble utdypet ytterligere hvorfor dette var tilfelle. (Sak, 7)

EMD sier implisitt her at barnets behov og interesse må utdypes grundigere av norske myndigheter. Dette går igjen i sak 6 hvor EMD uttaler:

Lagmannsrettens begrunnelse for at barnet og morens kontakt i fremtiden ville være negativ, var fattet på uttalelser knyttet til barnets atferd etter samvær med klageren (..) Barnets negative reaksjoner etter samvær var heller ikke studert eller utredet for å klart identifisere årsak. (Sak 6)

Jeg fant at dersom hjelpetiltak vurderes som ikke tilstrekkelig for å utbedre situasjonen for barnet, sier EMD at dette må begrunnes (Sak, 3, 5) Eksempel fra sak 3:

Problemet var imidlertid fremgangsmåten i den konkrete saken og de hensyn som lå bak omsorgsovertagelsen (...) Det kunne virke som om guttene ble omplassert som et resultat av forhold som i stor grad var knyttet til storebrorens omsorgssituasjon (...) Domstolen pekte også på at lagmannsretten hadde bemerket at det ikke fantes klare bevis på at barnevernet hadde forsøkt hjelpetiltak, dermed fant Domstolen at det ikke var tilstrekkelig i og med at et så inngripende virkemiddel som omsorgsovertagelse hadde blitt satt i verk. (Sak, 3)

En omsorgsovertagelse kan vurderes av EMD som tilstrekkelig dersom beslutningsgrunnlaget baseres på dokumentasjon om at hjelpetiltak er forsøkt. EMD uttaler:

«(...) nasjonale myndigheter hadde vurdert mindre inngripende tiltak, i form av hjelpetiltak, men med rette kommet til at disse ikke ville være tilstrekkelig» (Sak, 7).

En oppsummering av mine funn viser at jeg i syv av ni saker finner at manglende dokumentasjon har en årsakssammenheng med krenkelse av retten til familieliv. EMD viser til at norske myndigheter ikke begrunner barnevernssakene godt nok, og bevis som legges frem av norske myndigheter er ikke tilstrekkelig. EMD viser også til at beslutningsprosessene ikke er god nok, noe som fører til at behov og interesse hos barn og foreldre ikke blir tilstrekkelig veid.

Analytisk tilnærming og drøfting av funn:

Det fremstår som eksplisitt at manglende dokumentasjon og argumentasjon fører til krenkelse av barn og foreldres interesser og behov ut fra EMK art. 8. EMD legger gjennom sitt språk tydelige føringer for at det juridiske er for svakt hos norske myndigheter.

Ett av mine funn er at forholdsmessigheten ikke ivaretas dersom norske myndigheter ikke iverksetter hjelpetiltak før en omsorgsovertagelse. Rammene for barnevernfaglig praksis legger føringer for at hjelpetiltak skal være målsetningen. Avveiningen mellom hjelpetiltak og omsorgsovertagelse er uten tvil komplisert, og risikoen er stor dersom det foretas feil vurderinger (Bunkholdt & Kvaran, 2015:126). En måte å forstå dette funnet på kan være at det ikke var noen tilgjengelige hjelpetiltak som dekte familiens sammensatte behov. På den andre siden viser helsetilsynets (2019) undersøkelse at barnevernet ofte konkluderer med at foreldre ikke dro nytte av hjelpetiltak. Det fant også at barnevernet iverksatte hjelpetiltak som ikke var tilpasset barn og familiens behov. Dette kan tyde på at norske myndigheter på en side ikke dokumenter godt nok hva som er forsøkt, samtidig kan det på den andre siden indikere at tiltak må tilpasses barn og familier bedre.

Når norske myndigheter vektlegger fosterforeldres vurderinger av barnet foran sakkyndige vurderinger av forelders omsorgsevne anerkjenner ikke EMD dette. Dette funnet indikerer språkets makt for hvem som kan uttale seg om barnets behov. Derimot viser mine funn at en grundig sakkyndigvurdering som baseres på faktiske forhold ved barnet, styrker ivaretagelse av barns behov og interesse. I saken hvor skadepotensial er vektet er det en sakkyndig

vurdering som ligger til grunn. I flere av sakene hvor risiko er benyttet, knyttes det blant annet opp til uttalelser fra fosterfamilie eller andre vitner. Dette kan sees i sammenheng med rapporten til Helsetilsynet (2019) hvor de fant at det er ulikt hvor mye sakkyndige benyttes ved omsorgsovertagelser. Det kan tenkes at når det ikke er benyttet sakkyndig så vil norske myndigheter bygge saken opp på uttalelser fra andre vitner. Mine funn indikerer at dette ikke er godt nok for å ivareta forholdsmessigheten ved EMK (1950, art. 8). Det kan tolkes som at EMD her antyder at det er nødvendig med kompetanse på barnets utvikling. Kompetanse på barnets utvikling er nødvendig for å kunne gjøre gode analyser av hva som er til barnets beste slik at man kan danne grunnlag for gode beslutninger.

Et annet funn er at EMD sier at norske myndigheters argumentasjon for langsiktig plassering er for generell og ikke individuell. Lovverk, hensyn og prinsipper ligger til rette for at norsk barnevern skal foreta individuelle og gode vurderinger ved en omsorgsovertagelse. Samtidig kan EMDs utsagn stemme med Gerdts-Andresens (2020) funn at det synes å være en fastsatt norm med tre til seks samvær i året etter en omsorgsovertagelse. Når hovedregelen for samværfastsettelse blir likt ved de fleste omsorgsovertagelsene tyder dette på at det er en generell vurdering og ikke individuell. EMD sier ikke at gjenforeningsmålsetningen gjelder for alle barn. Jeg tolker ut fra mine funn at EMD mener en langsiktig plassering kan knyttes til barnets behov for stabilitet, men i de tilfeller må barnets behov utredes og utdypes.

Norske myndigheter skal når en omsorgsovertagelse er bestemt, følge opp barn og foreldres utvikling (Barnevernloven, 1992, § 4-16). Oppfølging gjøres blant annet ut fra omsorgsplanen som barnevernet lager innen to år etter omsorgsovertagelsen (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006). Dette sier EMD at ikke etterfølges på riktig vis. EMD har påpekt i flere saker at norske myndigheter har basert saken sin på eldre undersøkelser av foreldre. Og saken vurderes da ikke ut fra oppdatert fakta og går på bekostning av foreldres interesser og behov.

Jeg finner at EMD implisitt formidler at langvarige plasseringer ser ut til å ha en standard som ikke er ment for gjenforening. EMD sier også at lite kontakt ikke kan fortelle noe om hvordan familiebåndene kunne blitt på sikt, eller om det ville vært mulig med en gjenforening. Gerdts-Andresen (2020) fant ikke i sin studie at det var en faglig begrunnelse som forklarte nødvendigheten, da flere foreldre fremsto som samarbeidsvillige og med god samværskompetanse. Kan det være slik at norske myndigheter er redde for at det skal skape støy for barna å ha samvær fordi det forstyrrer stabiliteten i fosterhjemmet, og at det derfor

har blitt en norm å gi alle barn og foreldre lite samvær? På en side kan man relatere stabilitet til at barnets erfaring av tilknytning i oppveksten vil sette seg i barnets minne, og påvirke barnets relasjoner med andre mennesker (Killén, 2009). Bowlby beskriver dette som indre arbeidsmodeller (Hart & Schwartz, 2009). Det betyr at barn som er utsatt for omsorgssvikt av sine foreldre i tidlig barndom, og utvikler en utrygg tilknytningsstil, vil ha utfordringer med å bygge tillit til andre omsorgspersoner (Killén, 2009). Det kan derfor tenkes at enkelte barn med utrygg tilknytningsstil vil ha sterkere behov for stabilitet i fosterhjemmet. Men hva med de barna som ikke har utfordringer med å bygge tillitt til andre omsorgspersoner? EMD omtaler barn og foreldre, der samvær fungerer godt, og barna er vurdert som adekvat og med trygg tilknytning. Kunne disse barna hatt mer samvær med sine foreldre, og på sikt bygd opp en relasjon som kunne ført til gjenforening på sikt? Det kan se ut til at samværspraksisen i Norge er basert på en objektivert kunnskap og en forforståelse om at tilknytning til fosterforeldre kommer først etter en omsorgsovertagelse. Dette stemmer med funn i Gerds-Andresens studie (2020) at samvær tre til seks ganger i året er med bakgrunn i å skape ro, stabilitet og tilknytning til nye omsorgsgivere. På den andre siden er det en tydelig føring fra EMD om at samværspraksisen må endres om norske myndigheter ikke skal krenke retten til familieliv.

6 Avsluttende oppsummering og konklusjon

Dette studiet handler om hvordan EMD forstår barn og foreldres rett til familieliv etter en omsorgsovertagelse. Min konklusjon baserer seg på ni domsavsigelser fra den Europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg som alle er knyttet til EMK (1950) art. 8 og barnevernsrettslige spørsmål. I sakene reiser klagerne spørsmål til den norske stats vurdering ved omsorgsovertagelse, samværsbegrensning og tvangsadopsjon. Utgangspunktet for at sakene havnet i EMD er at foreldre er uenige i beslutningen til norske myndigheter og anfører at norske myndigheter har krenket deres rett til familieliv. I alle ni sakene reiser foreldrene spørsmål om norske myndigheters beslutning strider mot norske myndigheters forpliktelser etter EMK (1950, art. 8). I åtte av ni saker ble den norske stat dømt av EMD for å ha krenket retten til familieliv.

For å ivareta retten til familieliv etter EMK (1950, art 8) er lover, prinsipper og hensyn godt etablert i den norske stat (Grunnloven, 1814; Barnekonvensjonen, 1989; Barnevernloven, 1992; Barnelova, 1982; Menneskerettsloven, 1999). Dersom det er rimelig grunn til å tro at et barn lever under skadelige forhold skal omsorgssituasjonen undersøkes av barneverntjenesten (Barnevernloven, 1992, § 4-3). Barneverntjenesten jobber da ut fra en praksis hvor de måler barnets beskyttelses- og risikofaktorer i omsorgssituasjonen med foreldre. Beskyttelsesfaktorer er de områder der barnet utvikling og behov ikke er i fare. Risikofaktorer er de områder der barnets behov og utvikling er i fare. Ved en omsorgsovertagelse har barnevernet funnet flere risikofaktorer som øker sannsynligheten for at hjelpetiltak ikke er tilstrekkelig og en omsorgsovertagelse er nødvendig (Bunkholdt & Kvaran, 2015; Backe-Hansen, 2004; Killen, 2009; Kvello, 2015) Ved en omsorgsovertagelse der barnevernet beslutter at det beste for barnet er å plasseres utenfor av hjemmet, uten foreldres samtykke, skal frivillige tiltak i hjemmet være forsøkt (Barnevernloven, 1992, § 4-12). Det er først når hjelpetiltak ikke kan bedre omsorgssituasjonen for barnet at en omsorgsovertagelse kan vedtas. Når vedtak om omsorgsovertagelse fattes av fylkesnemnda er utgangspunktet at barn og foreldre har rett til samvær med hverandre (Barnevernloven, 1992, § 4-19). Etter en plassering skal barn og foreldres utvikling følges opp (Barnevernloven, 1992, § 4-16). Oppfølgingen skal ivaretas blant annet gjennom utvikling av omsorgsplan som omhandler barnets fremtidige omsorgssituasjon og samvær med foreldre (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006). Med dette som utgangspunkt ligger det til rette for at norske myndigheter skal kunne ivareta barn

og foreldres rett til familieliv etter en omsorgsovertagelse. Men faktum er at EMD dømmer den norske stat, gang på gang for krenkelse.

Domsavgjørelsene er handlende tekster som har innvirkning på barn, foreldre og familieliv i fremtiden. Dette fordi en dom fra EMD er bindende, og den norske stat har en plikt til å innrette seg etter EMDs konklusjoner. Avgjørelsene fra EMD kan sees som sosialt objektivt kunnskap (Berger & Luckmann, {1966}2000) der EMD setter standarden for at deres virkelighet er den riktige. Gjennom en sosialkonstruktivistisk tilnærming har jeg søkt etter forståelse og tankemønstre, med mål om å bevisstgjøre hva sosiale konstruksjoner gjør. Domsavgjørelsene til EMD er med på å konstruere en sannhet for barn og familier og det er denne sannheten jeg har søkt etter.

Ved å analysere ni av EMDs domsavsigelser har jeg fått et innblikk i hvordan EMD forstår barn, foreldre og norske myndigheters perspektiver. Jeg har fått ett innblikk i hvordan barn forstås, hvordan foreldre forstås, og til sist hvordan norsk barnevernfaglig praksis forstås av EMD.

6.1 EMDs forståelse av barn, foreldre og retten til familieliv etter en omsorgsovertagelse

Min undersøkelse viste at EMD legger opp til å vurdere en barnevernssak ut fra balansering av motstridende interesser, barnets beste og ut fra gjenforeningsmålsetningen. Et sentralt funn i dette studiet er at balansering av barn og foreldres interesser fremlegges av EMD som førende hensyn og prinsipp for deres vurdering, samtidig fremstår ikke dette som eksplisitt i deres vurdering. EMD gjør rede for at det ved balansering av interesser er barnets beste som veier tyngst, samtidig formidler EMD i neste setning at familieband kun kan brytes dersom det er helt eksepsjonelle omstendigheter. Det jeg fant er at EMD ikke nødvendigvis foretar sin balansering av interesser ut fra at barnets beste veier tyngst. Dette har sammenheng med at EMD legger frem foreldrenes stemmer i sin vurdering og konklusjon. Barnets stemme fremstår som fraværende. Min forståelse er at EMD uten barnets stemme ikke kan vekte barnets beste tyngst slik som de gjør rede for før de vurderer en sak.

Det sentrale her er at EMD mener norske myndigheter ved langsiktige plasseringer ikke har iverksatt tiltak for å unngå fremmedgjøring mellom barn og biologiske foreldre. EMD stiller også kritiske spørsmål til langsiktige plasseringer som generell standard. Ut fra mine

erfaringer gjennom analysen råder det liten tvil om at normen vi har i Norge, der de fleste omsorgsovertagelser konkluderes som langvarige og kontakt begrenses til tre til seks ganger (Gerdt-Andresen, 2020), ikke er i tråd med EMK (1950, art. 8). Dette kan handle om to ulike perspektiver. Det jeg fant i min undersøkelse er at EMD har et foreldreperspektiv i vurderinger av sine saker, mens norske myndigheter baserer sine saker ut fra et barneperspektiv. Dette er begge to konstruksjoner som gir to ulike virkelighetsforståelser og som fører til at norske myndigheter og EMD har ulik oppfatning av gjenforeningsspørsmålet. Barnevernloven (1992) sier også at gjenforening er utgangspunktet. I norsk barnevernfaglig praksis kan det se ut som at utfordringen først og fremst handler om at langvarige omsorgsplasseringer ikke tilrettelegger for gjenforening. Samtidig kan det også se ut som at arbeidet med omsorgsplan ikke er tilstrekkelig for å ivareta kravene til oppfølging av barn og foreldres utvikling etter en omsorgsovertagelse. Dette er i samsvar med Gerdt-Andresens (2020) studie der hun fant at fylkesnemnda knytter barnets behov for stabilitet og tilknytning til fosterforeldre sterkere enn til biologiske foreldre.

EMD gjør rede for å vurdere sakene etter hensynet til barnets beste, men min undersøkelse viste at dette ikke nødvendigvis skjer. I selve vurderingen er ikke dette hva EMD gjør. Bare en sak er konkludert av EMD ut fra barnets beste. Når jeg i dette studiet viser til barnets beste som begrep, så viser jeg til at barnets beste innebærer hensyn til barnets behov og barnets interesse jf. Barnevernloven (1992 § 4-1). Min erfaring er at EMD gjør rede for barnets beste, men det ser ikke ut til å være ut fra samme forståelse som norske myndigheter. Det tyder på at barnets beste har en annen konstruksjon i EMD enn i norsk kontekst. I praksis ser det ut som at barnet som objekt har blitt en allmennkunnskap i EMD. Når EMD viser til barnets beste er dette ut fra en konstruksjon av at barnets interesse er å bevare familiebånd. De fleste barna i dette studiet får derfor ikke en selvstendig verdi utenom tilknytningen til sin opprinnelige familie. I norsk barnevernfaglig kontekst har vi beveget oss i en retning fra at barnets interesser var ett grunnleggende hensyn på 50-tallet og til barnet som eget rettssubjekt i dagens Norge (Bunkholdt & Kvaran, 2015; Strandbu, 2011). Min undersøkelse viser at barneperspektivets sterke posisjon i Norge i form av barns verdi, barnets posisjon og rettigheter er i en konflikt med EMDs perspektiv. Dette har jeg vurdert ut fra at det i analysen kom frem to ulike syn på hva som er til barnets beste. EMD med sitt juridiske perspektiv på begrepet, og norsk barnevern med et psykologisk tilknytningsperspektiv. Essensen i min undersøkelse viser at kunnskap har blitt politikk, og det er stemmen til jussen som er fremtredende.

Min undersøkelse er at det er i både barnet og foreldrenes interesse å opprettholde familiebånd. EMD legger derfor sterke føringer for at tiltak skal iverksettes slik at gjenforening blir mulig. Samtidig er det et interessant funn at samværsordningen skal, så fremst den ikke utsetter barnet for urimelig belastning støtte gjenforeningsmålsetningen. Slik jeg tolker EMDs utsagn har de en overordna ide om biologisk slektskap. De tar derfor forgitt at samvær er ett gode for barn, og undergraver kunnskap om at det finnes barn som ikke har godt av samvær med sine foreldre. Dette er i tråd med Berger & Luckmanns ({1966}2000) teori om hvordan man gjennom sosiale konstruksjoner vil utelukke kunnskap på bakgrunn av virkelighetsforståelsen som er satt. Samtidig er det viktig for meg å påpeke at det også på samme side kan stilles spørsmål ved om offentlig omsorg er ett gode eller onde dersom norske myndigheters generelle praksis ikke legger til rette for gjenforening av barn og foreldre.

Funn i min undersøkelse av hva EMD beskriver som barn og foreldres behov etter en omsorgsovertagelse indikerer at det riktige stedet for et barn å vokse opp, er i den biologiske familien, samtidig som det utelukker fosterfamilien som en familieenhet. Slik jeg tolker mine funn har EMD konstruert barnet som tilhørende sin opprinnelige familieenhet. Dette kan handle om en juridisk konstruksjon basert på en gitt sannhet om at biologiske foreldre har rett på familieliv med barnet etter loven. For noen barn er deres eneste familie fosterfamilien, og ikke noe som bare er i stedet for en familieenhet. Dette er også i samsvar med den forståelsen vi har av familieliv i Norge der familieliv ikke er ensbetydende med biologisk tilknytning, det kan også være av juridisk tilknytning (Mehlsen, 2015 i Barne- og likestillingsdepartementet, 2016). Breen et al. (2020) fant i sin analyse at EMD forstår familieenhet som relasjonelle bånd som er skapt gjennom omsorg og aktivitet mellom både barn og foreldre, og barn og fosterforeldre. Min erfaring i dette studie viser ikke at EMD forstår familieenhet som noe større eller mer enn biologiske foreldre når de foretar individuelle vurderinger av saker. Samtidig kan jeg ikke utelukke at jeg ville kommet frem til andre erfaringer ved å gå gjennom saken som helhet og ikke bare sammendragene av sakene, eller ved å analysere flere saker.

Et annet sentral funn er at EMD legger frem at familiebånd unntaksvis kan brytes. Slik jeg tolker dette kan man avvike fra gjenforeningsmålsetningen, og det er her, ved eksepsjonelle omstendigheter barnets beste veier tyngst. Samtidig bærer også dette funnet preg av at EMD setter foreldreperspektivet og familieperspektivet foran barnet. I praksis ser det ut som beskyttelse av barnets helse og utvikling ikke veier tyngre enn opprettholdelse av familiebånd,

før familien viser seg som særlig uegnet. Dette tolker jeg som at EMDs forståelse av barnet handler om hvor mye et barn kan tåle. Denne forståelsen av barnet er ulik forståelsen av barnet i norsk barnevernfaglig kontekst der samværets omfang ikke økes med bakgrunn i at det er mindre farlig for barnets helse og utvikling, men med utgangspunkt i at samværet er hensiktsmessig for barnet (Barnevernloven, 1992).

Mine funn viser at manglende dokumentasjon har en årsakssammenheng med krenkelse av retten til familieliv. EMD viser til at norske myndigheter ikke begrunner barnevernssakene godt nok, og bevis som legges frem av norske myndigheter er ikke tilstrekkelig. EMD viser også til at beslutningsprosessene ikke er god nok, noe som fører til at behov og interesse hos barn og foreldre ikke blir tilstrekkelig veid.

6.2 Et blikk utenfra

Målet mitt med denne undersøkelsen var å finne svar på hvordan EMD forstår familielivet etter en omsorgsovertagelse. Nå som jeg har fullført min undersøkelse kan jeg si at jeg fikk svar på mitt spørsmål. Det jeg sitter igjen med er at det som forstås som barn og foreldres beste etter en omsorgsovertagelse, handler om hvordan retten til familieliv og opprettholdelse av familiebånd er konstruert. Min undersøkelse har vist at språket til EMD understreker visse ting, men også at det utelater noe. De temaene jeg har redegjort for i mine funn (balansering av interesser, barnets beste, gjenforeningsmålsetningen, samværsomfang og dokumentasjon) tilsier at forståelsen hos EMD og det norske barnevern beror på helt ulike konstruksjoner av barn, foreldre og familieliv. Det som har vært mest fremtredende med min undersøkelse er at vern-om-familiebånd diskursen synes å styre hvordan barnets beste forstås i EMD. Det tyder på at ny kunnskap om det biologiske prinsipp utelates, og jussen blir førende for hvordan barn og foreldres rettigheter forstås. Makten i teksten er på foreldre, det biologiske prinsipp og retten til familieliv. Fremstilling av barnets situasjon kommer ikke frem. Derimot kommer det frem at juridiske argumenter overskygger synet på barnet. EMD viser en forståelse av barnet, men den forståelsen knytter seg ikke til barnet som rettssubjekt, men barnet som en del av de biologiske foreldrene. Når EMD vurderer barnets interesse og behov er dette oftest ut fra barnets behov for kontakt med foreldrene. Samtidig er det ikke slik at EMD mener barn i alle tilfeller skal gjenforenes med foreldre. Men dersom barnet ikke skal gjenforenes med foreldre så må det komme frem av dokumentasjon og argumentasjon. EMD legger vekt på at norske myndigheter mangler dokumentasjon og argumentasjon for hvorfor det skal være lite samvær.

Mye tyder på at dette handler om en slags interessekonflikt mellom det juridiske og det barnevernfaglige. EMD har en forventning til et juridisk språk som ikke kommer frem av saksbehandlingen hos norske myndigheter.

Mye kan sies om domsavsigelsene, men min oppfatning er at det er bra med ett blikk utenfra. EMDs avgjørelser er ikke bare kritikk mot norske myndigheters barnevernfaglige arbeidspraksis. Det kan også ses på som en mulighet til å gi både barn og foreldre bedre beskyttelse og en mer rettferdig rettgang. Som nevnt innledningsvis vil EMDs avgjørelser sette en ramme for hvordan barnevernfaglig arbeid burde praktiseres og hvordan barn, foreldre og familieliv bør forstås.

Skal vi tenke fremover er det viktig at vi bruker domsavsigelsene til å se på hva vi kan bli bedre på. Det råder liten tvil om at domsavsigelsene allerede har satt i gang nye prosesser hos norske myndigheter. Som institusjonsleder har jeg nylig fått informasjon om forskningsprosjektet «samvær etter omsorgsovertagelse». Dette er et prosjekt bestilt av Bufdir hvor de undersøker kontakt og samvær mellom barn og foreldre etter omsorgsovertagelse. Målet med prosjektet er å innhente bedre kunnskap og kompetanse om samvær. Kunnskapen skal benyttes til å endre og bedre samværsordningen. Samtidig kommer det også frem av det nye lovforslaget (Prop. 133 L (2020-2021)) en endring i samværsreglene, slik at gjenforeningsmålsetningen blir tydeligere. Det presiseres at samværsomfang skal vurderes individuelt og ut fra konkrete forhold i den enkelte sak. Utgangspunktet er at en omsorgsovertagelse er midlertidig, og at barnets beste er å vokse opp med sine foreldre. Det foreslås at samvær skal fastsettes ut fra gjenforeningsmålsetningen, og i et omfang som styrker og utvikler familieband (Prop. 133 L (2020-2021)). Samtidig presiseres det i lovforslaget (Prop. 133 L (2020-2021)) at dersom barnet og foreldrenes interesser er i konflikt, veier barnets beste tyngst. Fylkesnemnd og domstol kan ut fra en grundig vurdering se bort fra gjenforeningsmålsetningen og begrense samvær. Dette er gjeldene i tilfeller der foreldre vurderes som særlig uegnet, barnet vurderes som skadelidende under foreldres omsorg, eller på bakgrunn av tidsperspektiv og barnets behov for stabilitet og kontinuitet (Prop. 133 L (2020-2021)). Dette viser på en side EMDs påvirkningskraft og den innvirkning deres domsavsigelser har på barn, foreldre og familieliv. Samtidig kan man på bakgrunn av de endringene som har kommet stille spørsmålsteget til om gjenforeningsmålsetningen har vært for dårlig hensyntatt i norsk barnevernfaglig praksis før domfellelsene.

Som barnevernspedagog er det ingen tvil om at jeg vil benytte den kunnskapen jeg har tilegnet meg gjennom denne masteroppgaven til å tenke fremover og tenke nytt.

Videre forskning ut fra denne masteroppgaven kan være interessant. Jeg for min del kunne vært interessert i å se mer på dette med samvær etter omsorgsovertagelse og tilbakeføring etter omsorgsovertagelse. Det finnes lite forskning på feltet og det hadde vært interessant å få frem barn og foreldres stemmer og ikke bare jussens stemme. Samtidig hadde det vært vell så spennende å gå mer i dybden på konstruksjonene av barnet og foreldre i EMD. Mitt ønske med dette studiet har vært å skape ny kunnskap og interesse for flere problemstillinger slik at barnevernsfeltet kan utvikles. Jeg håper derfor at oppgaven kan bidra til interesse, akkurat slik den gjorde for meg.

Referanseliste

Litteratur

- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Backe-Hansen, E. (2004). *God nok omsorg: riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Backe-Hansen, E., Kjelsaas, I., Bruvoll, A., Ellingsen, A., Westberg, N, B. & Guldvik, M, K. (2019). *Oppfølging av fosterhjem og fosterbarn*. (MENON-PUBLIKASJON NR. 112/2019). MENON ECONOMICS.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2006). Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – En veileder. Hentet 01.10.2020 fra: [Innmat-Q-1104.qxd \(regjeringen.no\)](#)
- Barne- og likestillingsdepartementet (2016). *Familien – ansvar, frihet og valgmuligheter* (Meld. St. 24 (2015-2016)) Hentet fra: [Meld. St. 24 \(2015–2016\) \(regjeringen.no\)](#)
- Barne-, -ungdoms- og familiedirektoratet. (2017). *Saksbehandlingsrundskrivet*. Hentet 01. januar 2021 fra: [Saksbehandlingsrundskrivet \(bufdir.no\)](#)
- Barne-, -ungdoms- og familiedirektoratet. (2021a). *Barnevernsstatistikk*. Hentet 01. oktober 2021 fra: [Barnevernsstatistikk \(bufdir.no\)](#)
- Barne-, -ungdoms- og familiedirektoratet. (2021b). *Den europeiske menneskerettighetsdomstolen*. Hentet 01. januar 2021 fra [Den europeiske menneskerettighetsdomstolen \(bufdir.no\)](#)
- Bazeley, P., Jackson, K. (2013). *Qualitative data analysis with Nvivo* (2. Utg). London: SAGE Publications Ltd.
- Berger, P.L. & Luckmann, T. (2000). *Den samfunnskapte virkelighet*. (Wiik, F. Overs.). Bergen: Fagbokforlaget. (Opprinnelig utgitt 1966).
- Bergström, G. & Boréus, K. (Red.). (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3/2006 (Issue 2, s. 77-101). Hentet fra: <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Breen, C., Krutzinna, J., Luhamaa, K., Skivenes, M. (2020). Family life for children in state care. An analysis of the European Court of Human Rights` Reasoning on Adoption Without Consent. *The international journal of children`s rights* 04/2020 (Volum 28).
- Bunkholdt, V. (1999). *Samvær og kontakt*. Flisa: Norsk fosterhjemforening. Brosjyre nr. 4

- Bunkholdt, V. (2013). Det biologiske prinsipp – På vei ut av barnevernet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 01/2013 (Volum 90).
- Bunkholdt, V., Kvaran, I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Clifford, G., Fauske, H., Lichtwark, W., Marthinsen, E. (2015). *Minst hjelp til dem som trenger det mest?* Nordlandsforskning. (6/2015).
- Den europeiske menneskerettighetsdomstol. (2012). *EMD i 50 spørsmål*. Hentet 01 januar 2021 fra: [The ECHR in 50 questions \(Norwegian\) \(coe.int\)](https://www.coe.int/en/web/european-court-of-human-rights/50-questions)
- Gerdts-Andresen, T. (2020). Fastsettelse av samvær ved omsorgsovertagelse. En analyse av hvordan fylkesnemnda begrunner sin utmåling. *Kritisk juss*, 46(2), 125-153. [KJ-2020-02.book \(idunn.no\)](https://www.idunn.no/kj-2020-02-book)
- Gjertsen, P-Å. (2010). *Sosialpedagogisk kompetanse*. Bergen: Fagbokforlaget
- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. (2. utg). Bergen: Fagbokforlaget
- Halvorsen, K. (2008). *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. (5. utg) Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Hart, S. & Schwartz, R. (2009). *Fra interaksjon til relasjon: tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern, Schore og Fonagy*. (Gröhn, H. Overs.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Havnen, K, S., Christiansen, Ø., Ljones, E, H., Lauritzen, C., Paulsen, V., Jarlby, F., & Vis, S, A. (2020). Barnevernets undersøkelsesarbeid, delrapport 5. *Å medvirke når barnevernet undersøker. En studie av barn og foreldres medvirkning i barnevernets undersøkelsesarbeid*. RKB Nord.
- Helland, H, S., Pedersen, S, H. & Skivenes, M. (2020). Adopsjon eller offentlig omsorg? En studie av befolkningens syn på adopsjon som tiltak i barnevernet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 02/2020 (Volum 61).
- Helsetilsynet. (2012). Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2011 med kommunalt barnevern – undersøkelse og evaluering. (2/2012). Oslo: Statens helsetilsyn.
- Helsetilsynet. (2019). *Det å reise vasker øynene. Gjennomgang av 106 barnevernssaker*. Oslo: Statens helsetilsyn.
- Hjort, K. (Red.). (1997). *Diskurs: analyser af tekst og kontekst*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Killén, K. (2009). *Sveket 1 – Barn i risiko- og omsorgsviktsituasjoner*. (4. Utg). Kommuneforlaget

- Kolsrud, K. (2020) *Etter Jaglands reformer: Slik blir EMD-dommene til i dag*.
Hentet fra: [Etter Jaglands reformer: Slik blir EMD-dommene til i dag - Rett24](#)
- Kvello, Ø. (2015). *Barn i risiko: skadelige omsorgssituasjoner*.
Oslo: Gyldendal akademisk.
- Malterud, K. (2003). *Kvalitative metoder i medisinsk forskning*. (2. Utg).
Oslo: Universitetsforlaget.
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier: den skrivende forskeren*.
Oslo: Universitetsforlaget.
- Norges institusjon for menneskerettigheter. (2020). *Hvorfor dømmes Norge i EMD: En statusrapport om barnevernet*. Oslo: Norges institusjon for menneskerettigheter
Hentet fra: [Hvorfor dømmes Norge i EMD? - NIM \(nhri.no\)](#)
- Riksrevisjonen. (2012). *Riksrevisjonens undersøkelse om det kommunale barnevernet og bruken av statlige virkemidler*. (rapport 3:15, 2011-2012).
Bergen: Fagbokforlaget
- Stang, E. G. & Sveaass, N. (2016). *Hva skal vi med menneskerettigheter? : betydningen av menneskerettigheter i helse- og sosialfaglig arbeid*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Stang, E. G. (2020). Barnets rett til familie og omsorg, særlig om barnevernet. I Høstmælingen, N., Kjørholt, E. S., & Sandberg, K. (Red.), *Barnekonvensjonen – barns rettigheter i Norge* (4. utg., s. 178-207). Oslo: Universitetsforlaget
- Steinbakk, E. (2019). Samvær for traumatiserte barn.
Tidsskrift for Norsk psykologforening, 7/2019 (Vol 56, s. 524-527).
- Strand, V. B. & Larsen, K. M. (2015). *Menneskerettigheter i ett nøtteskall*.
Oslo: Gyldendal juridisk.
- Strandbu, A. (2011). *Barnets deltagelse: hverdagslige og vanskelige beslutninger*.
Oslo: Universitetsforlaget
- Søvig, K.H. (2020). *Kommentar til høstens barnevernssaker mot Norge*. Hentet 01.oktober 2021 fra: [Kommentar til høstens barnevernssaker mot Norge | Juridika](#)
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (3. Utg).
Oslo: Gyldendal akademisk.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder*. (5. Utg).
Bergen: Fagbokforlaget
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis : innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal akademisk

Offentlige utredninger

NOU 2012:5. (2012) *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Barne- og familiedepartementet.

[NOU 2012: 5 - regjeringen.no](#)

NOU 2016:16. (2016) *Ny barnevernslov – Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. Barne- og familiedepartementet.

[NOU 2016: 16 - regjeringen.no](#)

NOU 2017:12. (2017) *Svikt og svik. Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt*. Barne- og familiedepartementet.

[NOU 2017: 12 - regjeringen.no](#)

Proposisjoner

Prop. 169L (2016-2017). *Endringer i barnevernloven mv. (bedre rettsikkerhet for barn og foreldre)*. Barne- og familiedepartementet.

[Prop. 169 L \(2016–2017\) - regjeringen.no](#)

Prop. 84L (2019-2020). *Endringer i barnevernloven (samtaleprosess, årlig tilstandsrapportering mv.)*. Barne- og familiedepartementet.

[Prop. 84 L \(2019–2020\) - regjeringen.no](#)

Prop. 133L (2020-2021). *Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven*. Barne- og familiedepartementet.

[Prop. 133 L \(2020–2021\) - regjeringen.no](#)

Rettskilder

Barnekonvensjonen. (1989). *FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20 november 1989*.

Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1999-05-21-30>

Barnelova. (1982). *Lov om barn og foreldre (LOV-1981-04-08-7)*. Lovdata.

<https://lovdata.no/lov/1981-04-08-7>

Barnevernloven. (1992). *Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100)*. Lovdata.

<https://lovdata.no/lov/1992-07-17-100>

Den europeiske menneskerettskonvensjon. (1950). *Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter*. Lovdata.

<https://lovdata.no/lov/1999-05-21-30>

Grunnloven. (1814). *Kongeriket Noregs grunnlov (LOV-1814-05-17)*. Lovdata.

<https://lovdata.no/lov/1814-05-17-nn>

Menneskerettsloven. (1999). *Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (LOV-1999-05-21-30)*. Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1999-05-21-30>